

TAMPEREEN YLIOPISTO
Johtamiskorkeakoulu

TILINTARKASTAJAN RIIPPUMATTOMUUS:

Tilintarkastajien käsityksiä
riippumattomuuteen vaikuttavista seikoista
sekä riippumattomuuden sääntelystä

Yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Pro gradu –tutkielma
Helmikuu 2013
Ohjaaja: Petri Vehmanen

Maija Paatola

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Johtamiskorkeakoulu; yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Tekijä:	PAATOLA, MAIJA
Tutkielman otsikko:	Tilintarkastajan riippumattomuus: Tilintarkastajien käsityksiä riippumattomuuteen vaikuttavista seikoista sekä riippumattomuuden sääntelystä
Pro gradu –tutkielma:	78 sivua, 3 liitesivua
Aika:	Helmikuu 2013
Avainsanat:	Tilintarkastajan riippumattomuus, riippumattomuuden sääntely, sääntelyn uudistaminen

---

Tilintarkastus ammattina on lähtöisin teollistumisen aikakaudelta, jolloin yritysten omistus ja johto eriytyivät. Omistajat tarvitsivat riippumattoman asiantuntijan valvomaan sijoitustaan ja tarkkailemaan, että johto hoitaa tehtävänsä eikä aja vain omaa etuaan. Tilintarkastuksella on merkittävä osuus tässä valvonnassa ja tarkkailussa. Tilintarkastajan riippumattomuudella on keskeinen merkitys tilintarkastuskertomukseen kohdistuvan yleisen luottamuksen varmistamiseksi. Riippumattomuus lisää julkaistavien tilinpäätöstietojen uskottavuutta ja tuo lisäarvoa yritysten sidosryhmille.

Riippumattomuus merkitsee tilintarkastaja täydellistä riippumattomuutta tarkastettavana olevasta organisaatiosta ja sen jäsenistä. Tilintarkastaja ei saa olla alistus- tai käskyvalta- tai sukulaisuussuhteessa niihin, joiden toimia hän tarkastaa. Lisäksi tilintarkastajalla ei saa olla muuta sellaista suhdetta tarkastettavaan organisaatioon, joka voisi vaikuttaa hänen tarkastustehtävänsä suorittamiseen tai raportointiinsa.

Tilintarkastajan riippumattomuus on jaettu käsitteellisesti kahteen eri osaan. Tosiasiallinen riippumattomuus, independence in fact tarkoittaa sitä, että tilintarkastaja pystyy säilyttämään puolueettoman asenteen koko tilintarkastusprosessin ajan. Havaittu riippumattomuus, independence in appearance, taas on ulkopuolisten tulkintaa tästä riippumattomuudesta. Tilintarkastuksen onnistumisen kannalta on tärkeää, että riippumattomuuden molemmat osat saavutetaan.

Riippumattomuuteen vaikuttavat monet eri uhkatekijät, ja riippumattomuutta voidaan myös vahvistaa monin keinoin. Sääntelyn avulla voidaan vaikuttaa riippumattomuuden ulkoiseen kuvaan mm. esteellisyysäänöksillä. Tosiollista riippumattomuutta ei voida säädellä, sillä se on tosiasiallisesti mielen tila ja perustuu tilintarkastajan omaan eettiseen ajatteluun. Riippumattomuuden sääntelyä ollaan uudistamassa kansainvälisen finanssikriisin seurauksena.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää tilintarkastajien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta sekä riippumattomuuden sääntelystä ja sen uudistamisesta. Tutkimuksessa vertaillaan keskenään suurten ja pienempien tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastajien käsityksiä keskenään sekä analysoidaan mahdollisia eroja näiden ryhmien välillä. Lisäksi tutkitaan löytyykö vastauksissa eroja kauan alalla olleiden ja vasta alalle tulleiden tilintarkastajien välillä.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 JOHDANTO AIHEESEEN	1
1.2 AIHEPIIRIÄ KOSKEVA KIRJALLISUUS	2
1.3 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUKSEN KULKU	4
1.4 TUTKIMUSMETODIT	5
2 TILINTARKASTAJAN RIIPPUMATTOMUUS	7
2.1 TILINTARKASTUKSEN MÄÄRITTELY JA TAVOITTEET	7
2.2 RIIPPUMATTOMUUDEN MERKITYS	8
2.3 NÄKYVÄ RIIPPUMATTOMUUS JA MIELEN RIIPPUMATTOMUUS	10
2.4 RIIPPUMATTOMUUTTA UHKAAVAT TEKIJÄT	11
2.4.1 Oman intressin uhka	12
2.4.2 Oman työn tarkastamisen uhka	13
2.4.3 Asian ajamisen uhka	14
2.4.4 Läheisyyden uhka	15
2.4.5 Painostuksen uhka	16
2.4.6 Riippumattomuuden vaarantuminen – kirjanpitoskandaalit	19
2.5 RIIPPUMATTOMUUTTA VAHVISTAVAT TEKIJÄT	22
2.5.1 Oheispalvelujen rajoittaminen	22
2.5.2 Toimikausien rajoittaminen	23
2.5.3 Tilintarkastuskomitea ja tilintarkastusvaliokunta	24
2.5.4 Valintamenettely	25
2.5.5 Yhteistarkastus	26
2.5.6 Tilintarkastustyön valvonta ja tilintarkastajan vastuu	27
2.5.7 Etiikka	29
2.6 RIIPPUMATTOMUUDEN HALLINTAPROSESSI	32
2.7 RIIPPUMATTOMUUDEN SÄÄNTELY	37
2.7.1 Tilintarkastuslaki ja –asetus	38
2.7.2 EU:n tilintarkastusdirektiivi	40
2.7.3 Kansainväliset tilintarkastusstandardit ja suositukset	42
2.7.4 Sarbanes-Oxley –laki	43
2.7.5 EU:n ehdotus tilintarkastuksen sääntelyn uudistamiseksi	45
2.7.6 EU:n tilintarkastusasetusehdotuksen vaikutuksia tilintarkastukseen	48
3 EMPIIRISEN AINEISTON KÄSITTELY JA HANKINTA	51
3.1 KOHDERYHMÄ	51
3.2 AINEISTON KERUU, KÄSITTELY JA ANALYSOINTI	51
3.3 AINEISTON KUVAUS	53

4 TULOKSET JA NIIDEN POHDINTA	57
4.1 KYSYMYKSET RIIPPUMATTOMUUDESTA	57
4.2 KYSYMYKSET RIIPPUMATTOMUUDEN SÄÄNTELYSTÄ JA SEN UUDISTAMISESTA	63
5 LOPUKSI	71
LÄHTEET	75
LIITTEET	79
LIITE 1: KYSYMYSLOMAKE	79

1 JOHDANTO

1.1 Johdanto aiheeseen

Tilintarkastus ammattina on lähtöisin teollistumisen aikakaudelta, jolloin yritysten omistus ja johto eriytyivät. Omistajat tarvitsivat riippumattoman asiantuntijan valvomaan sijoitustaan ja tarkkailemaan, että johto hoitaa tehtävänsä eikä aja vain omaa etuaan. Tilintarkastuksella on merkittävä osuus tässä valvonnassa ja tarkkailussa. Ensisijaisesti tilintarkastuksen tehtävänä on tarkastaa, että toimeksiannon saaja antaa säädetyn tai sovitun informaation toimistaan ja vastuullaan olevien toimintojen taloudellisesta tilasta.¹

Tilintarkastajan riippumattomuus on aiheena pysyvästi ajankohtainen ja se nousee säännöllisin väliajoin esille ja julkisen keskustelun kohteeksi, erityisesti taloudellisten kriisien aikoina. Tällaiset ajat ovat myös tilintarkastuksen sääntelylle merkittäviä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa 1900-luvun alkupuolen konkurssit ja pörssiromahdus, sekä 1970- ja 1980-lukujen suuret konkurssit ovat edistäneet pörssilainsäädännön ja tilinpäätöslainsäädännön syntyä ja kehitystä. 2000-luvun alun kirjanpitoskandaalit asettivat tilintarkastusalan suurennuslasin alle ja riippumattomuussäännöksiä tiukennettiin.

Aihe on tälläkin hetkellä ajankohtainen, sillä maailmanlaajuisen finanssikriisin seurauksena Euroopan Unionin komissio julkaisi ensin Vihreän Kirjan² vuonna 2010, jossa pohjustetaan tiukempaa sääntelyä tilintarkastajan riippumattomuudelle. Loppuvuodesta 2011 Euroopan parlamentti julkaisi ehdotuksensa³ uudeksi tilintarkastusasetukseksi ja tilintarkastusdirektiivin muuttamiseksi. Mikäli asetus astuu voimaan sellaisenaan, se tulee tuomaan suuria muutoksia tilintarkastusalalle.

Tämän tutkielman tarkoituksena on tutkia tilintarkastajan riippumattomuutta tilintarkastajan näkökulmasta. Teoriaosuudessa käydään läpi tilintarkastajan riippumattomuuden peruskäsitteitä sekä sen sääntelyä. Empiirinen osuus toteutetaan kyselytutkimuksena ja

---

¹ Riistama 1999

² Euroopan komission Vihreä kirja: Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset 13.10.2010/KOM (2010) 561

³ Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista 2011/0359 (COD)

siinä tutkitaan tilintarkastajien käsityksiä riippumattomuudesta ja sen sääntelystä sekä sääntelyn uudistamisesta.

1.2 Aihepiiriä koskeva kirjallisuus

Tilintarkastusalan ammattilehti Tilintarkastus – Revisionin artikkelit muodostavat suuren osan tämän tutkielman kirjallisista lähteistä. Lehti on tärkeä ja arvostettu tilintarkastusalan ammattilehti Suomessa. Tilintarkastajan riippumattomuutta ja siihen läheisesti liittyviä aiheita on käsitelty useissa lehden artikkeleissa. Tätä tutkielmaa varten on käyty läpi lehden artikkeleita vuodesta 2000 lähtien.

Lehtiartikkelien lisäksi hyvinä lähteinä ovat toimineet tilintarkastuksen perusteos, Riistaman⁴ Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö, Sarjan⁵ teos Tilintarkastajan riippumattomuus, KHT-yhdistyksen⁶ Tilintarkastusalan standardit ja suositukset sekä Saarikiven⁷ teos Tilintarkastajan riippumattomuus.

Useat virallislähteet, joissa säännellään tilintarkastajan riippumattomuutta muodostavat tärkeän osan tutkielman lähdemateriaalista. Tässä tutkielmassa on huomioitu ainoastaan suomalaisia yrityksiä koskevat säännökset. Näitä ovat tilintarkastuslaki⁸, tilintarkastusalan EU-sääntely sekä alan kansainväliset standardit. Myös Yhdysvaltojen Sarbanes-Oxley –lain⁹ riippumattomuussäännökset on otettu osaksi tutkielmaa, sillä ne koskevat sekä Yhdysvalloissa listautuneita suomalaisyrityksiä että yhdysvaltalaisyriyten suomalaisia tytäryrityksiä. Tärkeitä virallislähteitä ovat myös 2010 julkaistu Euroopan komission Vihreä Kirja¹⁰ unionin tilintarkastuspolitiikasta sekä loppuvuodesta 2011 annettu asetusehdotus¹¹ yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen yhteisöjen tilintarkastuksesta.

---

⁴ Riistama 1999

⁵ Sarja 1999

⁶ KHT-yhdistys 2008

⁷ Saarikivi 1999

⁸ Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459

⁹ The Sarbanes-Oxley Act of 2002

¹⁰ Euroopan komission Vihreä kirja: Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset 13.10.2010/KOM (2010) 561

¹¹ Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisäätteistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista 2011/0359 (COD)

Tilintarkastajan riippumattomuuteen liittyvät läheisesti eettiset kysymykset. Siksi tässä tutkielmassa on hyödynnetty useita yritysetiikkaa käsitteleviä teoksia. Näitä ovat Gracen ja Cohenin¹² Business Ethics, Hoffmanin ja Frederickin¹³ Business Ethics: Readings And Cases in Corporate Morality sekä Verstraetenin¹⁴ Business Ethics: Broadening the Perspectives. Myös julkaisusta Business Ethics: A European Review on löytynyt tilintarkastajan riippumattomuutta käsitteleviä artikkeleita.

Tilintarkastajan riippumattomuutta on tutkittu paljon niin Suomessa kuin ulkomaillaakin. Tätä tutkielmaa tehtäessä on huomioitu ainoastaan vuoden 2000 jälkeen valmistuneet tutkimukset, sitä aikaisemmat on rajattu pois.

Tampereen yliopistossa valmistuneita tutkielmia ovat esimerkiksi Palomäen¹⁵ pro gradu –tutkielma Riippumattomuus tilintarkastajan muussa toiminnassa. Jänkälä¹⁶ tutki tilintarkastajan riippumattomuutta ammattilehtikirjoittelun näkökulmasta vuosien 1990 ja 2006 välillä.

Vaasan yliopistossa tehtyjä tutkielmia tilintarkastajan riippumattomuudesta ovat esimerkiksi Tervon¹⁷ pro gradu –tutkielma, joka käsitteli KHT-tilintarkastajien ja luotonantajien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavista tekijöistä. Korkea-aho¹⁸ tutki tilintarkastusyhteisön taloudellista riippuvuutta merkittävästä asiakkaasta ja Latvala¹⁹ tutki HTM-tarkastajien ja luotonantajien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisen kuvan vaarantavista tekijöistä.

Ulkomaisia, aiheeseen liittyviä tutkimuksia ovat muun muassa Raghunandanin²⁰ tutkimus Yhdysvalloissa. Hän tutki vaikuttaako tilintarkastusyhteisön yritykselle tarjoamien oheispalvelujen määrä osakkeenomistajien äänestyskäyttäytymiseen, kun yhtiön hallitus

---

¹² Grace & Cohen 2005

¹³ Hoffman & Frederick 1995

¹⁴ Verstraeten 2000

¹⁵ Palomäki 2000

¹⁶ Jänkälä 2007

¹⁷ Tervo 2005

¹⁸ Korkea-aho 2006

¹⁹ Latvala 2007

²⁰ Raghunandan 2003

esittää yhtiölle tilintarkastajaa. Hän tutki asiaa vertailemalla tuloksia ennen ja jälkeen uusien säännösten, joiden mukaan tiedot oheispalvelujen määrästä tulee julkistaa.

Gowthorpe, Blake ja Dowds²¹ tutkivat Uudessa Seelannissa tilintarkastajien eettistä päätöksentekoa erilaisissa hypoteettisissa, eettistä ajattelua vaativissa hankalissa tilanteissa. Kysymyksiin oli neljä erilaista vastausvaihtoehtoa, jotka kuvastivat erilaisia eettisiä lähestymistapoja. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää onko tilintarkastajilla havaittavissa vallitsevana jokin tietyistä eettisistä suuntauksista. Lisäksi he tutkivat vaikuttavatko tietyt muuttujat – esimerkiksi ikä, sukupuoli tai tilintarkastusfirman koko – eettisesti problemaattisten tilanteiden esiintyvyyteen ja niiden käsittelyyn.

Tutkimusmetodeita käsittelevää kirjallisuutta ovat Aaltolan ja Vallin²² Ikkunoita tutkimusmetodeihin, Alasuutarin²³ Laadullinen tutkimus, Anttilan²⁴ Tutkiva toiminta ja teos, ilmaisu, tekeminen, Neilimon ja Näsin²⁵ Nomoteettinen tutkimusote ja suomalainen yrityksen taloustiede sekä Tuomen ja Sarajärven²⁶ teos Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuksen kulku

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää tilintarkastajien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta sekä riippumattomuuden sääntelystä ja sen uudistamisesta. Tutkimuksessa vertaillaan keskenään suurten ja pienempien tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastajien käsityksiä keskenään sekä analysoidaan mahdollisia eroja näiden ryhmien välillä. Lisäksi tutkitaan löytyykö vastauksissa eroja kauan alalla olleiden ja vasta alalle tulleiden tilintarkastajien välillä.

Tilintarkastajien käsityksiä tarkastellaan tutkielman empiirisessä osiossa. Ennen tutkimuksen empiiristä osuutta käydään läpi teoriaa tilintarkastuksesta ja tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tutkielman toinen luku käsittää teoriaosuuden tilintarkastajan

---

²¹ Gowthorpe, Blake & Dowds 2002

²² Aaltola & Valli 2007

²³ Alasuutari 1999

²⁴ Anttila 2006

²⁵ Neilimo & Näsi 1980

²⁶ Tuomi & Sarajärvi 2009

riippumattomuudesta. Teoriaosuudessa avataan ensin tilintarkastuksen merkitystä ja tilintarkastajan riippumattomuuden käsitettä sekä käydään läpi riippumattomuutta uhkaavia ja sitä vahvistavia tekijöitä. Näiden jälkeen esitellään myös riippumattomuuden hallintaprosessi.

Teoriaosuuden lopuksi käydään läpi tilintarkastajan riippumattomuuden sääntelyä. Riippumattomuussäännöksistä otetaan tutkielmaan vain ne, jotka sääntelevät tilintarkastajien toimintaa Suomessa. Ulkopuolelle on rajattu myös julkishallinnon tilintarkastuksen sääntely. Tutkielmaan otettavia säännöksiä ovat tilintarkastuslaki ja –asetus, EU:n tilintarkastusdirektiivi, tilintarkastusalan standardit ja suositukset sekä Euroopan komission uudet säädösehdotukset. Yhdysvaltojen Sarbanes-Oxley –laki on kuitenkin otettu mukaan tutkielmaan, sillä se koskee myös Yhdysvalloissa pörssinoteerattuja suomalaisyrityksiä sekä yhdysvaltalaisyritysten suomalaisia tytäryrityksiä.

Tutkielman kolmannesta luvusta alkaa tutkielman empiirinen osuus. Luvussa käydään läpi tutkimuksen kohderyhmä, aineistonkeruumenetelmät, aineiston kuvaus sekä aineiston käsittely ja analysointi. Neljännessä luvussa esitellään tutkimustulokset sekä niiden pohjalta tehdyt johtopäätökset. Viidennessä luvussa tehdään yhteenveto.

1.4 Tutkimusmenetelmät

Taloustieteissä tutkimusotteet jaetaan käsitteanalyttiseen, nomoteettiseen, päätöksentekometodologiseen ja toiminta-analyttiseen tyyppiin. Tutkimuksissa on kuitenkin usein havaittu piirteitä useista eri tutkimusotteista. Tässä tutkielmassa yhdistyvät käsitteanalyttinen ja nomoteettinen tutkimusote. Teoriaosuudessa kerrotaan tilintarkastajan riippumattomuudesta, sitä uhkaavista ja vahvistavista tekijöistä sekä riippumattomuuden sääntelystä. Tutkimuksen teoriolla tarkoitetaan tutkimuksen viitekehystä, ns. tutkimuksen teoreettista osuutta. Viitekehysten muodostavat tutkimusta ohjaava metodologia sekä se, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään. Teoriaosuuden – tilintarkastajan riippumattomuudesta jo olemassa olevan tiedon keräämisen – tutkimusotetta voidaan kuvata deskriptiiviseksi ja käsitteanalyttiseksi.²⁷

---

²⁷ Neilimo & Näsi 1980, Tuomi & Sarajärvi 2009

Empiirinen osuus suoritetaan kyselytutkimuksen ja siinä tutkitaan tilintarkastajien käsityksiä riippumattomuudesta. Empiirinen osuus on luokittelun mukaan nomoteettista. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan hankita kovin laajaa survey-tyyppistä empiiristä aineistoa, vaan tutkimuksessa yhdistellään kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia metodeita.

Laadullisen tutkimuksen ei ole tarkoitus antaa täysin yleistettäviä vastauksia, mihinkään tilastollisiin yleistyksiin ei toisin sanoen pyritä. Tarkoituksena on pystyä mm. kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa, antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta. Tässä mielessä tiedonantajien valinnan ei pidä olla satunnaista vaan harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. Toisaalta tutkimusraportissa on kerrottava, miten tiedonantajien valinta on harkittu ja miten valinta täyttää tarkoitukseen sopivuuden kriteerin.²⁸ Tässä tutkielmassa on tarkoituksenmukaista suorittaa empiirisen osion kyselytutkimus tiedustelemalla suoraan kyselylomakkeen avulla tilintarkastajilta heidän käsityksiään. Näitä vastauksia analysoidaan sekä laadullisin että määrällisin menetelmin.

Kvantitatiivisessa analyysissä argumentoidaan keskimääräisillä yhteyksillä, ja tämän kaiken lähtökohtana on tutkimusyksiköiden välisten erojen etsiminen eri muuttujien suhteen. Tutkimusyksikköinä voivat olla yksilöt tai laajemmat ihmisryhmät, kuten eri tilastoalueiden tai maiden väestöt. Kvantitatiivinen analyysi perustuu siihen, että etsitään tilastollisia säännönmukaisuuksia siitä tavasta, jolla eri muuttujien arvot liittyvät toisiinsa. Se, mikä on kaikille tutkimusyksiköille yhteistä, ei kvantitatiivisessa tutkimuksessa anna minkäänlaisia johtolankoja selitettävänä olevista ilmiöistä, vaan rajautuu määritelmällisesti metodologisten keinojen ulkopuolelle.²⁹

---

²⁸ Tuomi & Sarajärvi 2009, Alasuutari 1999

²⁹ Alasuutari 1999

2 TILINTARKASTAJAN RIIPPUMATTOMUUS

Tässä luvussa käydään läpi tilintarkastajan riippumattomuuden teoriaa. Ensin esitellään tilintarkastuksen määritelmä sekä sen tavoitteet. Tämän jälkeen käydään läpi tilintarkastuksen merkitystä sidosryhmille sekä riippumattomuuden käsitteen jakoa kahteen eri osaan – näkyvään riippumattomuuteen ja mielen riippumattomuuteen. Sen jälkeen esitellään tilintarkastajan riippumattomuutta uhkaavia tekijöitä, sitä vahvistavia tekijöitä sekä riippumattomuuden hallintaprosessi. Teoriaosuuden lopuksi käydään läpi riippumattomuuden sääntelyä.

2.1 Tilintarkastuksen määrittely ja tavoitteet

Tilintarkastus perustuu siihen, että tietyt tahot tarvitsevat informaatiota, jonka luotettavuudesta he eivät itse pysty varmistumaan. Tilintarkastus on tarkoitettu lakisääteiseksi suojaksi yritysten sidosryhmille – mm. omistajille, luotonantajille, liikekumppaneille, työntekijöille sekä eri viranomaisille. Myös muu yhteiskunta on usein kiinnostunut tilintarkastajan työn tuloksista. Tilintarkastajan on huolehdittava siitä, että näille sidosryhmille annetaan tarkka ja todellinen kuva tarkastettavan yrityksen taloudellisesta asemasta.³⁰

Yritysten tilinpäätösasiakirjojen tarkastaminen ei tarkoita, että tilintarkastajan velvollisuutena olisi varmistaa, että tarkastettu tilinpäätös on täysin virheetön. Ilmoittaessaan, että tilinpäätös antaa oikeat ja riittävät tiedot, tilintarkastaja antaa kohtuullisen varmuuden siitä, ettei tilinpäätöksessä kokonaisuutena tarkasteltuna esiinny olennaisesti virheellisiä tietoja.³¹

Täydellistä varmuutta ei voida saavuttaa, koska tilintarkastuksessa on luontaisia rajoitteita, jotka vaikuttavat tilintarkastajan kykyyn havaita olennaisia virheitä tai puutteita. Luontaiset rajoitteet johtuvat muun muassa otoksen käyttämisestä, sisäisen valvonnan rajoitteista (esimerkiksi mahdollisuus siitä, että toimiva johto sivuuttaa kontrollit, tai

³⁰ Euroopan komission Vihreä kirja: Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset 13.10.2010/KOM (2010) 561, Riistama 1999, Saarelainen 2006

³¹ Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Vihreä kirja – Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset” KOM(2010) 561 lopullinen (2011/C 248/16)

että toimitaan epärehellisesti yhteistyössä) sekä siitä, että suurin osa saatavilla olevasta tilintarkastusevidenssistä on vakuuttavaa, mutta ei täydellistä varmuutta antavaa. Vaikka tilintarkastajan lausunto lisää tilinpäätöksen luotettavuutta, käyttäjä ei voi olettaa, että lausunto antaa varmuuden yhteisön toimintaedellytyksistä tulevaisuudessa, eikä siitä, miten tehokkaasti ja taloudellisesti toimiva johto on hoitanut yhteisön asioita.³²

Tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjien tilintarkastajien työhön kohdistamien odotusten ja tilintarkastajien suoritusten välistä eroa kutsutaan odotuskuiluksi (expectation gap). Odotuskuilu voi syntyä esimerkiksi, jos tilintarkastajan ja osakkeenomistajan välisessä suhteessa esiintyy epävarmuutta. Epävarmuustekijä voi syntyä esimerkiksi, jos syntyy epäily tilintarkastajan riippumattomuudesta. Mikäli tilintarkastus toimitetaan asianmukaisesti, eikä epävarmuustekijää tilintarkastajan riippumattomuudesta ole, voidaan julkaistavan taloudellisen informaation sisältöön luottaa.³³

2.2 Riippumattomuuden merkitys

Tilintarkastajan on toimittava tehtävässään riippumattomasti eli itsenäisesti. Ainoastaan riippumaton tilintarkastaja voi uskottavasti antaa puolueetonta ja riippumatonta taloudellista informaatiota tarkastuskohteesta. Riippumattomalla ja ammattitaitoisella tilintarkastajalla ei ole sellaisia riippuvuussuhteita, jotka voivat vaarantaa toiminnan objektiivisuuden, ja tilintarkastajan tulee kestää ristiriitatilanteen esiintyessä asiakkaanjohdon taholta mahdollisesti tulevaa painostusta. Tilintarkastusjärjestelmän arvostus ja luottamus perustuu juuri tähän ajatukseen.³⁴

Tilintarkastajan riippumattomuudella on keskeinen merkitys tilintarkastuskertomukseen kohdistuvan yleisen luottamuksen varmistamiseksi. Riippumattomuus lisää julkaistavien tilinpäätöstietojen uskottavuutta ja tuo lisäarvoa yritysten sidosryhmille. Tilintarkastuksen arvo riippuu hyvin paljon siitä, millainen on yleinen käsitys tilintarkastajien riip-

---

³² KHT-yhdistys 2008

³³ Sarja 1999

³⁴ Ittonen 2004, Saarelainen 2006

pumattomuudesta. Useat eri käyttäjät luottavat auktorisoidun tilintarkastajan raportteihin, koska oletuksena on puolueeton näkökulma.³⁵

Tilintarkastajien ammattikunnalle on tunnusomaista, että se hyväksyy velvollisuudekseen toimia yleisen edun hyväksi. Siten tilintarkastajan velvollisuutena ei ole yksinomaan yksittäisen asiakkaan tai työnantajan tarpeiden täyttäminen. Riippumattomuus on myös ammattikunnan pääasiallinen keino osoittaa suurelle yleisölle ja sääntelyelimille, että tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt noudattavat työssään tunnustettuja eettisiä periaatteita, etenkin rehellisyyttä ja objektiivisuutta. Tilintarkastajien riippumattomuudelle on asetettu niin suuri merkitys, että yleisesti ottaen tilintarkastajilta edellytetään riippumattomuutta kaikessa toiminnassa, ei vain lakisääteistä tarkastusta suorittaessaan.³⁶

Tilintarkastajan riippumattomuus merkitsee tilintarkastajan täydellistä riippumattomuutta tarkastettavana olevasta organisaatiosta ja sen jäsenistä. Tilintarkastaja ei saa olla alistus- tai käskyvaltasuhteessa organisaatioon tai sen jäseniin. Hän ei myöskään saa olla sukulaisuus- tai lankoussuhteessa niihin, joiden toimia hän tarkastaa. Lisäksi tilintarkastajalla ei saa olla muuta sellaista suhdetta tarkastettavaan organisaatioon esimerkiksi asiakkaana, hankkijana, velkojana tai velallisenä, joka voisi vaikuttaa hänen tarkastustehtävänsä suorittamiseen tai raportointiinsa.³⁷

Riippumattomuus merkitsee paitsi tilintarkastajan riippumattomuutta tarkastettavasta organisaatiosta, myös tilintarkastuksen toiminnallista riippumattomuutta. Se tarkoittaa tilintarkastajan vapautta valita tarkastuskohteensa, tarkastuksen laajuuden ja tarkastusmenetelmät, toisin sanoen tilintarkastajan on voitava suunnitella tarkastustoimenpiteensä hankkimansa tiedon, omien havaintojensa ja oman harkintansa perusteella. Lisäksi riippumattomuus merkitsee tilintarkastustyön riippumattomuutta tarkastuksen lopputuloksesta. Eli lopputulos ei saa vaikuttaa tilintarkastuksen suoritukseen eikä tilintarkastajan raportointiin.³⁸

---

³⁵ Arens, Elder & Beasley 2008, Euroopan Komission suositus tilintarkastajan riippumattomuuden peruseriaatteista EU:ssa 2002/590/EY

³⁶ Euroopan Komission suositus tilintarkastajan riippumattomuuden peruseriaatteista EU:ssa 2002/590/EY, Lohi 2004, KHT-yhdistys 2008

³⁷ Riistama 1999

³⁸ Riistama 1999, Sarja 1999

Sanan riippumattomuus käyttäminen sellaisenaan voi aiheuttaa väärinkäsityksiä. Yksinään käytettynä kyseinen sana voi saada olettamaan, että henkilöllä ei saisi olla minäänlaisia taloudellisia tai muitakaan suhteita. Se on mahdotonta, sillä vuorovaikutus luo aina jonkinlaisia suhteita ja kaikilla yhteiskunnan jäsenillä on suhteita toisiin. Tämän vuoksi myös taloudellisten suhteiden ja muiden suhteiden merkittävyyttä tulee arvioida sen mukaan, mitä asiaan perehtynyt ulkopuolinen henkilö ei voisi pitää hyväksyttävänä.³⁹

2.3 Näkyvä riippumattomuus ja mielen riippumattomuus

Tilintarkastajan riippumattomuus on jaettu käsitteellisesti kahteen eri osaan. Tosiasiallinen riippumattomuus – independence in fact – eli mielen riippumattomuus kuvaa tilintarkastajan omaa käsitystä tilanteesta. Mielen riippumattomuus on sitä, että tilintarkastaja pystyy säilyttämään puolueettoman asenteensa koko tilintarkastusprosessin ajan.⁴⁰

Tosiasiallinen riippumattomuus voidaan määritellä asennoitumiseksi, joka mahdollistaa johtopäätöksen esittämisen ilman ammatillista harkintaa vaarantavia vaikutuksia. Tällöin tilintarkastaja pystyy toimimaan rehellisesti sekä säilyttämään objektiivisuuden ja ammatillisen skeptisyyden.⁴¹

Riippumattomuuden toinen osa, havaittu riippumattomuus – independence in appearance – eli näkyvä riippumattomuus on taas muiden, ulkopuolisten tulkintaa tilintarkastajan riippumattomuudesta. Riippumattomuuden ulkoisella kuvalla tarkoitetaan sitä näkemystä, joka ulkopuoliselle, tosiasiat tuntevalle ja asioihin perehtyneelle henkilölle muodostuu. Ulkopuolisten on havaittava tilintarkastaja riippumattomaksi ja koettava, että tilintarkastajan ratkaisuja sitovia tekijöitä ei ole olemassa.⁴²

Tilintarkastajan tulee välttää sellaisia merkittäviä seikkoja ja olosuhteita, joiden perusteella ulkopuolinen tarkastelija voisi päätellä tilintarkastajan rehellisyyden, objektiiv-

---

³⁹ Palomäki 2001, KHT-yhdistys 2008

⁴⁰ Arens, Elder & Beasley 2008, Palomäki 2001

⁴¹ KHT-yhdistys 2008

⁴² Ittonen 2004, Palomäki 2001

suuden ja ammatillisen skeptisyyden vaarantuneen. Pienikin taloudellinen etu tai sitoumus saattaa vaikuttaa tilintarkastajaan kohdistuvaan yleiseen luottamukseen.⁴³

Tilintarkastustoimeksiannoilla on merkitystä suurelle joukolle käyttäjiä, ja tämän vuoksi on erityisen tärkeää, että mielen riippumattomuuden lisäksi saavutetaan näkyvä riippumattomuus. Suurin osa tilintarkastuksen arvosta häviää, jos tilinpäätösinformaation käyttäjät uskovat tilintarkastajan olevan vain asiakkaan puolestapuhuja, vaikka hän olisikin mieleltään riippumaton.⁴⁴

Objektiivisuuden periaate velvoittaa kaikki tilintarkastajat siihen, että ammattiin tai muuhun työhön liittyvä harkinta ei saa vaarantua ennakkokäsitysten, intressiristiriitojen tai toisten osapuolten liiallisen vaikutuksen seurauksena. Tilintarkastaja saattaa joutua tilanteisiin, joissa objektiivisuus saattaa heikentyä. Tilintarkastajan tulisi välttää sellaisia suhteita, jotka voivat tehdä tilintarkastajan ammatillisen harkinnan puolueelliseksi tai vaikuttavat siihen liiallisesti.⁴⁵

2.4 Riippumattomuutta uhkaavat tekijät

Tilintarkastajan on oltava riippumaton toimeksiantoa suorittaessaan ja järjestettävä toimintansa riippumattomuuden turvaavalla tavalla. Riippuvuus saattaa syntyä monella eri perusteella. Yhteistä tällaisille tilanteille on lähes poikkeuksetta se, että tilintarkastajan riippumattomuus, eli mahdollisuus toimia tehtävässään ilman ulkoisia vaikutteita on objektiivisesti heikentynyt.⁴⁶

Riippumattomuutta vaarantaviksi tekijöiksi luetaan sukulaisuus-, alais- yms. riippuvuus-suhteet. Näiden lisäksi riippumattomuus voi vaarantua, mikäli asiakkaalle tarjotaan tilintarkastuksen ohella muita palveluita, jotka eivät sisälly itse tilintarkastustehtävään. Tilintarkastajalla ja erityisesti tilintarkastusyhteisöillä on usein tarjota tilintarkastuksen oheispalveluina tarvittavaa taitotietoa. Tällaisia täydentäviä palveluita ovat esimerkiksi veroneuvonta, liikkeenjohdon konsultointi ja yrityskauppajärjestelyt. Yleensä kuitenkin

---

⁴³ Palomäki 2001, KHT-yhdistys 2008

⁴⁴ Arens, Elder & Beasley 2008, KHT-yhdistys 2008

⁴⁵ KHT-yhdistys 2008

⁴⁶ Saarelainen 2006, Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459, 4. Luku 24 §

katsotaan, etteivät verotukseen liittyvät oheispalvelut uhkaa riippumattomuutta. Näitä ovat esimerkiksi säännösten noudattamiseen liittyvä neuvonta, verosuunnittelu, verotusta koskevien lausuntojen antaminen sekä avustaminen verotukseen liittyvien erimielisyyksien ratkaisemisessa.⁴⁷

Tilintarkastuksen oheispalveluna tarjottavan konsultoinnin uhka riippumattomuudelle on toiminnan tilintarkastuksesta poikkeava rooli. Vaikuttavia tekijöitä ovat erilaiset riskit, muodostuneet taloudelliset intressit ja läheiset henkilösuhteet.⁴⁸

Tilintarkastajan riippumattomuutta vaarantavat uhat voidaan jakaa muutamaankin eri kategoriaan. Näitä ovat oman intressin, oman työn tarkastamisen, asian ajamisen, läheisyyden sekä painostuksen uhat. Kyseisiä uhkia tarkastellaan seuraavissa alaluvuissa. Käsitellyt tilanteet ovat esimerkkejä, riippumattomuus saattaa vaarantua myös muunlaisissa tapauksissa. Luvun 2.4 lopusta löytyy taulukko 1, johon on koottu riippumattomuutta vaarantavat uhat sekä esimerkkejä uhkatilanteista.

2.4.1 Oman intressin uhka

Oman intressin uhka voi aiheutua tilintarkastajan tai hänen lähipiirinsä (perheenjäsenen tai lähisukulaisen) taloudellisista tai muista intresseistä. Uhka voi syntyä esimerkiksi, jos tilintarkastajalla on mahdollinen tuleva työsuhte asiakkaan palveluksessa, olennainen omistusosuus asiakkaassa tai jokin yhteinen taloudellinen intressi asiakkaan kanssa. Koska tilintarkastus on muodostunut omistajien etujen suojaamiseksi, luotettavan informaation saamiseksi tilintarkastajana täytyy olla henkilö, joka on vapaa ulkoisista vaikutteista. Tilintarkastajana ei voi olla henkilö, jonka toimintaa tilintarkastuksella tarkastetaan.⁴⁹

Tilintarkastajalla voi olla liiallinen riippuvuus asiakkaan maksamista palkkioista. Lähtökohtaisesti tilintarkastuspalkkiossa ei ole kyse riippumattomuutta vaarantavasta taloudellisesta intressistä, vaan suoritetusta toimeksiannosta maksettavasta korvauksesta. Riippumattomuuden kannalta tilanne muuttuu ongelmalliseksi silloin, kun jokin yksit-

---

⁴⁷ Palomäki 2001, Riistama 2007, KHT-yhdistys 2008

⁴⁸ Palomäki 2001

⁴⁹ Sarja 1999, KHT-yhdistys 2008

täinen tilintarkastustoimeksianto muodostuu tilintarkastajan toimeentulon kannalta erityisen merkitykselliseksi. Mitä suurempi osuus tilintarkastajan tuloista asiakkaan palkkiolla on, sitä enemmän valtaa asiakkaalla on vaikuttaa päätöksiin. Tilanne on sama, mikäli konsultointipalvelut muodostavat huomattavan osan yksittäisen asiakkaan tilintarkastajalle maksamista palkkioista. Toimeksiannon menettämisen pelko saattaa vaikuttaa tilintarkastajan käyttäytymiseen ja toimintaan siten, että tilintarkastaja haluaa toiminnallaan miellyttää tilintarkastajan valitsevaa tahoa.⁵⁰

Tilintarkastajan riippumattomuus on uhattuna myös, mikäli tilintarkastajan palkkio määrätään tai sovitaan niin alhaiseksi, ettei se ole työn vaatiman ammattitaidon ja työmäärän huomioon ottaen kohtuullinen. Tilintarkastuslain 3. luvun 17§:ssä säädetään, ettei tilintarkastajalle tilintarkastuksesta maksettava palkkio saa määräytyä tavalla, joka voi vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden. Toimeksiannosta maksettava palkkio ei saa myöskään olla riippuvainen tarkastuksen tuloksesta.⁵¹

Tilintarkastajalla ei saa olla rahalainaa, vakuutta tai muuta vastaavaa etuutta tarkastettava kohteelta, sen hallituksen jäseneltä tai ylimpään johtoon kuuluvilta tai annettu näihin ryhmiin kuuluville. Rahalainan ja vakuuden kiellon funktio on selkeä. Lähtökohtana on ajatus siitä, että velkasuhde asettaa tilintarkastajan tarkastettavaan kohteeseen nähden alistussuhteeseen. Vaikkei käytännössä mitään painostusta tai vastaavaa esiintyisikään, ulkopuoliselle saattaa syntyä epäily siitä, että tilintarkastaja haluaa tavalla tai toisella miellyttää luotonantajaansa. Tällöin näkyvä riippumattomuus on vaarantunut.⁵²

2.4.2 Oman työn tarkastamisen uhka

Oman työn tarkastamisen uhka voi syntyä esimerkiksi, jos tilintarkastaja pystyy vaikuttamaan suoraan varmennustoimeksiannon kohteeseen jollakin tapaa. Tämä voi tapahtua esimerkiksi suorittamalla asiakkaalle palveluja tai osallistumalla sellaisen tiedon tuottamiseen, joka vaikuttaa suoraan toimeksiannon kohteena olevaan aineistoon. Tällainen tilanne voi olla kyseessä, mikäli tilintarkastaja toimii tai on äskettäin toiminut asiakkaan hallituksen jäsenenä tai kuulunut sen ylimpään johtoon. Hän on voinut olla myös asiak-

---

⁵⁰ Ittonen 2004, Riistama 1999, Sarja 1999, KHT-yhdistys 2008

⁵¹ Riistama 1999, KHT-yhdistys 2008

⁵² Sarja 1999, KHT-yhdistys 2008

kaan palveluksessa sellaisessa asemassa, että hänellä on ollut mahdollisuus vaikuttaa toimeksiannon kohteeseen jollakin tapaa.

Oman työn tarkastamisen uhka voi syntyä esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa tilintarkastaja tarjoaa asiakkaalle arvomäärittämissä palveluina tai sisäisen tarkastuksen palveluja. Uhka on myös hyvin todennäköinen mikäli tilintarkastusasiakkaalle suoritetaan palveluja liittyen taloudellista informaatiota käsittelevien tietojärjestelmien suunnitteluun ja toteuttamiseen, joiden avulla tuotettava informaatio muodostaa osan asiakkaan tilinpäätöksestä.⁵³

Riippumattomuutta vaarantava uhka voi syntyä, jos tilintarkastaja toimii samanaikaisesti sekä tilintarkastusyrityksen että kirjanpitoa hoitavan yrityksen omistajana (tai osakkaana tai hallintoelimen jäsenenä), jos hän tarkastaa tuon kirjanpito toimiston asiakkaan tilejä. Kyseisessä tilanteessa tilintarkastaja on lain mukaisessa vastuussa sen informaation tuottamisesta, jonka oikeellisuutta ja riittävyttä arvotetaan hänen tilintarkastuskerptomuksensa perusteella. Tilintarkastaja ei voi tietenkään riippumattomuuttaan vaarantamatta henkilökohtaisesti hoitaa tarkastamansa kirjanpito velvollisen tilejä.⁵⁴

2.4.3 Asian ajamisen uhka

Asian ajamisen uhka voi syntyä, kun tilintarkastaja tukee jotakin näkemystä tai kantaa niin pitkälle, että se voi myöhemmin vaarantaa objektiivisuuden. Uhka voi syntyä esimerkiksi, jos toimitaan asiakkaan asianajajana oikeudenkäynnissä tai kiistoissa kolmansien osapuolten kanssa. Tällainen uhka voi aiheutua myös, mikäli edistetään listatun yhtiön osakkeiden myyntiä silloin, kun kyseinen yhtiö on tilintarkastusasiakas.⁵⁵

Asian ajamisen uhka syntyy, mikäli tilintarkastusyhteisön työntekijä nimitetään vastaamaan tilintarkastusasiakkaan lakiasioista. Kyseisessä tilanteessa uhka olisi niin merkittävä, etteivät mitkään varotoimet pystyisi vähentämään uhkaa hyväksyttävälle tasolle. Lakiasioista vastaava henkilö kuuluu yleensä ylempään johtoon ja vastaa laajasti yhteisön lakiasioista, ja siksi kenenkään tilintarkastusyhteisössä tai sen kanssa samaan ket-

---

⁵³ KHT-yhdistys 2008

⁵⁴ Riistama 1999

⁵⁵ KHT-yhdistys 2008

juun kuuluvassa yhteisössä ei tulisi ottaa vastaan tällaista tehtävää tilintarkastusasiakkaalta.⁵⁶

2.4.4 Läheisyyden uhka

Tietyt sosiaaliset sidonnaisuudet voivat vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden. Lähtökohta on selkeä. Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunne synnyttää joko tietoisesti tai tiedostamatta erilaisia intressi- tai lojaliteettiristiriitoja. Erilaisiin henkilösuhteisiin liittyy emootioita, jotka puolestaan vaikuttavat riippumattomuuteen kuuluvaan oikeaan asennoitumiseen.⁵⁷

Läheisyyden uhka voi syntyä, kun tilintarkastaja suhtautuu läheisen suhteen takia liian myönteisesti toisten osapuolten intresseihin. Läheisyyden uhka voi syntyä monenlaisissa tilanteissa. Uhka voi syntyä esimerkiksi, jos toimeksiantotiimin jäsenen lähipiiriin kuuluva (perheenjäsen tai lähisukulainen) tai tilintarkastusyhteisön entinen partneri on asiakkaan hallituksen jäsen, kuuluu sen ylimpään johtoon tai on asiakkaan palveluksessa sellaisessa asemassa, että hän pystyy vaikuttamaan toimeksiannon kohteeseen.⁵⁸

Läheisyyden uhka syntyy myös, mikäli vastuullisessa asemassa olevat henkilöt ovat olleet pitkän aikaa tekemisissä saman asiakkaan kanssa. Yritys on voinut käyttää vaikka vuosikymmeniä samaa tilintarkastusyhteisöä. Tällaisessa tapauksessa läheisyyden uhkaa ei voida poistaa pelkästään vastuullista tilintarkastajaa vaihtamalla.⁵⁹

Erilaiset lahjat ja muut etuudet saattavat vaikuttaa tilintarkastajan asennoitumiseen, vaikka tämä ei välttämättä olisikaan lahjan antajan tarkoitus. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että tavanomaiset merkkipäivälahjat ovat sallittuja. Kiellettyjä ovat sellaiset etuudet, joita kenenkään muun ei ole mahdollista saada, esimerkiksi lahjat tai suosiva kohtelu. Näitä ovat erityisesti asiakasyrityksen tuotteiden vastaanottaminen vastikkeetta

---

⁵⁶ KHT-yhdistys 2008

⁵⁷ Sarja 1999

⁵⁸ KHT-yhdistys 2008

⁵⁹ KHT-yhdistys 2008

tai suuremmalla alennuksella tai paremmilla maksuehdoilla kuin yleisesti olisi mahdollista.⁶⁰

Henkilösuhteita arvioitaessa lähtökohtana on tilintarkastajan ja tarkastettavan välinen neutraali asiakassuhde. Asiakassuhde muuttuu riippumattomuuden kannalta kuitenkin ongelmalliseksi, jos siihen sisältyy vääristynyt lojaliteetti. Tämä tarkoittaa, että osapuolten välille syntyy vääristyneitä odotuksia. Kyse on myös yksityiselämän vaikutuksesta päätöksentekoon.⁶¹

Läheisyyden uhassa on kyse myös siitä, kuinka paljon tavanomaista kanssakäymistä sallitaan tilintarkastajan ja tarkastettavan yhteisön edustajien kesken. Tilintarkastajan ja asiakkaan välille ei tässä suhteessa saisi edes muodostua samanlaista luottamussuhdetta kuin esimerkiksi asianajajan ja asiakkaan välille, vaikka toisaalta asiakkaan ja tilintarkastajan keskinäinen luottamus onkin tärkeää tilintarkastuksen käytännön toimittamisen kannalta.⁶²

2.4.5 Painostuksen uhka

Painostuksen uhka voi syntyä, kun todelliset tai todellisilta vaikuttavat uhat estävät tilintarkastajaa toimimasta objektiivisesti. Tilintarkastajaa voidaan uhata esimerkiksi erotamisella, vaihtamisella, oikeudenkäynnillä, tai häntä voidaan painostaa sopimattomasti rajoittamaan suoritettavan työn määrää palkkioiden pienentämiseksi.⁶³

Tilintarkastusmarkkinoiden kovasta kilpailusta voi muodostua uhka tilintarkastajan riippumattomuudelle, koska asiakkaalle se merkitsee tilintarkastajan vaihtamisen helppoutta. Kova kilpailu saattaa hyödyttää asiakasyritystä myös tilintarkastussopimuksen ehtojen neuvotteluissa. Kovan kilpailun ansiosta asiakas saattaa saada enemmän vaikutusvaltaa tilintarkastuksesta maksettaviin palkkioihin sekä muihin sopimusehtoihin. Mahdollisessa ristiriitatilanteessa asiakas voi painostaa tilintarkastajan vaihtamisel-

---

⁶⁰ Riistama 1999, Sarja 1999

⁶¹ Sarja 1999

⁶² Sarja 1999

⁶³ KHT-yhdistys 2008

la ja mahdollisesti myös toteuttaa uhkauksensa, mikäli ristiriitaa ei ratkaista asiakkaan kannalta edullisesti.⁶⁴

Konsultointipalvelun tarjoaminen voi osaltaan muuttaa kummankin osapuolen asemaa tasapainotilanteessa. Asiakas voi saada lisää valtaa tapauksessa, jossa konsultointi muodostaa tilintarkastajalle huomattavan tulonlähteen. Toisaalta konsultoinnin ollessa hyvin monimuotoista, saattaa konsultoinnin vaihtaminen olla vaikeaa, jolloin tilintarkastajan asema voi vahvistua.⁶⁵

Tilintarkastusyhteisön koon katsotaan vaikuttavan sen kykyyn vastustaa painostusta. Tutkimusten mukaan suuret tilintarkastusyhteisöt pystyvät tilinpäätösten käyttäjien mukaan pieniä paremmin vastustamaan asiakkaan painostusta. Tilintarkastajan todellinen kyky vastustaa painostusta perustuu kuitenkin tutkimusten mukaan yleensä ristiriidan osapuolten – tilintarkastusyhteisön ja asiakkaan – väliseen vallan tasapainoon. Se, millainen tasapaino tilintarkastajan ja asiakkaan välillä kulloinkin vallitsee, on useiden tekijöiden summa. Jos suhde on epätasapainossa, saattaa se vaikuttaa riippumattomuuteen. Mikäli tilintarkastaja pystyy vastustamaan painostusta, ei riippumattomuuden toinen osa, tilintarkastajan mielen riippumattomuus vaarannu. Jäljelle jää tällöin riippumattomuuden vaarantavaksi tekijäksi kolmannen osapuolen ulkoapäin havaitsema riippumattomuus.⁶⁶

---

⁶⁴ Ittonen 2004

⁶⁵ Ittonen 2004

⁶⁶ Ittonen 2004

UHKATEKIJÄ	VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ (esimerkkejä)
Oman intressin uhka	<ul style="list-style-type: none"> • Omistusosuus asiakkaassa • Yhdeltä asiakkaalta saatujen palkkioiden huomattava osuus kokonaistuloista • Konsultointipalvelujen huomattava osuus asiakkaalta saaduista tuloista • Tilintarkastustyöstä saatavan palkkion määrittäminen liian alhaiseksi
Oman työn tarkastamisen uhka	<ul style="list-style-type: none"> • Asiakkaan sisäisenä tarkastajana toimiminen • Taloudellisten tietojärjestelmien suunnittelu ja toteutus asiakkaalle • Tarkastustiimin jäsenen äskettäinen toimiminen asiakkaan hallituksen/ johtoryhmän jäsenenä
Asian ajon uhka	<ul style="list-style-type: none"> • Vastaaminen asiakkaan lakiasioista
Läheisyyden uhka	<ul style="list-style-type: none"> • Läheiset suhteet (esim. perheenjäsen tai lähisukulainen) asiakkaan palveluksessa vastuullisessa asemassa olevien kanssa • Pitkä asiakkuussuhde • Etuuksien vastaanottaminen asiakkaalta
Painostuksen uhka	<ul style="list-style-type: none"> • Tarkastajan painostaminen rajoittamaan tarkastustyön määrää palkkioiden pienentämiseksi • Kova kilpailu tilintarkastusmarkkinoilla ja asiakkaan menettämisen pelko

Taulukko 1: Riippumattomuuden uhkatekijät ja niihin vaikuttavia tekijöitä. Monet tilanteet saattavat aiheuttaa myös useamman kuin yhden uhkatekijän.

2.4.6 Riippumattomuuden vaarantuminen – kirjanpitoskandaalit

2000-luvun alussa ilmeni useita suuria kirjanpitoskandaaleja, joista tunnetuin on energiayhtiö Enronin tapaus Yhdysvalloissa. Kyseisessä skandaalissa korostui tilintarkastajien osuus ja tilintarkastajien riippumattomuuden merkitys. Yritysjohdon ja yrityksen tilintarkastuksesta vastaavan yhteisön välit olivat liian läheiset, ja tilintarkastajien riippumattomuus pääsi vaarantumaan. Myös Euroopassa oli vastaavia tapauksia, esimerkiksi Parmalat-yhtiön skandaali, joissa tilintarkastajat olivat olleet tietoisia yritysjohdon väärinkäytöksistä.⁶⁷

Enron oli vuonna 2000 Yhdysvaltojen seitsemänneksi suurin yritys. Vuonna 2001 kävi ilmi, että yhtiön kirjanpitomenetelmät olivat olleet kyseenalaisia ja taseessa oli miljardien arvosta ilmaa. Yrityksen tilintarkastajat olivat tienneet yritysjohdon tekemät tulovaikutteiset kaunistelutoimenpiteet, mutta eivät puuttuneet niihin. Tilintarkastajana toimi suuri kansainvälinen tilintarkastusyhteisö Arthur Andersen. Yhtiö hoiti tilintarkastuksen lisäksi myös Enronin sisäisen tarkastuksen sekä konsultoi yritysjohtoa. Tätä onkin kritisoitu paljon jälkeempään, sillä tilintarkastajien ja yritysjohdon välit olivat liian läheiset ja tilintarkastajat laiminlöivät tehtävänsä. Esimerkiksi ulkoisen tarkastuksen lisätestausta ei tehty, vaikka se olisi ollut tarpeellista, eikä tilintarkastuskomitealle huomautettu asiasta. Andersenin Enron-tiimistä saatettiin jopa erottaa sellaiset työntekijät, jotka olivat kyseenalaistaneet yrityksen käyttämät kirjanpitomenetelmät.⁶⁸

Skandaali johti Enronin konkurssiin ja Andersenin tilintarkastusyhteisö menetti asiakkaansa, jolloin koko ketjun toimintamahdollisuudet alalla katosivat. Molempien yhtiöiden johtoa vastaan nostettiin rikossyytteet. Muitakin vastaavia kirjanpitoskandaaleja tuli ilmi, ja niiden seurauksena säädettiin nopeasti Sarbanes-Oxley –laki, joka tiukensi tilintarkastajien riippumattomuussäännöksiä.⁶⁹

---

⁶⁷ Pihlanto 2004

⁶⁸ Cruver 2003, Sorsa 2002, Tonge, Greer & Lawton 2003

⁶⁹ Aejmelaeus 2008, Grace & Cohen 2005, Niemi 2005

Sarbanes-Oxley –laki ja SEC:n sääntely⁷⁰ rajoittivat niitä konsultointipalveluja, joita tilintarkastusyhteisöt voivat tarjota julkisesti omistetuille tilintarkastusasiakkailleen. Kysymys konsultoinnin mahdollisista vaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuteen oli kuitenkin noussut esille ensimmäisen kerran jo 1970-luvulla. SEC oli pannut merkille, että tilintarkastusyhteisöjen tarjoamien palvelujen yhdistelmä oli muuttunut merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana siten, että tilintarkastuksen liitännäispalvelut olivat tulleet yhä tärkeämmiksi tilintarkastusyhteisöille. Liitännäispalvelujen nopea kasvu⁷¹ oli lisännyt tilintarkastajien taloudellisia kannustimia säilyttää tilintarkastusasiakas, joka taas saattoi vaarantaa tilintarkastajan objektiivisuuden.⁷²

Vuonna 2000 SEC:n piti kieltää tilintarkastajilta kaikkien konsultointipalvelujen tarjoaminen julkisille tilintarkastusasiakkailleen, mutta mielipidevaikututtamisen seurauksena täyskiellon sijaan määrättiin vain konsultointipalvelujen lisärajoituksia sekä tilintarkastuspalkkioiden julkaisemista. Lisäksi edellytettiin, että tiedot tilintarkastuspalkkiosta sekä muista tilintarkastajalle maksetuista palveluista julkistetaan. SEC:n mukaan tilintarkastuspalkkioiden julkaiseminen on hyödyllistä, ja se auttaa sijoittajia itse arvioimaan, saako tilintarkastuspalveluiden ja liitännäispalveluiden suhde heidät kyseenalaistamaan tilintarkastajan riippumattomuuden.⁷³

Monet Enronin tapausta seuranneet eivät olleet yllättyneitä, että yhtiön tilintarkastajat ansaitsivat enemmän liitännäispalveluista kuin tilintarkastuspalveluista. Vuodelta 2000 Enron maksoi Andersenille 25 miljoonaa dollaria tilintarkastuksesta ja 27 miljoonaa dollaria muista kuin tilintarkastuspalveluista (48 % ja 52 %). Myös muilla tilintarkastusyhteisöillä kuin Andersenilla liitännäispalvelujen laskutus ylitti tilintarkastuspalvelujen laskutuksen, joillain jopa suuremmalla summalla kuin Enronissa.⁷⁴

---

⁷⁰ Securities and Exchange Commission, SEC; Yhdysvaltojen pörssitoimintaa valvova elin, <http://www.sec.gov/rules/final/33-8183.htm>

⁷¹ Raghunandan 2003: SEC oli huomannut, että Yhdysvaltojen suurimpien yritysten keskimääräinen liitännäispalvelujen ja tilintarkastuspalveluiden veloitus suhdeluku oli jopa 269 prosenttia. Näin suuri nousu muiden kuin tilintarkastuspalvelujen veloituksissa nosti esille kysymyksen tilintarkastajien tarjoamista liitännäispalveluista. SEC:n mukaan liitännäispalvelut luovat taloudellisen kannustimen, joka voi sopimattomasti vaikuttaa tilintarkastukseen.

⁷² Arens, Elder & Beasley 2008

⁷³ Arens, Elder & Beasley 2008, Raghunandan 2003, Tonge, Greer & Lawton 2003

⁷⁴ Arens, Elder & Beasley 2008

Taulukosta 2 näkee kuinka suuren osuuden neljän suurimman tilintarkastusketjun⁷⁵ muutaman suuren asiakkaan laskutuksesta liitännäispalvelut muodostivat vuonna 2001. Keskimäärin muu laskutus on kokonaislaskutuksesta lähes 80 %.

Asiakas	Tilintarkastaja	Lakisääteinen tilintarkastus milj. €	Muu laskutus milj. €	Yhteensä milj. €	Josta muu laskutus %
Barclays	PwC	8	52	60	87
BP	E&Y	24	59	83	71
HBOS	KPMG	11	36	47	77
Shell	KPMG/PwC	18	32	50	64
Vodafone	Deloitte	6	34	40	85
Unilever	PwC	16	76	92	83
Yhteensä		83	289	372	78

Taulukko 2: Tilintarkastuspalvelujen ja oheispalvelujen suhde vuonna 2001 suurten tilintarkastusyhteisöjen eräiden asiakkaiden välillä.⁷⁶

Asiantuntijat ovat sitä mieltä, että vuosituhannen vaihteen suuret tilintarkastusskandaalit olivat suoraan seurausta siitä, että tilintarkastuksen lisäksi asiakkaille tarjottiin useita neuvonta- ja konsultointipalveluja. Lisäksi näiden oheispalvelujen osuus tilintarkastusyhteisön tilintarkastusasiakkailta saaman tulon muodostumisessa oli liian suuri. Joka tapauksessa tilintarkastaja joutuu konsultoimaan yritysjohtoa oman ammattitaitonsa ja yritystä koskevan tietämyksensä perusteella. Monet pelkäävät, että tiukemman lainsäädännön ja alan normituksen myötä tilintarkastajien yhteys yritysjohtoon heikkenee, eivätkä tilintarkastajat uskalla keskustella kuin kirjanpitäjien kanssa.⁷⁷

⁷⁵ ”The Big Four” eli suuret tilintarkastusyhteisöt Deloitte & Touche, Ernst & Young, KPMG ja PricewaterhouseCoopers (PwC)

⁷⁶ Riistama 2007 (alkuperäinen taulukko Eilifsen, Messier, Glover & Prawitt 2006)

⁷⁷ Aejmelaes 2008, Riistama 2007, Sorsa 2002

2.5 Riippumattomuutta vahvistavat tekijät

Tilintarkastajan riippumattomuutta voidaan vahvistaa monin eri keinoin: rajoittamalla oheispalveluja ja tilintarkastajan toimikausia, yritysten tilintarkastusvaliokuntien avulla, yhteistarkastuksella sekä valvonnalla ja erilaisten sanktioiden uhalla. Tärkeä merkitys on myös tilintarkastajan omalla etiikalla ja tilintarkastusyhteisön yrityskulttuurilla. Näitä keinoja käsitellään seuraavissa alaluvuissa.

2.5.1 Oheispalvelujen rajoittaminen

Tilintarkastajan omalle asiakkaalleen tarjoamissa muissa kuin tilintarkastuspalveluissa voi nähdä kaksi ongelmaa. Tilintarkastajan tai hänen tilintarkastusyhteisönsä palvelut johtavat helposti siihen, että tilintarkastaja joutuu tarkastamaan itse suosittamaansa tai tilintarkastusyhteisön suosittamaa toimintatapaa tai menettelyä. Lisäksi oheispalveluista saatava tulo saattaa muodostua niin olennaiseksi, että siitä tulee uhka tilintarkastajan riippumattomuudelle.⁷⁸

Tilintarkastajien asiakkailleen tarjoamien oheispalvelujen rajoittaminen lisää tilintarkastajan riippumattomuutta. Koska tilintarkastajat antavat riippumattoman kertomuksen yritysten taloudellisesta tilasta, heillä ei ihanteellisessa tilanteessa saisi olla liiketoiminnallista intressiä tarkastettavassa yrityksessä. Vaikka neuvontapalveluita hoitavat tilintarkastusyhteisöissä eri henkilöt kuin varsinaiset tilintarkastajat, se ei kuitenkaan täydellisesti poista riippuvuuden vaaraa, sillä on olemassa intressi toimia oman yhteisön edun mukaan.⁷⁹

Oheispalvelujen tarjoamista on jo rajoitettu monissa maissa. Esimerkiksi EU:n jäsenvaltioista Ranskassa on voimassa kieltö, jonka mukaan tilintarkastaja ei saa tarjota asiakkailleen lainkaan oheispalveluja. Yhdysvalloissa säädettiin vuosituhannen vaihteessa Sarbanes-Oxley -laki⁸⁰, joka kieltää tarjoamasta listatuille tilintarkastusasiakkaille oheispalveluja. Joitain konsultointipalveluja voi tarjota tietyn rajoituksen.

---

⁷⁸ Riistama 2007

⁷⁹ Euroopan komission Vihreä kirja: Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset 13.10.2010/KOM (2010) 561, Palomäki 2001

⁸⁰ Sarbanes-Oxley -laista tarkemmin luvussa 2.7.4

EU:n komission ehdotus uudeksi tilintarkastusasetukseksi lähentyy oheispalvelujen tarjoamiskiellossa Sarbanes-Oxley –säännöksiä. Asetusehdotuksen mukaan tilintarkastusyhteisöt eivät saisi tarjota yleisen edun kannalta merkittävälle asiakkailleen muita kuin tilintarkastuspalveluja. Vero-, laki- ja konsultointipalvelut olisivat täysin kiellettyjä. Poikkeuksena olisivat vain tietyt palvelut, mutta niihinkin pitäisi saada aina ensin tarkastusvaliokunnan tai tilintarkastajia valvovan viranomaisen etukäteishyväksyntä. Ehdotuksen mukaan tilintarkastuksen oheispalveluista perittävien palkkioiden osuudeksi olisi rajattava 10 % kyseisen yhteisön maksamista tilintarkastuspalkkioista.

2.5.2 Toimikausien rajoittaminen

Samojen vastuullisessa asemassa olevien henkilöiden pitkäaikainen käyttäminen tilintarkastustoimeksiannossa voi aiheuttaa läheisyyden uhan ja siten vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden.⁸¹

Tämänhetkisten säädösten mukaan listattujen yhtiöiden tilintarkastajan peräkkäisten toimikausien yhteenlaskettu kesto voi olla enintään seitsemän vuotta. Tilintarkastaja voi tämän enimmäisajan jälkeen osallistua uudelleen yhteisön tilintarkastukseen aikaisintaan kahden vuoden kuluttua tilintarkastustehtävän päättymisestä. Jos tilintarkastajaksi on valittu tilintarkastusyhteisö, sovelletaan säännöstä ainoastaan päävastuulliseen tilintarkastajaan, ei koko tilintarkastusyhteisöön. Tilintarkastajien kierrätys tilintarkastusyhteisön sisällä toteutuu yleisesti hyvin, koska varsinaisten työn suorittajien vaihtuvuus on alalle tyypillisesti suhteellisen runsasta. Tällöin ei synny pitkäaikaisen suhteen tuomaa suurta läheisyyttä ja rutiinia.⁸²

Euroopan parlamentti antoi loppuvuodesta 2011 ehdotuksen uudesta tilintarkastusasetuksesta. Sen mukaan listayhtiöiden ja finanssisektorin yritysten olisi vaihdettava tilintarkastusyhteisöä kuuden vuoden välein, minkä lisäksi niiden on pidättäydyttävä neljän vuoden ajan ottamasta toimeksiantoa samalta asiakkaalta. Mikäli yritys nimeää useamman kuin yhden yhteisön tilintarkastajakseen, eli kyseessä olisi yhteistarkastus, pidennetään tilintarkastusyhteisön vaihtoaika yhdeksään vuoteen.⁸³

---

⁸¹ KHT-yhdistys 2008

⁸² Palomäki 2001, Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459, 5. luku 27§

⁸³ Tilintarkastusuudistus EU:ssa 2011

Tilintarkastusyhteisön vaihdon yhteydessä on myös varmistettava, ettei vaihdeta pelkääntään yritystä, vaan myös partnereita. Partnerit eivät silloin voi vaihtaa työnantajaa ja ottaa mukaansa tiettyjä asiakkaita.⁸⁴

Yleensä määräaikaisuus motivoi huolellisuuteen, koska uusi tilintarkastaja voi seuraavassa tarkastuksessa paljastaa laiminlyönnit. Toisaalta jotkut tilintarkastaja saattavat kokea vaihdon läheisyyden vähentävän kiinnostusta asiakkaan toiminnan kehittämiseen, koska seuraaja voi ajatella kaiken toisin. Jatkuvuutta haitaten pitkän tähtäimen tarkastussuunnitelmia ei myöskään voi tehdä.⁸⁵

2.5.3 Tilintarkastuskomitea ja tilintarkastusvaliokunta

Tilintarkastuskomitea tai tilintarkastusvaliokunta on tarkastettavan yrityksen johdosta riippumaton elin, jonka ensisijaisena tehtävänä on arvioida yhtiön valvontajärjestelmien toimintaa. Tilintarkastuskomiteoita on käytetty erityisesti anglosaksisissa maissa ja ne ovat lähinnä lakisääteistä tilintarkastusta täydentäviä ja tukevia. Niiden tehtävänä on yleensä seurata tilinpäätösraportoinnin prosessia ja sisäistä valvontaa sekä tarkkailla tilintarkastajan riippumattomuutta ja oheispalvelujen tarjoamista. Ne voivat myös lausua näkemyksensä yhtiön tuottamasta taloudellisesta informaatiosta ja keskustella lakisääteisen tilintarkastajan kanssa.⁸⁶

Tilintarkastuskomitean tai -valiokunnan voidaan ajatella parantavan lakisääteisen tilintarkastajan toimintaedellytyksiä ja vahvistavan heidän riippumatonta asemaansa. Onnistuessaan työssään komitean odotetaan tarjoavan uuden kommunikointikanavan tilintarkastajan ja yhtiön toimivan johdon välille. Komitean tehtävänä on myös neuvojen antaminen ja tarkastuksessa noudatettavien periaatteiden määrittäminen.⁸⁷

EU:n asetusehdotuksen mukaan jokaisella yleisen edun kannalta merkittävällä yhteisöllä olisi oltava tarkastusvaliokunta. Tarkastusvaliokunta koostuu valituista tarkastettavan yhteisön toimivaan johtoon kuulumattomista hallintoelimen tai valvontaelimen jäsenis-

---

⁸⁴ Euroopan komission Vihreä kirja: Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset 13.10.2010/KOM (2010) 561

⁸⁵ Palomäki 2001

⁸⁶ Sarja 1999

⁸⁷ Sarja 1999

tä. Jäsenet voivat olla myös tarkastettavan yhteisön yhtiökokouksen nimeämiä. Vähintään yhdellä tarkastusvaliokunnan jäsenellä on oltava tilintarkastusalan asiantuntemusta ja toisella jäsenellä laskentatoimen ja/tai tilintarkastusalan asiantuntemusta. Valiokunnan jäsenillä on kokonaisuutena katsoen oltava tarkastettavan yhteisön toiminta-alan kannalta merkityksellistä asiantuntemusta. Tarkastusvaliokunnan enemmistön on oltava riippumattomia, ja valiokunnan jäsenten on nimettävä valiokunnalle riippumaton puheenjohtaja.⁸⁸

Vastaavat säännökset ovat myös Sarbanes-Oxley –laissa, jossa tilintarkastuskomitea (audit committee) vastaa tilintarkastajan nimeämisestä, tilintarkastuspalveluiden hyväksymisestä, palkkioista sekä tilintarkastuksen valvonnasta.

2.5.4 Valintamenettely

Tarkastettavan kohteen johto ei saa nimittää tilintarkastajia, koska riippumattomuuden kannalta ei ole suotavaa, että tilintarkastajan nimittää taho, jonka toiminnan tarkastamisesta tilintarkastuksessa on kyse. Tilintarkastuksen riippumattomuudelle on tärkeää, ettei toimeenpanevalle johdolla ole tilintarkastukseen kohdistuvaa ohjausvaltaa. Siksi tilintarkastajan valinnasta päättää lain nojalla tarkastettavan yhtiön yhtiökokous. Tämäkin voidaan nähdä ongelmallisena erityisesti osakeyhtiöissä, koska valinnan suorittaa eräs tilintarkastuksen intressiryhmistä – omistajat. Muut intressiryhmät voivat kokea tilintarkastajien olevan korostuneesti omistajien edusmiehiä. Tilintarkastuksen tulisi olla neutraalia ja puolueetonta suhteessa kaikkiin intressitahoihin. Yhtiökokouksen suorittama valinta on kuitenkin yleensä muodollisuus, käytännössä hallituksen jäsenet nimittävät ja erottavat tilintarkastajan, ja osakkeenomistajat vain hyväksyvät päätöksen yhtiökokouksessa.⁸⁹

Riippumattomuutta lisäisi, mikäli jokin toinen taho tekisi ehdotuksen tilintarkastajasta. Euroopan parlamentin asetusehdotuksen mukaan yrityksen tarkastusvaliokunnan olisi annettava hallitukselle tai vastaavalle valvontaelimelle suositus tilintarkastajien tai tilintarkastusyhteisöjen nimeämisestä. Suosituksessa tulisi olla vähintään kaksi vaihtoehtoa,

---

⁸⁸ Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisäätteistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista 2011/0359 (COD)

⁸⁹ Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624 5. luku 3§, Sarja 1999

ja valiokunnan olisi perusteltava mitä vaihtoehtoa se pitää parhaimpana. Suositus olisi tehtävä avoimen tarjouskilpailun pohjalta. Hallitus esittää yhtiökokoukselle ehdotuksensa tilintarkastajasta, ja siinä tulee olla mukana tarkastusvaliokunnan suositus. Mikäli ehdotus poikkeaa valiokunnan suosituksesta, tulee se perustella.

Valintamenettelyn uudistamista kannattavat ovat esittäneet vaihtoehdoksi myös sellaista, että valinnan suorittaisi erityinen valtion viranomainen, alueellinen viranomainen taikka jokin muu keskitetty organisaatio. Myös EU:n komissio toi esiin Vihreässä kirjassaan ehdotuksen, jossa tilintarkastajan valinnasta, korvauksen maksamisesta ja toimeksiannon kestosta vastaisi tarkastettavan yrityksen sijaan kolmas osapuoli, mahdollisesti sääntelyviranomainen. Komission mukaan tällainen malli voisi tulla kyseeseen erityisesti suuryritysten ja järjestelmän kannalta merkittävien rahoituslaitosten tilinpäätösten tarkastuksessa. Se lisäisi entisestään tilintarkastajan riippumattomuutta tarkastettava asiakkaastaan verrattuna nykymalliin, jossa tarkastettava yhteisö valitsee tilintarkastajat kaupallisen tarjousmenettelyn avulla ja maksaa heidän korvauksensa, vaikka tilintarkastajat ovat vastuussa tarkastettavan yrityksen osakkaille ja muille sidosryhmille.⁹⁰

2.5.5 Yhteistarkastus

Yhteistarkastus tarkoittaa tilannetta, jossa tarkastettava yritys nimeää useamman kuin yhden tilintarkastusyhteisön tilintarkastajakseen. Tilintarkastajat jakavat vastuun tilintarkastuksesta ja antavat yhteisen tilintarkastuskertomuksen. Yhteistarkastus lisää tilintarkastajan riippumattomuutta, kun tilintarkastajat ”valvovat” toistensa työtä.

Yhteistarkastuksen pelätään yleensä nostavan kustannuksia ja aiheuttavan vain lisää byrokratiaa. Kansainvälinen tutkimus⁹¹ tosin kertoo, että Ranskassa lakisääteinen yhteistarkastus ei ole nostanut kustannuksia, vaan tilintarkastuksen kustannukset ovat keskimääräistä eurooppalaista tasoa. Tehokkaalla työnjaolla on myös positiivisia vaikutuksia tarkastuksen laatuun.

---

⁹⁰ Euroopan komission Vihreä kirja: Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset 13.10.2010/KOM (2010) 561, Sarja 1999

⁹¹ Francis, Richard & Vanstraelen 2006

Vaatimus yhteistarkastuksesta on ollut käytössä Ranskassa jo vuodesta 1966, muualla Euroopassa sitä käytetään mm. Iso-Britanniassa, Saksassa, Sveitsissä ja Tanskassa. Myös Euroopan komission antamassa uudessa tilintarkastusasetusehdotuksessa suositellaan, että yritykset käyttäisivät yhteistarkastusta.

2.5.6 Tilintarkastustyön valvonta ja tilintarkastajan vastuu

Tilintarkastajien valvonta kohdistuu siihen, että tilintarkastajien työ on tilintarkastuslain mukaista. Kauppa- ja teollisuusministeriön yhteydessä toimiva Valtion tilintarkastuslautakunta (VALA) antaa ohjeita tilintarkastuslain soveltamisesta, tekee esityksiä säännösten kehittämisestä sekä vastaa tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta, kehittämisestä ja valvonnasta. Tilintarkastajien hyväksymiseen ja hyväksytyjen tilintarkastajien toiminnan valvontaan liittyvästä ohjauksesta ja kehittämisestä huolehtii Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA).⁹²

Tilintarkastustyön laatua tarkkaillaan laadunvarmistuksen avulla. Tilintarkastajien on osallistuttava laadunvarmistukseen enintään kuuden vuoden välein, julkisten osakeyhtiöiden tilintarkastajien tulee osallistua laadunvarmistukseen enintään kolmen vuoden välein. Laadunvarmistuksen tarkoituksena on varmistaa, että työ suoritetaan hyvää tilintarkastustapaa noudattaen ja tarpeellisessa laajuudessa. Laadunvarmistuksessa käydään läpi myös riippumattomuusnormien noudattaminen. Laadunvarmistusjärjestelmät ovat julkisen valvonnan kohteena. TILA valvoo KHT-tilintarkastajien ja -yhteisöjen laadunvarmistusta ja Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan (TIVA) velvollisuutena on taas valvoa HTM-tilintarkastajien ja -yhteisöjen laaduntarkastusta.⁹³

Kyseisillä valvontaelimillä on suuri merkitys tilintarkastajan riippumattomuuden kannalta. Tilintarkastajia koskeva valvonta-asia tulee useimmiten vireille kantelun johdosta, joten riippumattomuuskysymyksiin reagointi on pitkälti kantelusidonnaista. Valvonta konkretisoituu kurinpitomenettelyn avulla. Kurinpitojärjestelmä koostuu kolmesta seuraamuksesta: varoituksesta, huomautuksesta ja hyväksymisen peruuttamisesta. Sanktiokäytännöistä säädetään tilintarkastuslain yhdeksännessä luvussa. TILAn tai TIVAn tulee

⁹² Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459 7. luku 39§

⁹³ Euroopan Komission suositus tilintarkastajan riippumattomuuden peruseräaateista EU:ssa 2002/590/EY, Kutila 2007, Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459 7. luku 39§

antaa varoitus, mikäli tilintarkastaja on menetellyt huolimattomuuttaan tai varomattomuuttaan tilintarkastuslain säännösten vastaisesti, rikkonut velvollisuuksiaan tilintarkastajana tai on muuten toiminut tavalla, jolla on negatiivisia vaikutuksia tilintarkastajien ammatilliseen luotettavuuteen. Jos asiaan liittyy lieventäviä seikkoja, voidaan varoituksen sijaan antaa huomautus. Jos huolimattomuus on ollut tahallista tai törkeää, voidaan tilintarkastajan hyväksyminen peruuttaa.⁹⁴

Tilintarkastajalle voi syntyä vahingonkorvausvelvollisuus, mikäli hän on tilintarkastustehtävää suorittaessaan aiheuttanut vahinkoa tarkastamalleen yhtiölle. Jos tilintarkastaja antaa tilintarkastustehtävää suorittaessaan väärää tai harhaanjohtavaa tietoa tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta, tai rikkoo säännöstä tilintarkastuskertomuksen laatimisesta⁹⁵, voidaan hänet tuomita tilintarkastusrikkomuksesta sakkoihin. Myös tilintarkastajan ammattinimikkeen luvattomasta käytöstä voidaan tuomita sakkoihin.⁹⁶

Mikäli tilintarkastaja rikkoo säännöstä tilintarkastuskertomuksen laatimisesta, eikä teko ole vähäinen, voi olla kyse tilintarkastusrikoksesta. Rikoksesta säädetään rikoslain 30. luvussa, ja siitä voidaan tuomita sakkoon tai enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Yksittäisen tilintarkastusrikoksen taustalla saattaa vaikuttaa jokin riippuvuussuhde. Mikäli tällainen riippuvuussuhteen vaikutus on olemassa, tilintarkastusrikkomuksella on yhtymäkohta myös riippumattomuuden toteuttamiseen, jolloin rikosperusteisen vastuun toteutumisen uhka toimii osaltaan eräänä riippumattomuuden takeena.⁹⁷

⁹⁴ Sarja 1999, Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459, 9. luku 49-50§

⁹⁵ Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459, 3. luku 15§:

Tilintarkastuskertomuksessa on oltava lausunto siitä:

1) antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta; sekä

2) ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia.

Tilintarkastajan on huomautettava tilintarkastuskertomuksessa, jos yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja taikka toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on:

1) syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan; tai

2) rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestyksestä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.

⁹⁶ Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459, 9. luku 51-52§

⁹⁷ Rikoslaki 19.12.1889/39, 30. luku 10a§, Sarja 1999

2.5.7 Etiikka

Etiikka tarkoittaa sääntöjä, jotka perustuvat moraalisiin velvollisuuksiin, kykyyn erottaa oikea väärästä ja toimimaan sen mukaan, mikä on oikein. Henkilökohtainen etiikka viittaa yksilön eettisiin käyttäytymisnormeihin, jotka perustuvat henkilökohtaisiin arvoihin ja uskomuksiin oikeasta ja väärästä ja siitä, miten tulisi käyttäytyä.⁹⁸

Yhteiskunnan asenteet, moraaliset normit sekä yrityskulttuuri ovat tärkeitä tekijöitä moraalisten asenteiden muokkaamisessa, mutta ne jättävät kuitenkin tilaa yksilön omalle harkinnalle ja vastuulle. Eettisen päätöksenteon tueksi tarvitaan sääntöjä ja normeja, mutta niiden lisäksi tarvitaan myös omaa ajattelua. Säännöt eivät yksinään tee kenestäkään rehellistä tai vastuullista, mutta ne tukevat rehellisyyden ja vastuullisuuden kulttuuria.⁹⁹

Tilintarkastajan moraalinen merkitys korostuu etenkin tilanteissa, joissa mitään varsinaista riippuvuussuhdetta ei lain mukaan ole olemassa, mutta jotka saattavat herättää epäilyjä riippumattomuudesta. Myös ns. piilevät riippuvuustilanteet ovat merkittäviä tilintarkastajan moraalisen kannalta. Ne ovat tilanteita, joissa riippumattomuus ei ole ulkoisesti vaarantunut, ja vain tilintarkastaja tietää olevansa luottamusta mahdollisesti vaarantavassa riippuvuussuhteessa johonkin tahoon nähden.¹⁰⁰

Tilintarkastajan omat eettiset tai moraalikäsitteet eivät voi poiketa siitä, mikä on yleisesti hyväksyttyä yhteiskunnassa. Esimerkiksi riippumattomuuden ja esteellisyyden sääntelyssä ja etenkin esteellisyydestä tapausten tulkinnassa korostuu ensisijaisesti se, näyttääkö toiminta ulkoapäin tarkasteltuna riippumattomalta. Tällöin arvioinnissa asetetaan nimenomaan ulkopuolisen tarkkailijan eli tavallisen kansalaisen tai jonkin intressiryhmän asemaan ja arvioidaan tilannetta siten kuin se hänelle näyttäytyy. Tämän vuoksi tilintarkastajan arvioidessa omaa esteellisyyttään tai riippumattomuuttaan hänen käsityksensä eivät voi olennaisesti poiketa siitä, mitä yleisesti pidetään riippumattomuutta

---

⁹⁸ Hoffman & Frederick 1995

⁹⁹ Grace & Cohen 2005, Verstraeten 2000

¹⁰⁰ Sarja 1999

vaarantavana. Tilintarkastajan oma tosiasiallinen riippumattomuuskäsitys joutuu väistymään näkyvän riippumattomuuden tieltä.¹⁰¹

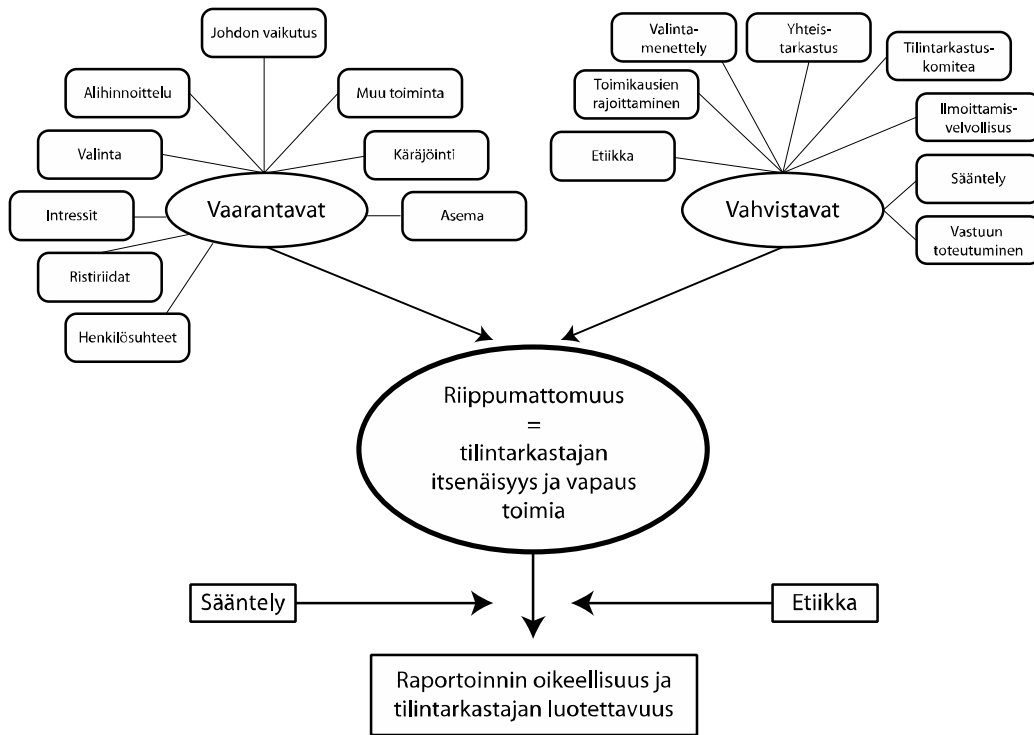
Tilintarkastajan ulkoista riippumattomuutta voidaan säädellä, mutta moraalisesta vastuusta ei ole suoranaisia säännöksiä tilintarkastusta sääntelevässä lainsäädännössä. Ammattikunnan eettiset normit ovat tärkeässä roolissa, ja nyt niiden noudattaminen on otettu osaksi kansallista lainsäädäntöä. Lähtökohtaisesti riippumattomuus on kuitenkin tilintarkastajan henkinen tila. Tilintarkastajan ratkaisuille on olennaista oma harkinta, ja etiikka on siinä perustekijänä. Ratkaisut perustuvat eettiseen harkintaan ja yksilön moraaliin, mikä vaikeuttaa tarkkaa ohjeistusta ja sääntelyn noudattamisen valvontaa. Kaikkiin yksittäisiin tilanteisiin ei valvonnalla kyetä puuttumaan, vaan oikean toiminnan on tultava yksilön omastatunnosta.¹⁰²

---

¹⁰¹ Sarja 1999

¹⁰² Palomäki 2001, Sarja 1999

Riippumattomuuteen vaikuttavat tekijät

Kuvio 1: Lukujen 2.4 ja 2.5 riippumattomuutta vaarantavat sekä vahvistavat tekijät ja niiden vaikutus tilintarkastusprosessiin.¹⁰³

¹⁰³ Alkuperäinen kuvio Palomäki 2001

2.6 Riippumattomuuden hallintaprosessi

Tilintarkastajan tulee luoda toimintansa tueksi kattava riippumattomuuden hallintaprosessi. Se tarkoittaa käytännössä sitä, että tilintarkastaja kartoittaa ja tunnistaa jokaisessa toimeksiannossaan riippumattomuuteensa kohdistuvat uhkatekijät ja määrittelee ne varotoimet, jotka käyttöönottamalla hän voi varmistaa riippumattomuutensa suorittaessaan toimeksiantoa.¹⁰⁴

Riippumattomuuden hallintaprosessissa voidaan tunnistaa ainakin viisi vaihetta. Ensimmäisenä kartoitetaan ja tunnistetaan uhkatekijät. Seuraavaksi arvioidaan uhkan merkitys. Kolmantena vaiheena päätetään tarvittavista varotoimista, sen jälkeen tehdään johtopäätökset, jotka tulee dokumentoida. Lopuksi toimeenpannaan varotoimet sekä seurataan niiden riittävyttä koko toimeksiannon ajan. Koko prosessi löytyy kuviomuodossa tämän luvun lopussa olevasta kuviosta 2.

Prosessin ensimmäinen vaihe, uhkatekijöiden kartoitus ja uhkan tunnistaminen tarkoittaa kaikkien toimeksiantoon liittyvien riippumattomuusnäkökohtien systemaattista punnintaa. Näitä ovat mm. oman taloudellisen tai muun intressin uhka, oman työn tarkastamisen uhka, asiakkaan ajon uhka sekä läheisyyden ja painostamisen uhka.¹⁰⁵ Kyseisiä uhkatekijöitä on käsitelty tarkemmin luvussa 2.4.

Kun uhkatekijät on kartoitettu ja tunnistettu, on arvioitava tunnistetun uhkatekijän merkitys riippumattomuuden kannalta. Uhkan merkittävyyden arvioinnissa tulee huomioida yksittäisten tekijöiden ja olosuhteiden lisäksi myös yleinen etu, eli esimerkiksi yrityksen sidosryhmien ja julkisuuden siihen kohdistama mielenkiinto. Uhka voi olla merkittävä tai selvästi merkityksetön. Selvästi merkityksetöntä uhkaa voidaan pitää epäolennaisena ja vähäpätöisenä. Sellaiset uhkat eivät edellytä riippumattomuuden kannalta muita toimenpiteitä, kuin että asiantila huomataan ja sitä seurataan toimeksiannon edetessä.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ Lohi 2004

¹⁰⁵ Lohi 2004

¹⁰⁶ Lohi 2004

Jos uhkatekijä osoittautuu merkittäväksi¹⁰⁷, seuraavaksi tulee selvittää, voidaanko uhka poistaa tai vähentää hyväksytylle tasolle varotoimenpitein. Käytettävät varotoimet jakaantuvat kahteen pääryhmään; Ammattikunnan luomiin tai lainsäädäntöön ja määräyksiin perustuviin varotoimiin sekä työympäristön varotoimiin. Ensiksi mainittuihin kuuluvat esimerkiksi ammattiin pääsemiseksi edellytetty koulutus, harjoittelu ja kokemus, vaatimukset jatkuvasta ammatillisesta kehittämisestä, corporate governance – määräykset, ammatilliset standardit sekä ammattikunnan tai valvontaviranomaisen harjoittama seuranta ja kurinpitotoimenpiteet.¹⁰⁸

Työympäristössä relevantit varotoimet vaihtelevat olosuhteiden mukaan. Työympäristön varotoimet koostuvat koko tilintarkastusyhteisöä koskevista varotoimista sekä toimeksiantokohtaisista varotoimista. Koko tilintarkastusyhteisöä koskevia varotoimia on esimerkiksi sellainen yhteisön johtamistapa, joka painottaa yleisen edun hyväksi toimimista. Koko yhteisön varotoimiin kuuluvat myös esimerkiksi sellaiset toimintaperiaatteet, joiden avulla tunnistetaan riippumattomuutta vaarantavat uhkat, arvioidaan niitä sekä tunnistetaan niitä ehkäisevät varotoimet.¹⁰⁹

Varotoimenpiteisiin tulee kuulua tiedottaminen asiakkaista ja niiden lähipiiriin kuuluvista yhteisöistä, joista partnereiden ja asiantuntijatehtävissä olevan henkilöstön täytyy olla riippumattomia. Yhteisöllä on hyvä olla sellaiset toimintaperiaatteet, joilla myös seurataan ja tarvittaessa hallitaan riippuvuutta yksittäisen asiakkaan maksamista palkkioista. Muiden kuin varmennuspalvelujen suorittamiseen varmennustoimeksiantoasiakkaille tulisi käyttää eri partnereita ja toimeksiantotiimejä, ja näillä tiimeillä tulisi olla myös omat raportointiketjunsä.¹¹⁰

Hyviä varotoimia ovat myös kurinpitokäytäntö, jolla edistetään toimintaperiaatteiden ja menettelytapojen noudattamista sekä menettelytavat, joilla rohkaistaan henkilöstöä ot-

---

¹⁰⁷ Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459, 4. luku 24§: Riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin on ryhdyttävä ainakin jos:
 1. Tilintarkastajalla on taloudellisia tai muita etuusia yhteisössä tai säätiössä tai tilintarkastajalla on muu kuin tavanomainen liikesuhde yhteisöön tai säätiöön;
 2. Tarkastettavana on tilintarkastajan oma toiminta;
 3. Tilintarkastaja toimii oikeudenkäynnissä tai muussa asiassa yhteisön tai säätiön puolesta tai sitä vastaan;
 4. Tilintarkastajalla on läheinen suhde henkilöön, joka kuuluu yhteisön tai säätiön johtoon tai joka on osallistunut toimeksianton kohteena olevaan asiaan yhteisön tai säätiön palveluksessa; tai
 5. Tilintarkastajaa painostetaan.

¹⁰⁸ KHT-yhdistys 2008

¹⁰⁹ KHT-yhdistys 2008

¹¹⁰ KHT-yhdistys 2008

tamaan yhteyttä tilintarkastusyhteisön ylemmille tasoille kaikissa peruseriaatteiden noudattamiseen liittyvissä asioissa.¹¹¹

Toimeksiantokohtaisia varotoimia ovat muun muassa, että asiakkaan hallintoelinten kanssa keskustellaan tarjottavien palvelujen luonteesta, perittävistä palkkioista sekä eettisistä asioista. Toimeksiannon vastuullisessa asemassa olevia henkilöitä tulee kierrättää säännöllisesti. Riippumattomuutta lisää myös, jos toimeksianto suoritetaan yhteistarkastuksena toisen tilintarkastusyhteisön kanssa. Hyvä keino on myös kääntyä riippumattoman kolmannen osapuolen – esimerkiksi puolueettomien henkilöiden muodostaman komitean, alan sääntelystä vastaavan elimen tai toisen tilintarkastajan – puoleen.¹¹²

Asiakkaan järjestelmiin ja menettelytapoihin kuuluviin varotoimiin voidaan turvautua, mutta ne eivät yksinään riitä alentamaan uhkia hyväksyttävälle tasolle. Tällaisia asiakkaan varotoimia voi olla esimerkiksi, että tilintarkastusyhteisöä valittaessa asiakkaan toimivaan johtoon kuulumattomat henkilöt vahvistaisivat tai hyväksyisivät valinnan. Riippumattomuutta edistää myös, jos asiakkaalla on sellainen corporate governance – rakenne, että tilintarkastusyhteisön palveluja valvotaan ja niistä kommunikoidaan asianmukaisesti.¹¹³

Tietyt varotoimet saattavat kasvattaa todennäköisyyttä, että epäeettinen käyttäytyminen tulee havaituksi tai estyy. Tällaisia varotoimia voivat olla esimerkiksi työnantajan, ammattikunnan tai valvontaviranomaisen ylläpitämä tehokas ja tunnettu kantelujärjestelmä joka antaa kollegoille, työnantajille ja yleisölle mahdollisuuden saada epäammattimainen tai epäeettinen käyttäytyminen huomion kohteeksi sekä velvollisuus raportoida eettisten vaatimusten täyttämättä jättämisestä.¹¹⁴

Riippumattomuutta vaarantavat uhat ja tarvittavat varotoimet vaihtelevat luonteeltaan sen mukaan, onko kyseessä tilintarkastus vai muuntyyppinen varmennustoimeksianto. Jälkimmäisessä tapauksessa vaikuttaa myös toimeksiannon tarkoitus, kohdetta koskeva tieto sekä raportin aiotut käyttäjät. Tämän vuoksi on aina arvioitava olosuhteita, toimek-

---

¹¹¹ KHT-yhdistys 2008

¹¹² KHT-yhdistys 2008

¹¹³ KHT-yhdistys 2008

¹¹⁴ KHT-yhdistys 2008

siannon luonnetta sekä riippumattomuutta vaarantavia uhkia päätettäessä siitä, onko toimeksiannon hyväksyminen ja jatkaminen asianmukaista, sekä siitä, minkä luonteisia varotoimia tarvitaan ja tulisiko tietyn henkilön olla toimeksiantotiimin jäsenenä.¹¹⁵

Mahdollisten varotoimien läpikäynnin ja arvioinnin jälkeen tilintarkastaja tekee ja dokumentoi perustellut johtopäätökset siitä, ovatko sovellettavat varotoimenpiteet sellaisia, että ne käyttöön otettuina vähentävät uhkan hyväksyttävälle tasolle. Jos näin on, toimeksianto voidaan ottaa vastaan tai suorittaa loppuun. Jos vastaus on kieltävä, tilintarkastaja voi vielä harkita muita mahdollisia varotoimenpiteitä, muuten hänen on kieltäydyttävä tai luovuttava toimeksiannosta.¹¹⁶

Päätetyt varotoimet on otettava käyttöön ja niiden riittävyttä sekä riippumattomuutta on seurattava koko toimeksiannon keston ajan tilintarkastuskertomuksen luovuttamiseen asti. Olosuhteissa saattaa tapahtua myöhemminkin sellaisia muutoksia, jotka voivat vaikuttaa tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tilintarkastajien laadunvalvonnan kannalta on tärkeää, että tarkastaja dokumentoi edellä kuvatun päätöksentekoprosessin ja johtopäätöksen työpapereihinsa.¹¹⁷

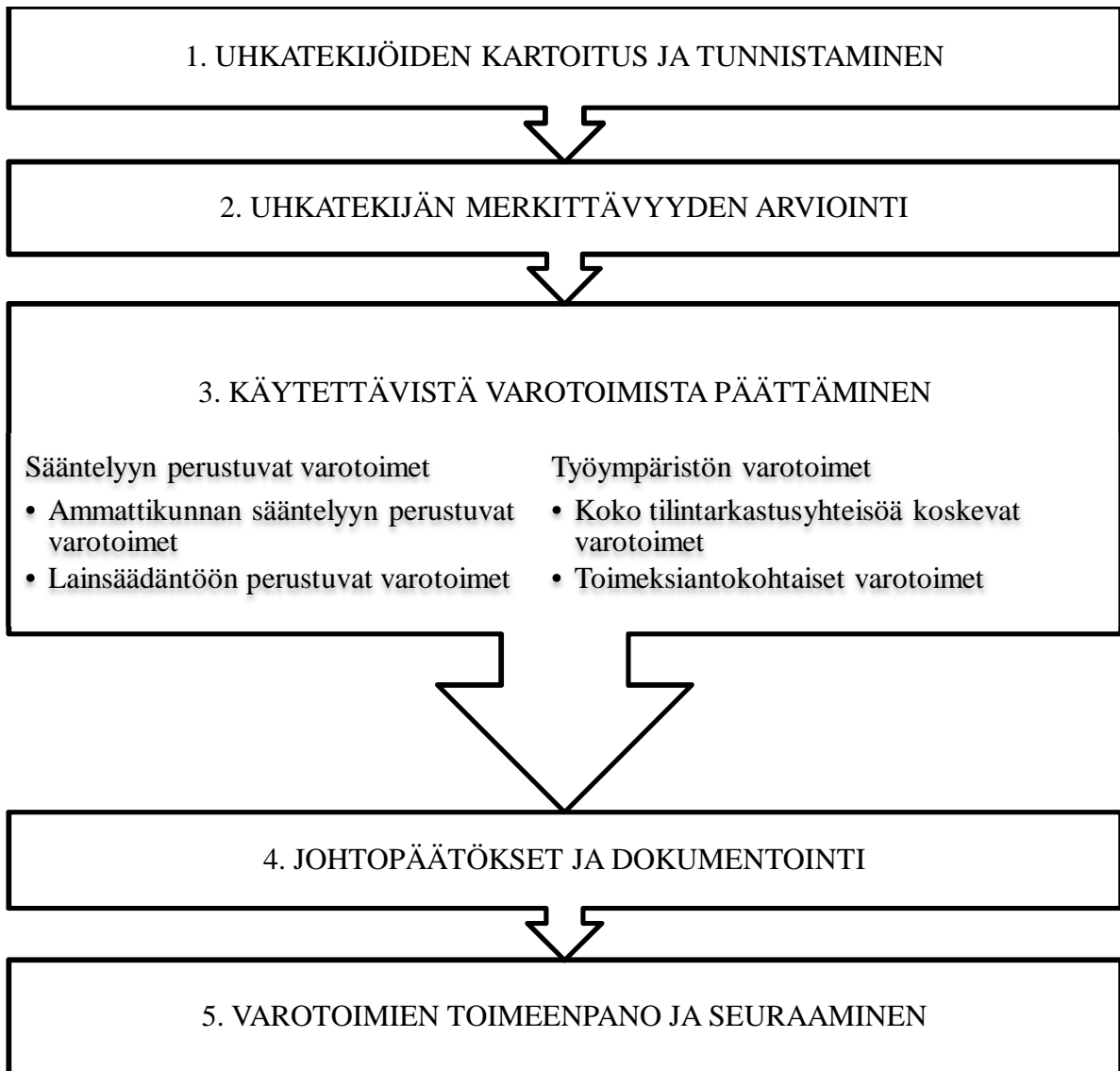
---

¹¹⁵ KHT-yhdistys 2008

¹¹⁶ Lohi 2004

¹¹⁷ Lohi 2004

RIIPPUMATTOMUUDEN HALLINTAPROSESSI

Kuvio 2. Riippumattomuuden hallintaprosessi

2.7 Tilintarkastajan riippumattomuuden sääntely

Tilintarkastajan riippumattomuutta sääntelemällä pyritään eliminoimaan sellaisten tekijöiden ja riippuvuussuhteiden olemassaolo, joiden voidaan olettaa rajoittavan tilintarkastajan toimintavapautta ja vaikuttavan kielteisesti ulkopuolisen tarkastelijan arvioon tilintarkastajan riippumattomuudesta. Riippumattomuuden sääntely on mahdollista ainostaan havaitun riippumattomuuden osalta, sillä tosiasiallista riippumattomuutta, tilintarkastajan asennoitumistapaa, on mahdoton säännellä. Esteellisyysääntely on tyyppillinen tapa säännellä tilintarkastajan havaittua riippumattomuutta.¹¹⁸ Tilintarkastajan esteellisyystilanteita on käsitelty tarkemmin luvussa 2.4.

Tilintarkastuksen sääntelyssä voidaan erottaa kaksi pääsuuntausta. Alan itseohjautuva sääntely toteutuu ammattikunnan sisäisin normein (tilintarkastusalan standardit ja suositukset) ja yhteiskunnan mielenkiinto tilintarkastuksen oikeellisuuteen ja asianmukaisuuteen laintasoisten säännösten muodossa (tilintarkastuslaki).¹¹⁹ Seuraavissa alaluvuissa käsitellään niitä säädöksiä, joissa säännellään tilintarkastajan riippumattomuutta ja jotka vaikuttavat tilintarkastajien toimintaan Suomessa. Näitä ovat tilintarkastuslaki ja –asetus, EU:n tilintarkastusdirektiivi sekä tilintarkastusalan kansainväliset standardit ja suositukset¹²⁰.

Yhdysvaltojen Sarbanes-Oxley –laki koskee Yhdysvalloissa listattuja yrityksiä sekä yhdysvaltalaisyriyten ulkomaisia – eli myös suomalaisia – tytäryrityksiä, joten se on otettu osaksi tätä tutkielmaa. Näiden säädösten lisäksi tilintarkastusyhteisöillä voi olla omia riippumattomuussäännöksiä. Tässä tutkielmassa käsitellään myös Euroopan Unionin uutta ehdotusta tilintarkastuksen sääntelystä. Tutkielman ulkopuolelle on rajattu säännökset julkisen sektorin tilintarkastuksesta.

---

¹¹⁸ Saarikivi 1999

¹¹⁹ Sarja 1999

¹²⁰ Kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFAC:n antamat standardit ja suositukset

2.7.1 Tilintarkastuslaki ja –asetus

Ennen vuotta 1995 tilintarkastajan riippumattomuutta säänneltiin vain vähän osakeyhtiölaissa sekä Keskuskauppakamarin antamissa ohjesäännöissä. 1980-luvun lopun merkittävien konkurssien yhteydessä järjestelmän uudistuspaineet kasvoivat, ja tilintarkastuslaki tuli voimaan 1995. Useinhan erilaisten taloudellisten kriisien ja kirjanpitoskandaalien jälkeen tilintarkastuksen sääntelyä on tiukennettu, jotta kyseisenlaiset tilanteet eivät toistuisi. Säännökset olivat taas muutospainien alla Euroopan ja Yhdysvaltojen suurten kirjanpitoskandaalien jälkeen 2000-luvun alussa. Skandaaleissa tilintarkastajien riippumattomuus oli vaarantunut, joten yksi keskeisistä asioista lakia uudistettaessa olivat riippumattomuussäännökset. EU antoi tilintarkastusdirektiivin¹²¹ vuonna 2006, jonka säännökset implementoitiin osaksi kansallista lainsäädäntöä, ja uusi tilintarkastuslaki¹²² tuli voimaan 2007.¹²³

Tilintarkastajien riippumattomuudesta ja esteellisyydestä säädetään tilintarkastuslain¹²⁴ 5. luvussa. Sen mukaan tilintarkastajan on suoritettava tilintarkastuslaissa tarkoitetut tehtävät ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja yleinen etu huomioon ottaen. Lain 24 §:ssä säädetään, että tilintarkastajan on oltava riippumaton toimeksiantoa suorittaessaan ja järjestettävä toimintansa riippumattomuuden turvaavalla tavalla. Tilintarkastajalla on oltava edellytykset riippumattoman tilintarkastuksen toimittamiseen. Mikäli edellytykset puuttuvat, on tilintarkastajan kieltäydyttävä ottamasta tehtävää vastaan.

Esteellisyys merkitsee riippuvuutta ja esteettömyys merkitsee käytännössä sitä, ettei taupauskohtaista riippuvuussuhdetta ole. Esteellisyyden sääntely on keino toteuttaa riippumattomuutta. Tilintarkastuslain 25§:ssä on esimerkkiluettelo esteellisyytilanteista¹²⁵,

¹²¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisäätöistä tilintarkastuksesta

¹²² Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459

¹²³ Grace & Cohen 2005, Saarikivi 1999, Sorsa 2002

¹²⁴ Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459

¹²⁵ Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459, 4. Luku 25 §

Tilintarkastaja on esteellinen ainakin, jos

- 1) tilintarkastaja on yhteisön tai säätiön taikka samaan konserniin kuuluvan yhteisön taikka kirjanpitolain 1 luvun 8 §:ssä tarkoitetun osakkuusyrityksen yhtiömies, hallituksen tai hallintoneuvoston jäsen, toimitusjohtaja tai vastaavassa asemassa oleva;
- 2) tilintarkastajan tehtävänä on yhteisön tai säätiön kirjanpidon tai varojen hoito taikka hoidon valvonta;
- 3) tilintarkastaja on palvelussuhteessa yhteisöön tai säätiöön taikka 1 tai 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön;
- 4) tilintarkastajalla on välitön tai välillinen omistus- tai muu oikeus osakkeeseen tai osuuteen voittoa tavoittelevassa yhteisössä;
- 5) tilintarkastajalla on rahalaina, vakuus tai muu vastaava etuus yhteisöltä tai säätiöltä tai sen johtoon kuuluvalta henkilöltä taikka tilintarkastaja on antanut mainitulle taholle tällaisen etuuden;

joissa riippumattomuuden katsotaan puuttuvan pitkäaikaisen tai jatkuvan taloudellisen riippuvuuden perusteella. Tilintarkastaja voi olla tilintarkastuslain mukaisessa riippuvuussuhteessa tarkastettavaan kohteeseen myös muissa kuin kyseisen pykälän mainitsemisissa tilanteissa. Esimerkkiluettelon tilanteet uhkaavat riippumattomuutta, eikä niissä objektiivisesti katsoen voida minkäänlaisin varotoimin pienentää riippumattomuuden uhkaa hyväksyttävälle tasolle.¹²⁶

Koska perinteisellä sääntelyllä ei kyetä kattamaan kaikkia tilanteita, on tärkeää olla myös täsmentävää eettistä ohjeistusta, jonka avulla ratkaistaan tilintarkastajalle soveltuva toiminta ja pyritään luomaan luottamusta tilintarkastajien moraaliin. Etiikan merkitystä korostaa erityisesti IFAC:n (International Federation of Accountants) eettisten sääntöjen muokkaus Suomeen soveltuviksi. Eettiset säännöt on otettu osaksi uutta tilintarkastuslakia¹²⁷. Edellisten ohella tilintarkastusyrietykset ovat antaneet myös omaa ohjeistustaan, jonka noudattamista ne valvovat itsenäisesti.¹²⁸

Tilintarkastuslain viidennen luvun 29 §:ssä säädetään lisäksi, että julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajan on julkistettava vuosittain tietoja mm. tilintarkastusyhteisön riippumattomuusohjeista. Julkistettavista tiedoista säädetään tarkemmin tilintarkastusasetuksessa¹²⁹.

Asetuksen kolmannen luvun mukaan julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajaksi valitun tilintarkastusyhteisön on julkistettava muiden tietojen ohella internet-verkkosivuillaan kuvaus yhteisön riippumattomuusohjeista ja niiden noudattamisen valvonnasta. Tämän lisäksi tulee julkistaa luettelo niistä tilintarkastusasiakkaista, jotka ovat julkisen kaupankäynnin kohteena olevia yhteisöjä sekä luotto- ja vakuutuslai-

-
- 6) 1 tai 2 kohdassa tarkoitettu henkilö on tilintarkastajan puoliso, veli, sisar taikka tilintarkastajaan suoraan ylenevässä tai alenevassa sukulaissuhteessa;
  - 7) tilintarkastajan puolisoilla taikka tilintarkastajaan suoraan alenevassa sukulaissuhteessa olevalla henkilöllä on 4 kohdassa tarkoitettu omistus- tai muu oikeus, eikä tämä oikeus ole merkityksetön; tai
  - 8) julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajaksi valittu luonnollinen henkilö tai tilintarkastusyhteisön päävastuullinen tilintarkastaja on ottanut vastaan 1 tai 2 kohdassa tarkoitettujen tehtävien kyseisessä yhteisössä ja tällaiseen tehtävään siirtymisestä on kulunut vähemmän kuin kaksi vuotta

¹²⁶ Lohi 2004, Saarelainen 2006, Sarja 1999

¹²⁷ Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459 13§:

Sen lisäksi, mitä tässä laissa ja sen nojalla annetuissa säädöksissä säädetään, 1 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettussa tehtävässä on noudatettava tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/43/EY 26 artiklassa tarkoitettuja, yhteisössä sovellettaviksi hyväksytyjä tilintarkastusstandardeja (kansainväliset tilintarkastusstandardit).

¹²⁸ Palomäki 2001

¹²⁹ Valtioneuvoston asetus tilintarkastuksesta 28.6.2007/735

toksia. Sivuilta pitää löytyä myös tilintarkastusyhteisön toiminnan laajuutta kuvaava taloudellinen informaatio, jonka tulee sisältää ainakin liikevaihto jaoteltuna tilintarkastukseen, muihin toimeksiantoihin¹³⁰, veroneuvontaan sekä muihin palveluihin.

Neljällä suurella kansainvälisellä tilintarkastusyhteisöllä on Internet-sivuillaan tilintarkastusasetuksen mukaisesti tiedot riippumattomuuden hallintaprosesseista toimeksiantoihinsa. Sivuilta löytyy myös erilliset avoimuus- tai läpinäkyvyyskertomukset, tai siten vastaava on sisällytetty vuosikertomukseen.¹³¹

Kaikkien yhteisöjen käyttämät riippumattomuussäännöt perustuvat IFAC:n eettisiin ohjeisiin sekä SEC-yhtiöiden osalta SEC:n riippumattomuussäännöksiin. Tietyiltä osin yhteisöjen käyttämät säännöt ovat kuitenkin IFAC:n sääntöjä tiukemmat. Jokaisella yhteisöllä on erillinen tietokanta, jonka avulla voidaan hallita vastuullisten tilintarkastajien arvopaperiomistuksia ja riippumattomuutta asiakkaista.

KPMG:llä ja Ernst & Youngilla on myös käytössään kanava, jonka avulla henkilöstö, asiakkaat ja organisaation ulkopuoliset tahot voivat nimettömänä ilmoittaa epäilyistä väärinkäytöksistä ja epäeettisestä toiminnasta internet-sivujen välityksellä.

2.7.2 EU:n tilintarkastusdirektiivi 2006/43/EY

EU:n tilintarkastusdirektiivi¹³² sisältää tilintarkastusta koskevat vähimmäisvaatimukset, jotka jokaisen jäsenvaltion tulee ottaa osaksi kansallista tilintarkastuslainsäädäntöään. Direktiivin tarkoitus oli yhdenmukaistaa lakisäätteistä tilintarkastusta koskevat vaatimukset. Jäsenvaltiot voivat kuitenkin asettaa tiukempia vaatimuksia niiltä osin kuin direktiivissä ei toisin säädetä. Direktiivi on annettu vuonna 2006 ja jäsenvaltioiden tuli implementoida sen säädökset vuoteen 2008 mennessä.

¹³⁰ Tilintarkastuslain 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetut toimeksiannot; Toimeksianto, joka muualla laissa tai asetuksessa säädetään tilintarkastajan tehtäväksi tai jonka perusteella tilintarkastaja antaa kirjallisen lausunnon viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön.

¹³¹ PricewaterhouseCoopers –tilintarkastusyhteisön läpinäkyvyyskertomus 2011 <http://www.pwc.fi/fi/julkaisut/pwc-suomen-vuosikertomus.jhtml>, Ernst & Young –tilintarkastusyhteisön läpinäkyvyyskertomus tilikaudelta 2011 <http://www.ey.com/Fl/fi/Newsroom/PR-activities/Articles>, Deloitte-tilintarkastusyhteisön avoimuusraportti tilikaudelta 2011 <http://www.deloitte.com/view/Fl/Fl/fi/tietoameista/avoimuusraportti/cc16e903781ca210VgnVCM3000001c56f00aRCRD.htm> KPMG-tilintarkastusyhteisön vuosikertomus 2010-2011 <http://www.kpmg.com/Fl/fi/Ajankohtaista/Uutisia-ja-julkaisuja/Vuosikertomus/Sivut/KPMG-vuosikertomus-2010-2011.aspx>

¹³² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY

Tilintarkastajan riippumattomuutta ja puolueettomuutta koskevat vaatimukset ovat direktiivin 22 artiklassa. Direktiivin mukaan tilintarkastaja ei saa suorittaa tilintarkastusta mikäli olosuhteiden perusteella ulkopuolinen, objektiivinen henkilö voisi päätellä tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantuneen. Näitä olosuhteita arvioitaessa tulee ottaa huomioon tilintarkastusyhteisön tarjoamat oheispalvelut sekä välilliset ja välittömät taloudelliset, liike-, työ- tai muut suhteet, jotka voivat vaikuttaa negatiivisesti riippumattomuuteen.

Artiklassa mainitaan tilintarkastajan riippumattomuutta vaarantavat uhat – oman työn tarkastamisen, oman edun, asian ajon, läheisyyden, luottamuksen sekä painostuksen uhat – ja edellytetään varotoimia uhkien lieventämiseksi. Yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tapauksessa edellytetään, että jos tilintarkastajan riippumattomuuteen kohdistuu oman työn tarkastamisen tai oman edun uhka, tilintarkastajan ei suorittaisi tilintarkastusta. Tilintarkastajan tulee kirjata tilintarkastukseen liittyviin työpapereihinsa kaikki riippumattomuuteensa kohdistuvat uhat sekä toimenpiteet niiden lieventämiseksi.

Direktiivissä on korostettu tilintarkastajien yleisen edun hyväksi toimimista sekä muita ammattieettisiä vaatimuksia, joita ovat rehellisyys, objektiivisuus, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus. Direktiivin 26 artiklassa edellytetään, että jäsenvaltiot vaativat kansainvälisten tilintarkastusstandardien käyttöä lakisääteistä tilintarkastusta suoritettaessa. Kansainvälisinä tilintarkastusstandardeina Euroopan parlamentti ja EU:n neuvosto suosittelivat IFAC:n eettisissä ohjeita¹³³.

EU:n tilintarkastussäätelyä ollaan parhaillaan uudistamassa. Euroopan komissio on antanut uuden asetusehdotuksensa, jota käsitellään parhaillaan Euroopan parlamentissa.

---

¹³³ IFAC Code of Ethics for Professional Accountants

2.7.3 Kansainväliset tilintarkastusstandardit ja suositukset

Tilintarkastuslakiin¹³⁴ on tullut EU:n tilintarkastusdirektiivin¹³⁵ implementoinnin myötä säädös, jonka mukaan tilintarkastuslain lisäksi lakisääteisessä tilintarkastuksessa on noudatettava kansainvälisiä ISA-tilintarkastusstandardeja (International Standards on Auditing).

ISA-standardit ja –suositukset julkaisee Kansainvälinen tilintarkastajaliitto, IFAC (International Federation of Accountants), Suomessa niiden julkaisusta vastaa KHT-yhdistys. Ne ovat IFAC:n antamien standardien täsmällisiä käännöksiä, joihin on tarvittaessa tehty Suomen lainsäädännöstä johtuvia lisäyksiä. IFAC:n riippumattomuussuositukset poikkeavat joiltain osin voimassa olevasta laista. Samoin tilintarkastustoimistojen omat riippumattomuussäännökset saattavat poiketa edellä mainituista. Erilaisten riippumattomuussäännösten prioriteettijärjestykselle on kuitenkin annettavissa selkeä ohje: ankarimman säännön periaate. Eli tilintarkastajan tulee aina toiminnassaan ottaa huomioon se säännös, joka hänen kohdallaan johtaa ankarimpaan riippumattomuuden rajoittamiseen.¹³⁶

Tilintarkastajan riippumattomuutta käsitellään julkaisun eettisissä ohjeissa. Eettiset ohjeet jakautuvat kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa esitellään tilintarkastajien ammatteettiset peruseriaatteet – rehellisyys, objektiivisuus, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus, salassapitovelvollisuus sekä ammatillinen käyttäytyminen – ja luodaan kyseisten periaatteiden soveltamista varten käsitteellinen viitekehys. Viitekehysten avulla tilintarkastaja pystyy tunnistamaan peruseriaatteiden noudattamisen vaarantavat uhat, arvioimaan näiden uhkien merkittävyyttä sekä käyttämään mahdollisesti tarvittavia varotoimia niiden poistamiseksi.

Eettisten ohjeiden muissa osissa havainnollistetaan käsitteellisen viitekehysten soveltamista tietyissä tilanteissa. Osioissa esitetään esimerkkejä varotoimista, jotka soveltuvat peruseriaatteiden noudattamista vaarantavia uhkia vastaan sekä esimerkkejä tilanteista, joita vastaan ei ole olemassa varotoimia. Kuten laissa, kyseisissä ohjeissakaan ei

¹³⁴ Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459 3. Luku 13§

¹³⁵ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY

¹³⁶ Lohi 2004, KHT-yhdistys 2008

pystytää määrittelemään kaikkia niitä tilanteita, joissa riippumattomuuden vaarantavia uhkia syntyy. Sen vuoksi ei riitä, että tilintarkastaja vain noudattaa ohjeissa esitettyjä esimerkkejä, vaan hänen tulisi noudattaa viitekehystä kaikissa tilanteissa, joissa hän toimii.

Eettiset normitkaan eivät voi olla kaikenkattavia ja yksiselitteisiä, olennaista olisi havaita se yleinen periaate, jota eettisillä säännöillä pyritään turvaamaan. Tällöin henkilö kykenee mahdollisesti välttämään myös sellaiset ongelmatilanteet, joita ei ole säännelty sen paremmin lainsäädännöllä kuin eettisillä ohjeillakaan. Eettisten ohjeiden tarkoitus on kuitenkin osaltaan antaa konkreettista sisältöä riippumattomuuden vaatimukselle ja hyvälle tilintarkastustavalle. Eettisten normien eräs funktio on siten tavallaan siinä, että ne havahduttavat ammattikunnan jäsenet huomaamaan mahdolliset kriittiset tilanteet ja toimimaan sen mukaisesti.¹³⁷

2.7.4 Sarbanes-Oxley –laki

Sarbanes-Oxley –laki¹³⁸ säädettiin nopeasti Yhdysvalloissa suurten kirjanpitoskandaalien¹³⁹ jälkeen vuonna 2002. Lain tarkoituksena on parantaa sijoittajan suojaa kohentamalla yritysten tilinpäätösten luotettavuutta.

Laki koskee julkisesti omistettuja yrityksiä, myös Yhdysvalloissa pörssinoteerattuja ulkomaisia yhtiöitä. Suomalaisyrittäksistä Yhdysvalloissa on enää listautuneena vain Nokia. Lain tullessa voimaan listautuneina olivat myös Metso, Stora Enso ja UPM, mutta ne ovat sittemmin irtautuneet Yhdysvaltain pörssistä. Suomessa lakia sovelletaan myös kansainvälisten yhtiöiden tytäryrityksissä.¹⁴⁰

Tilintarkastajan riippumattomuudesta säädetään lain toisessa luvussa. Se sisältää säännökset kielletyistä oheispalveluista, tilintarkastuskomiteoista, tilintarkastuspartnereiden rotaatiosta sekä kommunikaatiosta tilintarkastajien ja tilintarkastuskomitean välillä. Lain avulla pyritään lisäämään tilintarkastajien riippumattomuutta niin, että kaikki tilin-

---

¹³⁷ Sarja 1999

¹³⁸ The Sarbanes-Oxley Act of 2002

¹³⁹ Kirjanpitoskandaaleista tarkemmin luvussa 2.4.6

¹⁴⁰ <http://www.codeofconduct.fi/>

tarkastuspalvelut sekä oheispalvelut vaativat etukäteishyväksynnän asiakkaan tilintarkastuskomitealta. Laki kieltää tilintarkastusyhteisöitä tarjoamasta tilintarkastusasiakkailleen tiettyjä oheispalveluja.¹⁴¹

Täysin kiellettyjä palveluja ovat seuraavat: kirjanpito ja kirjanpito palvelut, taloushallinnon informaatio-sovellusten suunnittelu ja implementointi, arviointi- ja arvostuspalvelut, vakuutusmatemaattiset palvelut, sisäinen tarkastus, johdon ja henkilöstöhallinnon tehtävät, sijoitusneuvonta ja investointipankkiiripalvelut sekä tarkastukseen liittymättömät oikeudelliset ja asiantuntijapalvelut. Lainkohdassa on myös maininta, että kiellettyjä ovat myös mitkä tahansa muut palvelut, jotka PCAOB (Public Company Accounting Oversight Board)¹⁴² sääntelyllään määrää kielletyksi. Muita oheispalveluja kuin edellisellä listalla olevia saa tarjota, kuten esimerkiksi verokonsultointia, mutta kaikesta pitää olla ensin tilintarkastuskomitean hyväksyntä.¹⁴³

Laki edellyttää tiivistä yhteistyötä asiakkaan tilintarkastuskomitean kanssa. Komitealle tulee raportoida asiakkaan kirjanpito- ja tilinpäätöskäytännöistä. Tilintarkastajan pitää raportoida myös, mikäli taloudellisen informaation tuottamiseen käytetään vaihtoehtoisia menetelmiä, mitä vaihtoehtoisten menetelmien käytöstä seuraa, ja mikä menetelmä on tilintarkastusyhteisön suosittelema. Tämän lisäksi tilintarkastajan tulee raportoida myös muusta tilintarkastajan ja asiakkaan johdon kesken käydystä keskustelusta, kuten aikatauluista sekä mahdollisista ratkaisemattomista ristiriidoista.

Laissa edellytetään, että julkisen yhtiön tilintarkastuskomitea on vastuussa tilintarkastajan nimittämisestä ja palkkiosta sekä tilintarkastajan työn valvonnasta. Komitean vastuulle kuuluu kaikkien tilintarkastuspalvelujen sekä liitännäispalvelujen hyväksyminen ennakkoon, tilintarkastajan työn valvonta sekä tilintarkastajan ja johdon välillä olevien mahdollisten ristiriitojen ratkaiseminen. Tilintarkastajan kuuluu puolestaan raportoida tilintarkastuskomitealle kaikista merkittävistä asioista. Lain vaatimukset lisäävät tehok-

---

¹⁴¹ Ahokas 2007

¹⁴² PCAOB on SEC:n (Securities and Exchange Commission) alaisuudessa toimiva, pörssi-yhtiöiden tilintarkastajia ja tilintarkastusta valvova elin

¹⁴³ The Sarbanes-Oxley Act of 2002, Title II, Sec. 201

kaasti tilintarkastajan riippumattomuutta, sillä tilintarkastuskomitean rooli on merkittävä, ja se muistuttaa enemmän tarkastettavan yhtiön asiakasta kuin sen johtoa.¹⁴⁴

Intressiristiriitojen vuoksi tilintarkastusyhteisö ei saa tarjota tilintarkastuspalveluja asiakkaalle, jonka toimitusjohtaja, controller, talousjohtaja, kirjanpitoapäällikkö tai muu vastaavassa asemassa oleva on siirtynyt tilintarkastusyhteisön palvelukseen vuoden sisällä tilintarkastuksen alkamisesta. Riippumattomuussäännökset edellyttävät myös tarkastuksesta vastuussa olevan tilintarkastajan vaihtamista viiden vuoden välein.

2.7.5 EU:n ehdotus tilintarkastuksen sääntelyn uudistamiseksi

Kansainvälisen finanssikriisin seurauksena Euroopan komissio julkaisi 2010 kriisiä ja tilintarkastajan roolia käsittelevän Vihreän kirjan.¹⁴⁵ Sen tarkoituksena oli avata keskustelu tilintarkastajien roolista talouskriisissä sekä tilintarkastuksen sääntelyn kiristämisestä ja tilintarkastajan riippumattomuudesta. Vihreän kirjan saaman palautteen pohjalta komissio julkaisi ehdotuksensa¹⁴⁶ tilintarkastuksen sääntelystä loppuvuodesta 2011. Ehdotuksen tavoitteena on selkeyttää tilintarkastajan roolia ja vahvistaa tilintarkastajan riippumattomuutta sekä vähentää tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyttä.

Komissio ehdottaa muutosta tilintarkastusdirektiiviin, joka koskee lakisääteistä tilintarkastusta, sekä uutta asetusta, joka koskee yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen eli PIE-yhteisöjen¹⁴⁷ lakisääteistä tilintarkastusta. Ehdotuksen mukaan olisi tärkeätä, että tilintarkastukset tehtäisiin yhdenmukaisesti koko unionin alueella, sillä erityisesti suuret yleisen edun kannalta merkittävät yhteisöt toimivat kansainvälisesti yli rajojen ja niillä on yhteiskunnallisesti huomattava merkitys joko liiketoimintansa, kokonsa, työntekijämääränsä tai lukuisten sidosryhmiensä vuoksi. Asetukset ovat sitovia säädöksiä,

¹⁴⁴ Arens, Elder & Beasley 2008

¹⁴⁵ Euroopan komission Vihreä kirja: Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset 13.10.2010/KOM (2010) 561

¹⁴⁶ Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista 2011/0359 COD

¹⁴⁷ Suurilla yleisen edun kannalta merkittävillä yhteisöillä eli PIE-yhteisöillä (public interest entities) tarkoitetaan mm.

1. kymmentä suurinta osakkeiden liikkeeseenlaskijaa kussakin jäsenvaltiossa sekä kaikkia osakkeiden liikkeeseenlaskijoita, joiden kolmelta vuodelta laskettujen markkina-arvojen keskiarvo ylittää miljardi euroa
2. luottolaitoksia, vakuutusyhtiöitä ja sijoituspalveluyhtiöitä, joiden taseen loppusumma ylittää miljardi euroa sekä
3. vaihtoehtoisia sijoitusrahastoja, joiden hoidettavana olevat varat ylittävät miljardi euroa.

joita on sovellettava sellaisenaan kaikkialla EU:ssa, direktiivien säädökset taas implementoidaan osaksi kansallista lainsäädäntöä.¹⁴⁸

Komission mukaan finanssikriisi toi esille heikkouksia lakisääteisessä tilintarkastuksessa erityisesti yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen osalta. Monet pankit ja rahoituslaitokset ilmoittivat kriisin aikana suunnattomia tappioita, mutta saivat silti normaalit tilintarkastuskertomukset. Sen vuoksi komission ehdotuksessa halutaan vahvistaa näiden yhteisöjen tilinpäätösten lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamisedellytyksiä.

Komission ehdotuksessa yksilöidään muutamia erilaisia ongelma-alueita, jotka edellyttävät sääntelytoimia. Ensimmäisenä kohtana mainitaan sidosryhmien odotukset tilintarkastuksesta, jotka poikkeavat siitä, mitä tilintarkastajat todellisuudessa tekevät.

Toisena ongelmana ehdotuksessa nostetaan esiin tilintarkastajan riippumattomuus, jota ei komission mukaan pystytä varmistamaan, koska tilintarkastuksesta on tullut vain yksi palvelu lukuisten kaupallisten palvelujen joukossa. Koska tilintarkastuspalveluja ei kilpailuteta säännöllisesti eikä tilintarkastusyhteisöjä vaihdeta ajoittain, tilintarkastustoiminta on menettänyt olennaisen ominaisuutensa eli ammatillisen skeptisyyden.

Kolmantena ongelmana tämänhetkisessä tilanteessa komissio näkee markkinoiden keskittymisen ja valinnanvaran puutteen. Markkinoiden keskittyminen on johtanut siihen, että yleisen edun kannalta merkittävän yhteisön tilintarkastajana on harvoin jokin muu kuin yksi neljästä suurimmasta tilintarkastusyhteisöstä. Suurimmassa osassa jäsenvaltioita neljä suurinta tilintarkastusyhteisöä tarkastavat yli 85 prosenttia suurista listayhtiöistä.

Komissio toteaa ehdotuksessaan, että olisi tärkeää vahvistaa tilintarkastajien ammatillista skeptisyyttä, jotta mahdolliset olennaiset virheellisyudet tulisivat huomatuiksi riippumatta tilintarkastajan aiemmista kokemuksista tarkastettavasta yhteisöstä. Tämä olisi erityisen tärkeää tarkastettaessa asiakasyrityksen johdon tekemiä arvioita, jotka liittyvät käypään arvoon ja liikearvon arvonalentumiseen ja muihin aineettomiin ja tuleviin rahavirtoihin. Ammatillista kriittisyyttä voidaan vahvistaa edistämällä koulutusta, asian-

---

¹⁴⁸ Fraktman 2012

tuntemusta, tarkastustulosten vertaisarviointia, tilintarkastuspartnerien johtamistaitoja ja lisäämällä taloudellista riippumattomuutta asiakkaasta.¹⁴⁹

Taloudellista riippumattomuutta edistettäisiin sillä, että tilintarkastusyhteisöt eivät saisi tarjota yleisen edun kannalta merkittäville tilintarkastusasiakkailleen muita kuin tilintarkastuspalveluja. Tämä tarkoittaa sitä, että vero-, laki- tai konsultointipalvelut olisivat kiellettyjä. Joitakin palveluja saisi tarjota, jos tarkastusvaliokunta tai tilintarkastajia valvova viranomais on hyväksynyt ne etukäteen. Sallittuja tilintarkastukseen liittyviä palveluja ovat mm. osavuosikatsauksen tilintarkastus tai yleisluontoinen tarkastus sekä hallinto- ja ohjausjärjestelmästä annettavan selvityksen tarkastus. Palkkiot edellä mainituista tilintarkastukseen liittyvistä palveluista saisivat kuitenkin olla enintään 10 % lakisääteisestä tilintarkastuksesta laskutettavan palkkion määrästä.¹⁵⁰

Tilintarkastusyhteisö ei saisi harjoittaa muuta kuin tilintarkastustoimintaa, jos yli kolmannes sen tilintarkastusliikevaihdosta tulee suurten yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastuksesta ja jos se kuuluu ketjuun, jonka tilintarkastusliikevaihto EU:n alueella ylittää 1,5 miljardia euroa.¹⁵¹

Läheisyyden uhan poistamiseksi asetuksessa otetaan käyttöön pakollinen vaatimus vaihtaa tilintarkastusyhteisöä kuuden vuoden enimmäisajanjakson jälkeen nykysäännösten edellyttämän päävastuullisen tilintarkastajan rotaation lisäksi. Kyseinen ajanjakso voidaan poikkeuksellisesti pidentää kahdeksaan vuoteen.¹⁵²

Toimeksianto voisi kestää yhdeksän vuotta, jos kyseessä olisi yhteistarkastus (joint audit) eli tilintarkastusta suorittamaan on valittu vähintään kaksi tilintarkastajaa tai tilintarkastusyhteisöä. Toimeksianto voidaan poikkeuksellisesti pidentää 12 vuoteen. Toimeksiannon enimmäiskeston jälkeen samaa tilintarkastajaa tai tilintarkastusyhteisöä tai toista samaan ketjuun kuuluvaa tilintarkastusyhteisöä ei saa valita uudestaan seuraavan

¹⁴⁹ Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Vihreä kirja – Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset” KOM(2010) 561 lopullinen (2011/C 248/16).

¹⁵⁰ Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Vihreä kirja – Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset” KOM(2010) 561 lopullinen (2011/C 248/16), Fraktman 2012

¹⁵¹ Fraktman 2012

¹⁵² Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteisistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista 2011/0359 COD

neljän vuoden aikana. Toimikauden päättymisen jälkeen yhteisön tulee järjestää tarjouskilpailu uuden tilintarkastajan valitsemiseksi.¹⁵³

Tilintarkastusyhteisön rotaation lisäksi komissio ehdottaa toimeksiantoon osallistuvien keskeisten tilintarkastuspartnerien (key audit partner) rotaatiota seitsemän vuoden välein sekä uutena vaatimuksena myös tilintarkastustiimin kokeneimpien henkilöiden rotaatiota. Tämä koskisi ainakin kaikkia tiimissä olevia hyväksytyjä tilintarkastajia.¹⁵⁴

Komission säädösehdotuksia käsitellään Euroopan parlamentissa ja neuvostossa ja molempien tulee hyväksyä säädösehdotukset, jotta ne tulevat hyväksytyiksi. Käsittelyssä menee vähintään vuosi ja sekä parlamentti että neuvosto tekevät todennäköisesti muutosehdotuksia komission ehdotuksiin. Jos ehdotukset hyväksytään, asetus tulee voimaan kahden vuoden kuluttua sen hyväksymisestä.¹⁵⁵

2.7.6 EU:n asetusehdotuksen vaikutuksia tilintarkastukseen

Euroopan komission ehdotus on saanut osakseen paljon kritiikkiä tilintarkastusalan ammattilaisilta ja elinkeinoelämän edustajilta. Kritiikkiä saa erityisesti se, että ehdotuksen mukaan finanssikriisi on paljastanut merkittäviä puutteita tilintarkastuksessa Euroopassa, ja evidenssinä tästä pidetään sitä, että joidenkin rahoituslaitosten tila todettiin pian puhtaan tilintarkastuskertomuksen saamisen jälkeen heikoksi. Kuitenkin muutokset rahoituslaitosten taloudellisessa tilassa erityisesti finanssikriisin aikoihin olivat nopeita eikä nopea taloudellisen tilan muutos voi olla merkki taloudellisen raportoinnin tai sen tarkastuksen puutteellisuudesta.¹⁵⁶

Asetusehdotus rajoittaisi yleisen edun kannalta merkittävien yhtiöiden mahdollisuutta hankkia tilintarkastusyhteisöiltään tilintarkastukseen liittyviä palveluita. Näistä liitännäispalveluista veloittaville palkkioille on asetettu katto, jolle ei ole perusteita. Ehdotuksessa määriteltiin yksityiskohtaisesti myös yhdeltä tilintarkastusasiakkaalta saatavien palkkioiden enimmäismäärää. Kuitenkin palkkiorajoja ja rajojen mahdollisen ylittymi-

---

¹⁵³ Fraktman 2012

¹⁵⁴ Fraktman 2012

¹⁵⁵ Fraktman 2012

¹⁵⁶ Suomela 2012, Sviili 2012

sen jälkeen tehtäviä arvioita tilintarkastustoimeksiannon jatkamisesta on pidetty kannatettavina tilintarkastajan riippumattomuuden edistämiseksi.¹⁵⁷

Kriittisissä puheenvuoroissa on katsottu, että isoja tilintarkastusyhteisöjä koskevalla kiellolla harjoittaa muuta liiketoimintaa olisi erityisen laaja-alaisia vaikutuksia. Suurten kansainvälisten yhtiöiden tilintarkastuksessa vaaditaan monipuolista erityisosaamista. Kielto veisi myös pohjan työnkierrolta, jonka avulla varmistetaan osaamisen ja asiantuntemuksen karttumisen tilintarkastajille tilintarkastusyhteisöissä. Isojen tilintarkastusketjujen liiketoiminnan rajoittaminen veisi myös muilta tilintarkastusasiakkailta kuin yleisen edun kannalta merkittäviltä yhtiöiltä mahdollisuuden käyttää kiellon kohteena olevien tilintarkastusyhteisöjen laaja-alaista asiantuntemusta.¹⁵⁸

Muiden palveluiden tarjoamiskiellolla olisi myös merkittäviä tilintarkastuksen laatua heikentäviä vaikutuksia. Suuren yrityksen tilintarkastustiimeihin kuuluu asiantuntijoita niin verotuksen, IT:n kuin rahoituksenkin alalta. Korkeatasoisen tilintarkastuksen suorittaminen edellyttää useiden asiantuntijoiden panosta, eikä se onnistu, mikäli osaamisalue kaventuu firmatasolla ainoastaan tilintarkastukseen ja laskentatoimeen. Myös isojen tilintarkastusyhteisöjen kiinnostavuus työpaikkoina saattaa vähentyä, mikäli niiden tarjoamien palveluiden skaalaa kavennetaan, sillä uramahdollisuuksien laaja-alaisuus on ollut keskeinen valtti rekrytoinnissa.¹⁵⁹

Tilintarkastusyhteisöjen pakollista rotaatiota kuuden vuoden välein riippumattomuuden lisäämiseksi pidetään liian lyhyenä ja lisäkustannuksia aiheuttavana. Lyhyt rotaatioväli aiheuttaisi toimeksiannon alkuvuosina laatuongelmia ja hankaluuksia tilintarkastukselle. Suuren monikansallisen yrityksen tilintarkastus on monimutkainen kokonaisuus ja pörssi- tai finanssialan toimintoihin perehtyminen vie paljon aikaa. Tutkimusten mukaan todennäköisyys tilintarkastuksen epäonnistumiselle tehtävässään on huomattavasti korkeampi kahden ensimmäisen vuoden aikana uudessa toimeksiannossa.¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ Sviili 2012

¹⁵⁸ Suomela 2012

¹⁵⁹ Suomela 2012

¹⁶⁰ Suomela 2012

Ongelmaksi voisi muodostua myös se, että tilintarkastusyhteisön kiinnostus investoida asiakassuhteeseen toimikauden loppuvaiheessa olisi luonnollisesti olematon ja tavoitteeksi muodostuisi tehdä toimeksianto tilintarkastusyhteisön kannalta edullisimmalla mahdollisella tavalla. Lisäksi toiminnan kehittämiseen rotaation kohteena olevassa asiakkaassa ei olisi taloudellisesti kannattavaa panostaa, ja asiakkaat varmasti huomaisivat muutoksen asiakaspalvelun tasossa. Tällainen kehitys ei olisi kummankaan osapuolen edun mukaista.¹⁶¹

---

¹⁶¹ Suomela 2012

3 EMPIIRISEN AINEISTON HANKINTA JA KÄSITTELY

Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksen empiirisen aineiston hankintaa. Luvussa kuvataan tutkimuksen kohderyhmää sekä aineiston keruuta ja sen käsittelyä ja analysointia. Lopuksi kerrotaan saadusta aineistosta ja pohditaan tutkimuksen reliabiliteettia ja validiteettia.

3.1 Kohderyhmä

Tutkimuksessa haluttiin tietää tilintarkastajien käsityksiä riippumattomuuteen vaikuttavista seikoista sekä riippumattomuuden sääntelystä. Tutkimusongelmasta seuraa luonnollisesti se, että perusjoukon muodostavat suomalaiset tilintarkastajat. Tästä perusjoukosta otettiin otanta tamperelaisia tilintarkastajia.

Tutkimuksessa haluttiin vertailla sekä suurten että pienempien tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastajien käsityksiä keskenään. Tamperelaisista tilintarkastusyhteisöistä valittiin systemaattisella otannalla neljä suurta tilintarkastusyhteisöä sekä systemaattisella satunnaisotannalla pienempiä tilintarkastusyhtiöitä.

Tilintarkastusyhteisön koon lisäksi tutkimuksessa haluttiin vertailla myös pitkään tilintarkastajina toimineiden sekä vasta alalle tulleiden vastauksia keskenään. Tämän vuoksi kyselylomake pyydettiin tilintarkastusyhteisöissä jakamaan myös mahdollisille tilintarkastusharjoittelijoille.

3.2 Aineiston keruu, käsittely ja analysointi

Tutkielman empiirinen osuus toteutettiin kyselytutkimuksena. Kyselylomake jaettiin niille tilintarkastusyhteisöille, joilta oli saatu osallistumisestaan etukäteisvarmistus. Kyselyt toimitettiin paperiversiona, joidenkin yhteisöjen toiveesta kysely toimitettiin kuitenkin sähköpostin välityksellä.

Kyselylomake on perinteinen tapa kerätä tutkimusaineistoa. Aineisto kerätään siinä vaiheessa, kun tutkimusongelmat ovat täsmentyneet. Vasta tällöin tiedetään, mitä tietoa

aineistonkeruulla pyritään löytämään.¹⁶² Tässä tutkielmassa on ensin kerätty tietoa tutkittavasta aiheesta ja tehty valmiiksi tutkielman teoriaosa. Sen jälkeen on toteutettu kyselylomakkeen laadinta, ja viimeisenä vaiheena aineiston keruu ja analysointi.

Lomakehaastattelu ei ole pelkästään kvantitatiivisen tutkimuksen aineistonkeruumenettelmä, vaan sitä voidaan käyttää myös laadullisessa tutkimuksessa. Haastatellut henkilöt tai kyselyyn vastanneet henkilöt voidaan vastaustensa perusteella tyypitellä laadullisiin luokkiin.¹⁶³

Strukturoidussa haastattelussa eli lomakehaastattelussa kysymysten muotoilu ja järjestys on kaikille sama. Tämä perustuu ajatukseen, että kysymyksillä on sama merkitys kaikille. Myös vastausvaihtoehdot ovat valmiit; Haastattelija pyytää vastaajaa valitsemaan vastausvaihtoehdoista itselleen kaikkein sopivimman. Puolistrukturoitu haastattelu poikkeaa edellisestä siinä, että kysymykset ovat kaikille samat, mutta ei käytetä valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltava saa vastata omin samoin.¹⁶⁴

Lomakehaastattelussa ei voi kysyä mitä tahansa sellaista, mitä olisi mukavaa tai hyödyllistä tietää, vaan kysymysten tulee olla tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun kannalta merkityksellisiä. Jokaiselle kysymykselle pitää siis löytyä perustelu tutkimuksen viitekehystä, tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetystä tiedosta.¹⁶⁵

Tämä tutkimus toteutettiin lomakehaastatteluna, jossa on sekä valmiita vastausvaihtoehtoja että puolistrukturoituja kysymyksiä. Kysymyslomakkeen¹⁶⁶ taustatiedoissa tiedustellaan vastaajan sukupuolta, ikäryhmää, asemaa sekä tilintarkastusyhteisön kokoa. Taustatietoja tarvitaan aineiston luokittelua varten. Saatuja vastauksia luokitellaan vastaajien demografisten tekijöiden mukaan. Vertaillaan, löytyykö vastauksissa eroja eri ikäryhmissä tai sen perusteella onko vastaajan tilintarkastusyhteisö kooltaan pieni vai iso.

---

¹⁶² Aaltola & Valli 2007

¹⁶³ Tuomi & Sarajärvi 2009

¹⁶⁴ Aaltola & Valli 2007

¹⁶⁵ Tuomi & Sarajärvi 2009

¹⁶⁶ Kysymyslomake löytyy kokonaisuudessaan liitteestä 1

Kysymyslomakkeessa on kyllä/ei –vaihtoehtoja, joissa kysytään vastaajan mielipidettä tietyistä tilintarkastajan riippumattomuuteen liittyvistä asioista. Avoimissa kysymyksissä tiedustellaan vastaajan oman riippumattomuutensa tilaa – eli onko tilintarkastajalla tai tilintarkastusyhteisöllä pitkäaikaisia asiakkaita ja millaiseksi tilintarkastaja itse kokee oman riippumattomuutensa. Kysymyksissä tiedustellaan myös kantaa tämänhetkisiin riippumattomuussäännöksiin. Viimeisenä kohtana on kysymyksiä EU:n ehdotuksesta uudeksi tilintarkastusasetukseksi ja sen mahdollisista vaikutuksista vastaajan omaan työhön. Vastaajat saavat myös kirjoittaa lomakkeeseen muita ajatuksia ja mielipiteitä, joita heillä on aiheeseen liittyen.

Empiirisessä tutkimuksessa tutkijan tulee etiikan näkökulmasta aina pitää huolta siitä, että yksittäistä henkilöä ei tunnisteta. Tutkittavien suojaan kuuluu, että tutkimustiedot ovat luottamuksellisia, tutkimuksen yhteydessä saatuja tietoja ei luovuteta ulkopuolisille, eikä tietoja käytetä muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen. Kaikkien osallistujien on jätävä nimettömiksi, ja tiedot on järjestettävä siten, että osallistujien nimettömyys taa-taan.¹⁶⁷ Tämän tutkimuksen kyselylomakkeessa pyydettiin erikseen, että vastaajat eivät laittaisi omaa tai yrityksen nimeä tai mitään muutakaan tunnistetta lomakkeeseen. Koska vastaukset tehtiin nimettöminä, tutkimuksen tekijä ei tiedä vastaajia, eikä heitä siksi voida myöskään valmiista tutkielmasta tunnistaa.

Saatua empiiristä aineistoa käsitellään ja analysoidaan sekä kvalitatiivisin että kvantitatiivisin metodein.

3.3 Aineiston kuvaus

Kyselylomakkeita lähetettiin yhteensä kymmeneen tilintarkastusalan yritykseen. Osa näistä oli pieniä, muutaman hengen yrityksiä ja osa isoja tilintarkastusyhteisöjä. Tilintarkastajia näissä yrityksissä oli yhteensä noin 80. Tutkimuksen kyselyyn vastasi yhteensä 21 tilintarkastajaa, joten vastausprosentti on 26,3.

Tässä tutkielmassa yhdistellään sekä laadullista että määrällistä analyysia. Laadullisissa tutkimuksissa aineistojen koot eivät vaihteile merkittävästi, vaan pääsääntöisesti aineis-

---

¹⁶⁷ Tuomi & Sarajärvi 2009

ton koko on pieni tai vähäinen verrattuna määrälliseen tutkimukseen.¹⁶⁸ Vastausten lukumäärä ei kuitenkaan ole ratkaiseva, vaan se, mitä vastauksista saadaan irti.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa kiinnitetään huomiota tutkimuksen reliabiliteettiin ja validiteettiin. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimusmenetelmien kykyä saavuttaa tarkoitettuja tuloksia ja sitä, että päästäisiin samaan lopputulokseen, jos tutkimus toistettaisiin. Validiteetilla eli tutkimuksen pätevyydellä ja luotettavuudella tarkoitetaan perinteisesti tutkimusmenetelmän kykyä selvittää sitä, mitä sillä on ollut tarkoitus selvittää. Validiteettia arvioidaan vertaamalla saatuja tuloksia todelliseen tietoon tutkittavasta ilmiöstä. Jos saadut tulokset osoittavat, että saatu tieto vastaa vallalla olevaa teoriaa tai pystyy sitä tarkentamaan ja parantamaan, silloin tulos on validi. Validiteetin arviointi kohdistaa yleensä huomionsa kysymykseen, kuinka hyvin tutkimusote ja siinä käytetyt menetelmät vastaavat sitä ilmiötä, jota halutaan tutkia. Voidakseen olla validi, sovelletavan tutkimusotteen tulee tehdä oikeutta tutkittavan ilmiön olemukselle ja kysymyksenasettelulle.¹⁶⁹

Arvioitaessa tutkimuksen reliabiliteettia, voidaan tutkimuksen toistettavuutta pitää hyvänä. Aineiston keruu ei perustunut satunnaiskokeisiin, joten kysymyslomakkeen avulla tilintarkastajilta saadut vastaukset olisivat erittäin todennäköisesti samat, mikäli tutkimus toistettaisiin samansisältöisenä. Tutkimuksen vastausprosentti jäi melko alhaiseksi, joten vastausten perusteella tehtävät johtopäätökset tulee tehdä varovaisesti ja niitä tulee ennemmin pitää vain suuntaa-antavina, kuin täysin yleistettävissä olevina.

Tutkimuksessa haluttiin selvittää tilintarkastajien käsityksiä riippumattomuudesta ja sen sääntelystä sekä sääntelyn uudistamisesta. Tutkimuksen perusjoukon muodostivat suomalaiset tilintarkastajat, tästä perusjoukosta otettiin otanta tamperelaisia tilintarkastajia. Kyselytutkimusta tehtäessä on tärkeää, että ne henkilöt, joille kysely tehdään, tietävät mahdollisimman paljon tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksessa haluttiin vertailla pienten ja suurten tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastajien vastauksia sekä kauan alalla olleiden ja vasta alalle tulleiden tilintarkastajien vastauksia keskenään. Tutkimuksen validiteettia arvioitaessa voidaan sanoa, että tutkimusmenetelmät tukevat tutkittavaa ilmiötä.

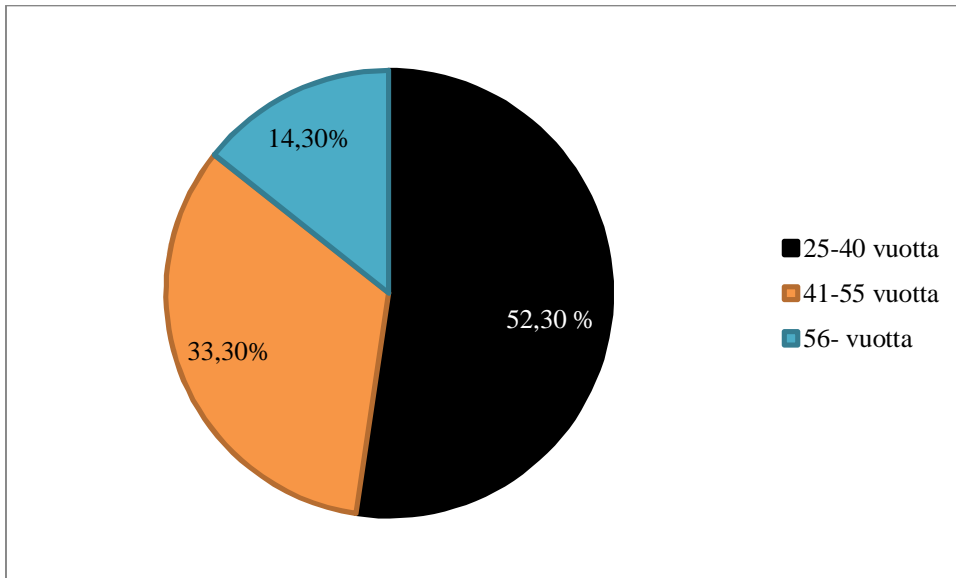
---

¹⁶⁸ Tuomi & Sarajärvi 2009

¹⁶⁹ Anttila, 2006

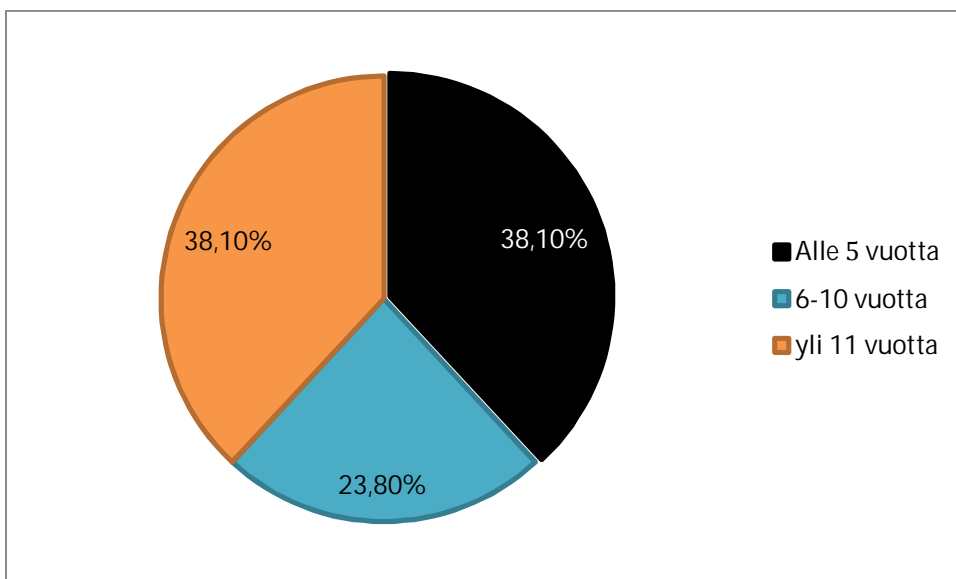
Taustatietojen perusteella tehtyjä yhteenvetoja vastaajista

Vastanneista tilintarkastajista kuului ikäluokkaan 25-40 yhteensä 11 (52,3 %), luokkaan 41-55 seitsemän (33,3 %) sekä yli 56-vuotiaksiin kolme (14,3 %). Vastaajista 9 (42,8 %) oli miehiä ja 11 (52,4 %) naisia. Yksi vastaajista ei kertonut sukupuoltaan.

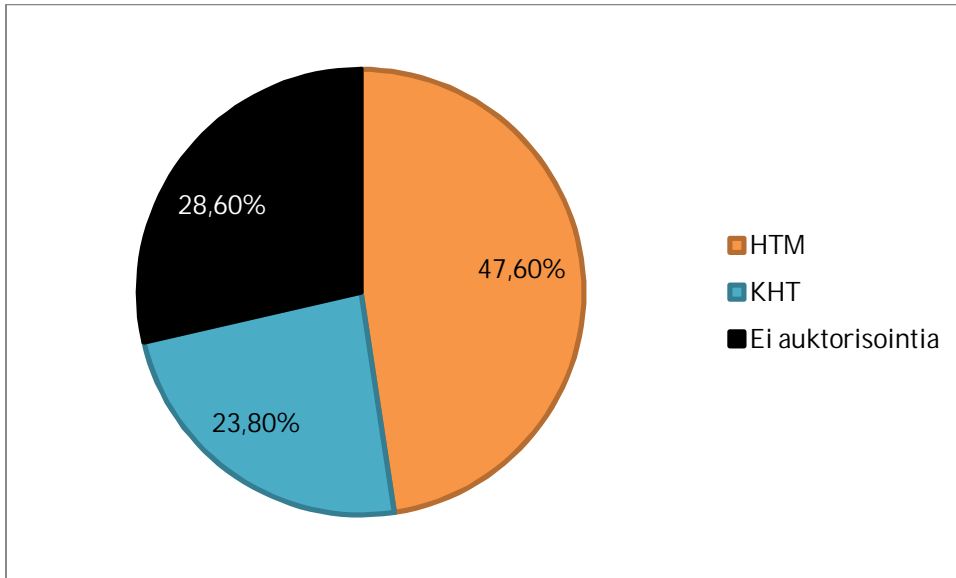
Kuvio 3: Vastaajien ikäjakauma

Vastaajista kahdeksan (38,1 %) oli työskennellyt alalla alle viisi vuotta, viisi (23,8 %) kuudesta kymmeneen vuotta ja kahdeksan (38,1 %) yli 11 vuotta.

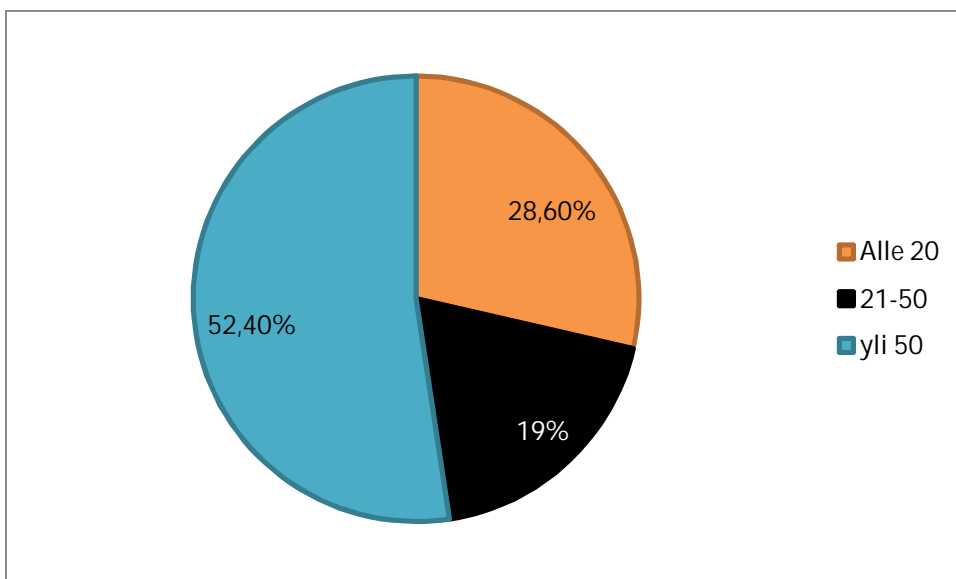
Kuvio 4: Vastaajien työskentely alalla

Vastaajista 15 (71,4 %) oli auktorisoituja tilintarkastajia, heistä kymmenen (47,6 %) oli HTM-tilintarkastajia, KHT-tutkinnon suorittaneita oli viisi (23,8 %). Kahdella vastan-
neella oli toisen auktorisointitutkinnon lisäksi myös JHTT-tutkinto.

Kuvio 5: Auktorisoitujen vastaajien lukumäärä

Suurin osa vastaajista oli yli 50 tilintarkastajan yhteisöistä, yhteensä 11 (52,4 %). Pie-
nemmistä yhteisöistä, joissa on yli 20, mutta alle 50 tilintarkastajaa oli vastaajista neljä
(19 %). Alle 20 tilintarkastajan yhteisöistä vastaajia oli kuusi (28,6 %).

Kuvio 6: Vastaajien lukumäärä tilintarkastusyhteisön koon mukaan

4 TULOKSET JA NIIDEN POHDINTA

Tässä osiossa käydään läpi kysymyslomakkeen¹⁷⁰ avulla saadut vastaukset ja analysoidaan niitä. Empiirisesti saatuja vastauksia verrataan teoriaan ja katsotaan tukevatko nämä toisiaan. Eri demografisiin ryhmiin kuuluvien vastaajien vastauksia verrataan keskenään ja tutkitaan, löytyykö vastauksissa näiden ryhmien välillä eroja. Lisäksi tutkitaan onko vastausten perusteella havaittavissa erilaisia laadullisia luokkia, joihin vastaajat voitaisiin vastaustensa perusteella jakaa.

Seuraavissa alaluvuissa on esitetty suoria lainauksia vastaajien kommentteista kursivoituina.

4.1 Kysymykset riippumattomuudesta

Ensimmäiset kolme kysymystä olivat strukturoituja, joissa vastaajat valitsivat omasta mielestään sopivimman valmiista vaihtoehtoista. Ensimmäisenä kysymyksenä oli: suuren tilintarkastusyhteisön tilintarkastajat pystyvät olemaan riippumattomampia yksittäisistä tilintarkastusasiakkaista kuin pienen yhteisön tilintarkastajat. Vastausvaihtoehtoina oli kyllä tai ei. Kymmenen vastaajista (48 %) vastasi kyllä, eli heidän mielestään tilintarkastusyhteisön koolla on vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Seitsemän näistä vastaajista oli suurista, yli 50 tarkastajan yhteisöistä ja kolme pienemmistä yhteisöistä.

Pienissä yhteisöissä [on] mielestäni suurempi vaara, että tulee liian läheiseksi toimeksiantajan kanssa.

Yksitoista vastaajaa (52 %) oli sitä mieltä, että tilintarkastusyhteisön koolla ei ole merkitystä riippumattomuuden kannalta. Ei-vaihtoehdon valinneista neljä oli suurista tilintarkastusyhteisöistä ja seitsemän pienemmistä yhteisöistä.

---

¹⁷⁰ Kysymyslomake löytyy kokonaisuudessaan liitteestä 1

Teorian mukaan yleisesti on katsottu, että tilintarkastusyhteisön koko vaikuttaa tilintarkastajan riippumattomuuteen. Suuret tilintarkastusyhteisöt eivät ole niin riippuvaisia yksittäisistä asiakkaista kuin pienemmät yhteisöt. Pienemmälle yhteisölle voi muodostua riippuvuus yksittäisistä asiakkaista, sillä asiakasmäärä suhteessa isompaan yhteisöön on pienempi. Yksittäiseltä asiakkaalta saadut tulot voivat myös muodostaa huomattavan osan yhteisön liikevaihdosta, ja asiakkaan menettämisen pelko saattaa aiheuttaa riippuvuutta. Pienemmällä yhteisöllä tilintarkastajan kierrätyskään ei ole mahdollista läheisyyden uhan poistamiseksi samalla tavoin kuin isommassa yhteisössä, sillä tarkastajien määrä on pienempi. Vastausten jakautumisessa oli havaittavissa pientä eroa suurten ja pienten yhteisöjen kesken. Suurten yhteisöjen tarkastajat vastasivat enemmän kyllä, ja pienten yhteisöjen tarkastajat enemmän ei.

Verrattaessa vastauksia kauan alalla olleiden ja vasta alalle tulleiden välillä, voitiin nähdä hieman selvempää eroa asenteissa. Alle viisi vuotta alalla olleista kuusi vastasi kysymykseen kyllä, eli heidän mielestään tilintarkastusyhteisön koolla on vaikutusta riippumattomuuteen. Vain kaksi heistä vastasi kysymykseen ei. Yli kuusi vuotta alalla olleet taas vastasivat helpommin ei (yhdeksän vastaajaa) kuin kyllä (neljä vastaajaa).

Toinen kysymys oli: suuret tilintarkastusyhteisöt tarjoavat oheispalveluja asiakkailleen eivätkä siksi voi olla riippumattomia asiakkaistaan. Myös tässä oli vastausvaihtoehtoina kyllä tai ei. Kolme vastaajista (14 %) vastasi kyllä ja 18 (86 %) vastasi ei.

Ei, kyse on palvelun sisällöstä.

Oheispalvelujen myynti ei mielestäni itsearvoisesti ole syy riippumattomuuteen. [Riippuvuutta] voi olla myös ilman oheismyyntiä.

Teorian perusteella tilintarkastusasiakkaat saavat oheispalveluista lisäarvoa. Kuitenkin asiantuntijoiden mukaan juuri oheispalvelujen suuri määrä asiakasta kohden saattaa lisätä tilintarkastajien taloudellista intressiä säilyttää asiakas, jolloin riippumattomuus vaarantuu. Tutkimusten mukaan¹⁷¹ tilintarkastajien halu saada myytyä asiakkailleen oheis-

---

¹⁷¹ Laitinen 2007

palveluja vaikuttaa heikentävästi riippumattomuuteen. Tätä mieltä tutkimuksissa ovat olleet sekä tilintarkastajat että asiakkaat.

Kyllä –vaihtoehdon valinneista kaikki olivat työskennelleet alalla yli kuusi vuotta, eli yksikään alle viisi vuotta alalla olleista ei valinnut kyseistä vaihtoehtoa. Heistä kaksi oli suurista tilintarkastusyhteisöistä ja yksi pienemmästä.

Kolmannessa kysymyksessä vastaajien piti laittaa tärkeysjärjestykseen mielestään kolme tärkeintä tilintarkastajan riippumattomuutta edistävää tekijää. Vaihtoehdot olivat:

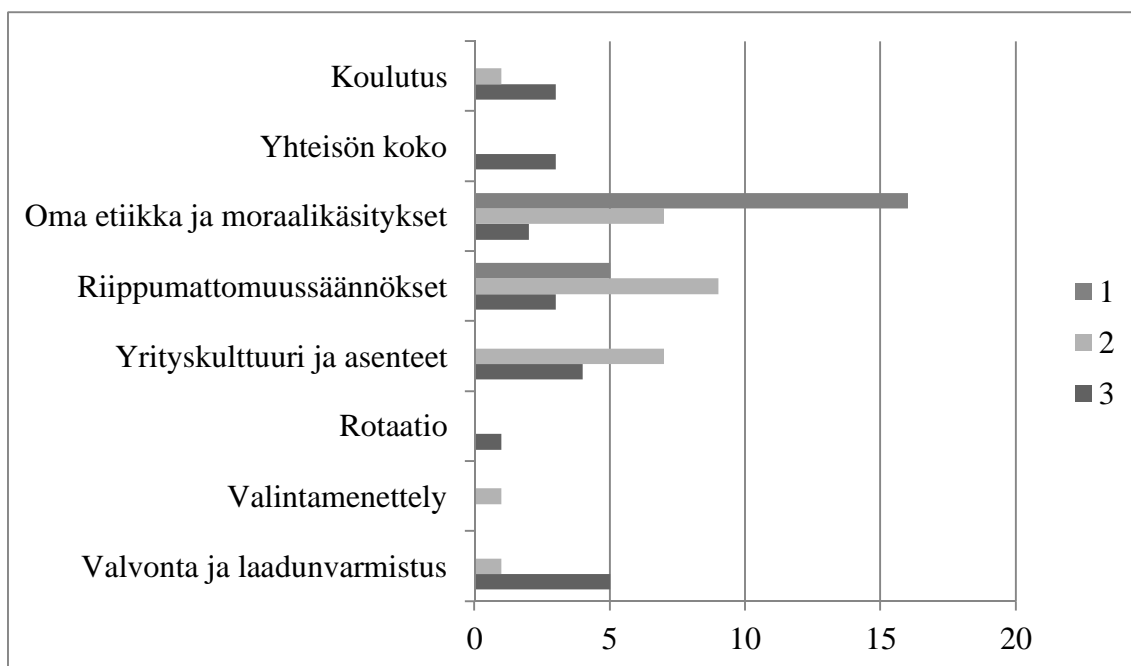
- a. Koulutus
- b. Tilintarkastusyhteisön koko (pieni vs. iso)
- c. Oma etiikka ja moraalikäsitteet
- d. Riippumattomuussäännökset (KHT-yhdistys, laki, yhteisön omat säännöt)
- e. Tilintarkastusyhteisön yrityskulttuuri ja asenteet
- f. Tilintarkastajien rotaatio
- g. Yritysten tilintarkastusvaliokunnat
- h. Tilintarkastajan nimeää muu taho kuin asiakasyrityksen johto (valintamenettely)
- i. Tilintarkastustyön valvonta ja laadunvarmistus
- j. Muita riippumattomuutta edistäviä tekijöitä, mitä?

Vastausten perusteella suurin osa pitää tärkeimpinä riippumattomuutta edistävinä tekijöinä tilintarkastajan omaa etiikkaa ja moraalikäsitteitä, riippumattomuussäännöksiä sekä tilintarkastusyhteisön yrityskulttuuria ja asenteita. 20 vastaajaa (95 %) laittoivat oman etiikan kolmen tärkeimmän tekijän joukkoon, ainoastaan yksi vastaaja ei valinnut tätä tekijää ollenkaan. 16 vastaajaa (76 %) piti sitä jopa tärkeimpänä tekijänä. Tämä saa tukea teoriasta, jonka perusteella tilintarkastajan oma etiikka ja moraalikäsitteet ovat tärkein tekijä riippumattomuuden kannalta. Riippumattomuus – tosiasiallinen riippumattomuus – on ennen kaikkea mielentila, johon ei voida sääntelyllä vaikuttaa. Sääntelyllä voidaan pureutua ainoastaan riippumattomuuden näkyvään osaan.

Riippumattomuussäännökset tukevat tilintarkastajan omaa etiikkaa, ja niitä pidettiin selkeästi toiseksi tärkeimpänä tekijänä. 17 vastaajaa (81 %) valitsi sen kolmen tärkeimmän tekijän joukkoon. Oman etiikan ja säännösten ohella yrityskulttuurilla on merkittä-

vä vaikutus erityisesti tosiasialliseen riippumattomuuteen, ja 11 vastaajaa (52 %) valitsi sen tärkeimpien tekijöiden joukkoon. Vastauksissa ei ollut havaittavissa eroja suurten ja pienten yhteisöjen tilintarkastajien välillä, tai vertailtaessa kauan alalla olleiden ja vastaalle tulleiden vastauksia keskenään.

Muutkin tekijät saivat tasaisesti kannatusta, ainoastaan yritysten tilintarkastusvaliokunnat eivät saaneet yhtään ääntä. Kuvioista seitsemän näkee vastausten jakaantumisen kuvion muodossa.

Kuvio 7: Tärkeimmät riippumattomuutta edistävät tekijät. Vastaajat valitsivat vaihtoehtoista mielestään kolme tärkeintä tekijää.

Loput kysymyksistä olivat avoimia, ja niissä pyydettiin vastaajia vastaamaan omin sanoin. Neljännessä kysymyksessä tiedusteltiin mitkä asiat ovat vastaajien mielestä tärkeimpiä negatiivisesti riippumattomuuteen vaikuttavia asioita. Vastauksissa oli hajontaa, mutta niissä oli kuitenkin havaittavissa jakautumista muutamaan eri riippumattomuutta uhkaavaan tekijään.

Oman intressin uhka

- *Pyrkimys miellyttää asiakasta*

- *Ns. hyvä veli –asenne*
- *Oheispalvelut*
- *Muu aineellinen intressi kuin palkkio tarkastuksesta*
- *Liiallinen taloudellinen riippuvuus yksittäisestä asiakkaasta*
- *Tilintarkastajan taloudellinen riippuvuus asiakkaasta eli tilintarkastusyhteisön pieni koko*

Läheisyyden uhka

- *Kanssakäyminen myös vapaa-ajalla*
- *Vanhat tuttavuussuhteet*
- *Sukulaisuussuhteet*
- *Läheisyys omistajiin, johtoon, tilitoimistoon*
- *Suuri asiakasmäärä samasta tilitoimistosta*

Muita tekijöitä

- *Palkkioneuvottelujen tiukkuus ja hintojen polkeminen.*
- *Lakiasetelma pienyrityksissä: omistajat ja johto eivät halua havaintoja, vaan puhtaat paperit sekä kilpailu näistä asiakkaista*
- *Vahingot, tahaton toiminta (jossa riippumattomuus jää huomaamatta)*
- *Riippumattomuuden noudattaminen vahvasti tarkastajan omalla vastuulla ellei oma asennoituminen kohdallaan/ ellei yhtiön johto tai yrityskulttuuri suhtaudu vakavasti asiaan*

Vastausten perusteella vastaajat pitivät suurimpina riippumattomuutta uhkaavina tekijöinä omia intressejä sekä läheisiä henkilösuhteita. Useissa vastauksissa mainittiin taloudellinen riippuvuus asiakkaasta. Erityisesti pienten tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastajat vastasivat kyseiseen kohtaan läheisten henkilösuhteiden, taloudellisen riippuvuuden sekä asiakkaan miellyttämisen olevan suurimpia uhkia tilintarkastajan riippumattomuudelle. Myös teorian perusteella pienet tilintarkastusyhteisöt ovat riippuvaisempia yksittäisistä asiakkaista kuin suuret yhteisöt. Suurten yhteisöjen tilintarkastajien vastauksissa tuli esiin jo mainittujen seikkojen lisäksi palkkioneuvottelujen sekä oheis-

palvelujen vaikutus riippumattomuuteen. Tämä saa myös tukea teoriasta, sillä asiantuntijat ovat olleet yleisesti sitä mieltä, että oheispalvelut ja erityisesti niiden suuri määrä on suurin negatiivisesti riippumattomuuteen vaikuttava tekijä. Vuosituhannen vaihteen suurissa kirjanpitoskandaaleissa tilintarkastusyhteisöt olivat tarjonneet tarkastamilleen yrityksille useita konsultointipalveluja. Lisäksi monien asiakkaiden kohdalla näistä palveluista veloitetut summat ylittivät tilintarkastuksesta veloitetun määrän. Oheispalvelut voivat aiheuttaa mm. läheisyyden, oman intressin sekä oman työn tarkastamisen uhat.

Seitsemännessä kysymyksessä tiedusteltiin asioita liittyen tilintarkastajien omaan riippumattomuuteen. Kaikilla vastanneilla oli asiakkaita, joiden kanssa on tehty pitkään, yli kymmenen vuotta yhteistyötä. Muutamalla vastanneella oli asiakkaiden kanssa myös muuta toimintaa kuin tilintarkastus- ja oheispalveluja. Kaikki vastanneet katsoivat kuitenkin oman riippumattomuutensa hyväksi, eikä suurin osa vastaajista ollut koskaan joutunut tilanteeseen, jossa oma riippumattomuus olisi ollut uhattuna, kun tätä tiedusteltiin kysymyksissä 10 ja 11.

Toisinaan asiakkaat saattavat kysellä konsultointia, joka saattaisi vaarantaa riippumattomuuden. En koe tätä uhkaksi, vaan annan yhteystiedot jollekin sopivalle taholle, joka voi hoitaa asian.

En vastaanota toimeksiantoja, joissa en voi toimia riippumattomana.

Kolmelle vastaajalle (14 %) oli tullut tällainen tilanne eteen uransa aikana. Tilanteisiin liittyi painostuksen uhkaa sekä oman intressin uhkaa. Näistä vastaajista kaksi oli pienistä tilintarkastusyhteisöistä ja yksi isommasta. Kaikki olivat työskennelleet alalla yli kuusi vuotta.

Uhkailua asiakasmenetyksestä.

Tarjottiin laskua ilman alv:ia. Asiakkuus päättyi tämän jälkeen (keskeneräinen tarkastus kuitenkin valmiiksi).

Vastauksista voisi päätellä, että tällaiset tilanteet ovat tyypillisempiä pienten tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastajille. Vastausten vähäisen määrän vuoksi ei voida kuitenkaan

tehdä kuin suuntaa-antavia johtopäätöksiä. Jatkotutkimuksen avulla voitaisiin keskittyä tutkimaan tarkemmin, joutuvatko pienempien yhteisöjen tilintarkastajat helpommin sellaisiin tilanteisiin, jotka voivat vaarantaa riippumattomuuden.

4.2 Kysymykset riippumattomuuden sääntelystä ja sääntelyn uudistamisesta

Viidennessä kysymyksessä tiedusteltiin vastaajien soveltamista riippumattomuusohjeista. Kaikki vastanneet soveltavat kansainvälisiä, KHT-yhdistyksen julkaisemia riippumattomuusohjeita. Suurilla yhteisöillä on lisäksi omaa ohjeistusta, joka on IFAC:n säännöksiä tiukempaa.

Kuudennessa kysymyksessä kysyttiin voimassaolevan riippumattomuussääntelyn riittävyydestä. Lähes kaikki vastaajat (90 %) pitivät vallitsevaa sääntelyä riittävänä.

Ovat riittävällä tasolla. Mielestäni omalle etiikalle ja moraalikäsitteille tuli antaa myös arvoa.

Ovat [riittävät], jos sovelletaan aina.

Riittävät, koska kyse on (state of mind) mielentilasta, jota ei voi sääntelyllä korvata.

Ovat [riittävät]. Niitä noudattamalla voi sanoa olevansa riippumaton.

[Ovat] riittävät. Mielestäni riippumattomuuteen ei liity mainittavia ongelmia.

Yksi vastaajista piti sääntelyä jopa liian tiukkana, ja yksi oli sitä mieltä, että sääntelyä voisi kiristääkin.

IFAC:n ohjeistuksen käyttöönotto maassamme TTL 3:13§ ja direktiivi 2006/43/EY 26 artiklan menettelyin parantaisi ja tiukentaisi riippumattomuussääntelyä, mutta TTL:n lakisäätöinen taso on hyvää perustasoa.

Vastaukset olivat hyvin yksimielisiä, joten eroja eri vastaajaryhmien kanssa ei ollut. Molemmat vastaajat, joiden mielestä säännöksissä olisi muokkaamisen varaa, olivat isoista tilintarkastusyhteisöistä, ja he olivat työskennelleet alalla pitkään. Yleisesti tilintarkastusalan edustajat ovat pitäneet nykyistä sääntelyn tasoa sopivana. Ehdotuksia sääntelyn uudistamisesta on pidetty suurilta osin liian tiukkoina.

Seuraavat kysymykset koskivat EU:n ehdotusta tilintarkastussääntelyn uudistamisesta. Läheisyyden uhan poistamiseksi tulisi ehdotuksen mukaan voimaan vaatimus tilintarkastusyhteisön vaihtamisesta kuuden vuoden välein. Kysymyksessä 12 tiedusteltiin vastaajilta, onko ehdotettu toimikauden pituus heidän mielestään sopiva. Vastaajat pitivät tätä pääsääntöisesti liian lyhyenä aikana. Vastauksissa korostui se, että erityisesti suurissa yhtiöissä tilintarkastajan vaihtamisesta aiheutuva työ ja kulut ovat suuria. Vaihto tuo kustannuksia sekä asiakkaalle että tilintarkastajalle ja uudella tarkastajalla menee aina pari vuotta päästä kiinni uuteen asiakkaaseen.

Liian lyhyt. [Tilintarkastajan] vaihto on aina työläs ponnistus tilintarkastajalle ja asiakkaalle.

Kestää oman aikansa tutustua asiakkaaseen, sen liiketoimintaan ja ominaisuuksiin. Vaihtaminen heikentää laatua.

Turhaa byrokratiaa.

Liian lyhyt, asiakkaan tunteminen + toimialan tunteminen vaatii usean vuoden.

Yhteisön vaihdolle liian lyhyt, koska vaihto tuo kustannuksia sekä asiakkaalle että tilintarkastajalle ja uudella tilintarkastajalla menee pari vuotta aina päästä kiinni.

Aika vaikuttaa lyhyeltä, suuressa yhtiössä tilintarkastajan vaihtamisesta aiheutuvat kulut ovat suuret, yhtiön ”haltuunotto” vie aikaa.

Liian lyhyt, luottamussuhde tulee vuosien myötä.

Liian lyhyt. Tilintarkastuksen tavoitteena on tuottaa asiakkaalle lisäarvoa. Tätä ei voida tuottaa ennen kuin useamman vuoden asiakaskokemuksen jälkeen. Pitkät asiakassuhteet ovat molempien osapuolten etu. Ammattietiikka takaa riippumattomuuden.

Muutamassa vastauksessa tuli kuitenkin toisenlainen näkökulma:

PIE-yhtiöille toimikauden pituus lienee kuuden vuoden tasolla hyvä.

Tuntuu sopivalta, suuremmat yhtiöt luultavasti kilpailuttavat toimeksiantoja jo nykyisinkin muutaman vuoden välein.

Kokeilun arvoinen idea, huomaan itsekin, että ”sokaistun” muutaman vuoden jälkeen.

Teorian mukaan sitä pidetään liian lyhyenä ja lisäkustannuksia aiheuttavana. Suurten yhtiöiden tilintarkastus on monimutkainen kokonaisuus, ja niiden toimintojen perehtymiseen menee paljon aikaa. Toimeksiannon alkuvaiheessa saattaisi syntyä laatuongelmia, ja lisäksi toimeksiannon loppuvaiheessa tilintarkastusyhteisön kiinnostus investoida asiakassuhteeseen voisi olla olematon.

Vastaukset tukivat teoriaa, mutta muutamassa vastauksessa lyhyttä rotaatioväliä ei pidetty huonona asiana. Näissä vastauksissa ei löytynyt eroja pienten ja suurten yhteisöjen tarkastajien välillä, eikä myöskään sen perusteella, kauanko vastaaja oli toiminut tilintarkastusalalla. Lyhyttä vaihtoväliä positiivisena asiana pitäneiden joukossa oli sekä suurten että pienempien yhteisöjen tarkastajia ja sekä kauan alalla olleita että vasta alalle tulleita tilintarkastajia.

Kolmastoista kysymys koski yhteistarkastusta. Asetusehdotuksen mukaan tilintarkastustoimeksianto voisi kestää kuuden vuoden sijaan yhdeksän vuotta, mikäli tarkastus toteutettaisiin yhteistarkastuksena, eli tilintarkastusta suorittamaan olisi valittu vähintään kaksi tilintarkastajaa tai tilintarkastusyhteisöä. Vastaajat pitivät yhteistarkastusta riip-

pumattomuutta edistävänä keinona enimmäkseen negatiivisena ja byrokratiaa lisäävänä keinona.

Ei sovellu pk-sektorille. Tuskin lisääisi [riippumattomuutta].

Ei välttämättä [lisäisi riippumattomuutta], on byrokraattinen ja kallis keino, jos riippumattomuutta pystytään takaamaan muillakin keinoilla.

*Lisää ainakin asiakkaalle aiheutuvia kustannuksia. Voi soveltua suurille asiak-
kaille, muttei välttämättä vaikuta riippumattomuuteen.*

*Mielestäni ei [lisäisi riippumattomuutta]. Tämä nostaisi myös tarkastuksen hin-
taa asiakkaalle, mutta tuskin toisi mitään lisäarvoa.*

En näe sellaisia riippumattomuusongelmia, joiden vuoksi olisi tarpeellista.

Kolmen vastaajan mukaan yhteistarkastus olisi ideana hyvä ja se saattaisi lisätä riippu-
mattomuutta. Joissain tapauksissa olisi hyvä, että on keskustelukumppani.

*Lisäisi [riippumattomuutta]. Kahden tarkastajan systeemissä voitaisiin jakaa
työ niin, että riippumattomuusuhat voitaisiin hallita.*

Vastausten perusteella ei ollut havaittavissa eroja pienten ja suurten tilintarkastusyhteisöjen välillä. Sekä kielteisesti että myönteisesti asiaan suhtautuvia löytyi molemmista ryhmistä. Teorian perusteella yhteistarkastus olisi pienemmille tilintarkastusyhteisöille positiivinen asia, joka takaisi pääsyn uusille markkinoille. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusehdotuksessa tavoitteena on myös vähentää tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyttä. Yhteistarkastus ei välttämättä nosta kustannuksia. Tästä on evidenssi-
nä tutkimus¹⁷² lakisääteisestä yhteistarkastuksesta Ranskassa. Siellä tilintarkastuskus-
tannukset ovat yhteistarkastuksesta huolimatta normaalia eurooppalaista tasoa.

---

¹⁷² Francis, Richard & Vanstraelen 2006

Kysymyksessä 14 kysyttiin vastaajien mielipidettä EU:n asetusehdotuksen kohdasta, jonka mukaan tilintarkastuksen liitännäispalvelujen määrän pitäisi rajoittua 10 prosenttiin tarkastettavan yrityksen maksamista tilintarkastuspalkkioista. Kysyttiin, olisiko se tarpeellista riippumattomuuden kannalta. Vastaajista 17, eli 81 % koki liitännäispalvelujen rajoittamisen 10 prosenttiin kovin pieneksi.

Joinain tilikausina oheispalvelujen merkitys voi olla suuri, jos tehdään kertaluontoinen järjestely. Jatkuva konsultointi on ”vaarallisempaa” kuin kertaluontaisen järjestelyn neuvonta, vaikka tuolloin 10 % ylittyisikin.

Ei tulisi tuoda mitään euromääräistä rajaa.

Ei [ole tarpeellista riippumattomuuden kannalta], suurempi merkitys on asiakkaan osuudella koko portfolioista.

Ei ole [tarpeellista riippumattomuuden kannalta]. Suuremmissa tilintarkastusyhteisöissä tilintarkastuksesta ja muista palveluista vastaavat eri henkilöt.

Ei [ole tarpeellista riippumattomuuden kannalta]. Jälleen oma ammattietiikka. Voit olla riippuvainen vaikka 10 % raja ei ylittyisikään.

Sisältö, ei määrä, ratkaisee.

Muutamit vastaajista suhtautuivat neutraalisti ehdotukseen. He olivat muun muassa sitä mieltä, että tällaisella rajalla ei ole merkitystä, sillä säännöstö on helppo kiertää. Kaksi vastaajaa piti ehdotusta positiivisena riippumattomuuden kannalta.

On [tarpeellista riippumattomuuden kannalta]. Pieni määrä liitännäispalveluja on luontevaa ja asiakkaan tuntemus voidaan hyödyntää.

Teorian mukaan 10 % palkkiokattoa on pidetty turhan pienenä, vaikka jonkinlaiset palkkiorajat voisivat olla kannatettavia riippumattomuuden edistämiseksi. Liitännäispalvelujen rajoittaminen kuitenkin lisää riippumattomuutta. Vaikka suurissa tilintarkas-

tusyhteisöissä tilintarkastusta ja konsultointia hoitavat eri henkilöt eikä läheisyyden uhkaa sikäli syntyisi, on silti aina uhkana toimia oman yhteisön hyväksi.

Kokonaisuudessaan asetusehdotuksen vaikutuksia omaan työhönsä vastaajista piti negatiivisina 23,8 %, tätä tiedusteltiin kysymyksessä 15. Vastauksissa korostui erityisesti se näkökulma, että uusien säännösten perusteella vanhoista asiakkaista jouduttaisiin luopumaan ja kuinka asiakkaan toiminnan ymmärtäminen heikentyisi, kun tilintarkastus olisi rajoitettu vain kuuteen vuoteen.

Asiakkuuksista jouduttaisiin luopumaan.

Muiden palvelujen estäminen vain huonontaisi asiakkaan saamaa hyötyä ja palvelun tasoa.

Asiakkaan bisneksen todellinen ymmärtäminen ja sitä kautta kokonaisnäkömyksen antaminen heikentyisi.

Esim. Tekes-lausuntoja ei usein voisi ottaa omalta tilintarkastajalta, jos oheiset palvelut määriteltäisiin ahtaasti (ts. kaikki muu kuin tilintarkastus).

Neutraaleina ehdotuksen vaikutuksia piti 66,7 % ja positiivisina 9,5 % vastaajista. Teorian perusteella yleisesti asetusehdotuksen vaikutuksia erityisesti suurille tilintarkastusyhteisöille pidetään negatiivisina. Pienemmille yhteisöille taas asetusehdotuksen voimaantulo saattaisi tuoda mahdollisuuden päästä uusille markkinoille, joten vaikutukset olisivat positiiviset.

Kysymyksessä 16 vastaajilta tiedusteltiin onko heidän mielestään riippumattomuuden sääntely menossa oikeaan suuntaan. Suurin osa vastaajista (76 %) piti sääntelyn tiukentamista negatiivisena asiana.

Ei [ole menossa oikeaan suuntaan], nykyiset säännökset ovat riittävät.

Ei ole [menossa oikeaan suuntaan]. Sääntelyllä ei ikinä voida poistaa kaikkea riippuvuutta. Omalle ammattietiikalle tulisi antaa arvoa.

Riippumattomuus on tärkeää, mutta liiallista sääntelyä tulisi välttää, eli ei pitäisi lisätä asiakkaiden hallinnollista taakkaa eikä vaikeuttaa tilintarkastajien elinkeinon harjoittamista. Nykyinen sääntelyn taso on riittävä.

Ehkä liikaa byrokratiaa alalle, missä sitä ennestäänkin on jo liikaa.

Asiaan on tärkeä kiinnittää huomiota, mutta liiallisuuksiin meneminen vain tekee turhaa byrokratiaa.

Negatiivisena asian kokevat olivat niin pienistä kuin isoista tilintarkastusyhteisöistä, ryhmien välillä ei löytynyt eroja. Muutamat vastaajat kokivat sääntelyn tiukentamisen kuitenkin positiivisena. He olivat sekä pienistä että isoista tilintarkastusyhteisöistä, ja he kaikki olivat työskennelleet alalla yli kuusi vuotta.

On [menossa oikeaan suuntaan] pörssi-yhtiöissä.

PIE-yhteisöjen osalta kyllä. Pk-yrityksiin laajentuessaan vastaava sääntely saataisi olla elinkeinoelämälle vahingollista.

Teorian perusteella tilintarkastusalalla sääntelyn tiukentamista ei pidetä positiivisena asiana. Rajoituksilla olisi suuria vaikutuksia erityisesti isoille tilintarkastusyhteisöille, jotka tarkastavat yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä. Pienille tilintarkastusyhteisöille uudistukset eivät olisi kovin dramaattisia.

Viimeisenä oli avoin kysymys, johon toivottiin vastaajien kirjoittavan muita ajatuksiaan tilintarkastajan riippumattomuuteen ja sen sääntelyyn liittyen.

Tilintarkastus on lakisääteinen ”paha”, kuitenkin pienyritys voi valita oman tarkastajansa (vrt. verotarkastus!), riippumattomuus ei ole markkinaetu, vaan ”lempeys”, ristiriitainen tilanne (ei ole otettu huomioon sääntelyssä, koska kaikki lähtee pörssi-yhtiöiden tarkoituksesta).

En koe, että riippumattomuus olisi keskeisin toimialan ongelma. Näkemykseeni ehkä vaikuttaa se, että työskentelen pienehkössä toimistossa missä yleensä asiat ovat yksikertaisemmin kuin isossa...

Tilintarkastuksen sääntely alkaa olla pian liiallista. Esim. dokumentointivaatimukset kiristyy koko ajan ja fokus katoaa itse tarkoituksesta. Pääpaino ei saa olla itse työpapereissa.

Tilintarkastuksen valvonta jo nyt riittävää eikä Suomessa ole juurikaan ollut ongelmia. Jatkuva valvonnan ja lainsäädännön kiristäminen johtaa asiakkaiden valitsemisiin (jotkut eivät saa helpolla tilintarkastajaa) ja uusien tarkastajien (alalle tulevien) määrä vähenee.

Vastausten perusteella kyselyyn vastanneet tilintarkastajat voitiin karkeasti tyyppitellä muutamilla eri perusteilla laadullisiin luokkiin. Vastauksista oli erotettavissa esimerkiksi kielteisesti ja myönteisesti uuteen sääntelyyn suhtautuvat. Myönteisesti uudistuksiin suhtautuvien vastauksissa oli havaittavissa kriittisyyttä omaa työtä (ja riippumattomuutta) kohtaan. Uudistukset nähtiin myönteisenä asiana riippumattomuuden parantamisen kannalta. Negatiivisesti uuteen sääntelyyn suhtautuvat taas pitivät uutta sääntelyä vain byrokratiaa ja kustannuksia lisäävänä.

Toisissa vastauksissa oli havaittavissa omaa etiikkaa ja moraalia korostavat sekä sääntelyn merkitystä korostavat. Omaa etiikkaa korostavien mukaan oli sääntely miten tiukkaa tahansa, oman etiikan merkitys on aina suurempi, sillä kaikkea riippuvuutta ei voida kuitenkaan poistaa sääntelyn avulla.

Joissain vastauksissa korostui näkemys siitä, että riippumattomuus ei ole ongelma tilintarkastusalalla. Toisissa vastauksissa taas näkemyksenä oli, että alassa olisi kehitettävää. Tarvittaisiin kuitenkin suurempi empirinen aineisto, jotta voitaisiin tehdä parempaa jakoa laadullisiin ryhmiin ja analysoida vastauksia niiden perustella.

5 LOPUKSI

Tilintarkastus syntyi yhteiskunnallisen kehityksen myötä, kun yritysten omistus ja johto eriytyivät teollistumisen aikakaudella. Organisaatioissa tehtävien toimeenpano oli delegoitu toimivalle johdolle. Omistajilla ei ollut mahdollisuutta valvoa ja tarkkailla johdon toimintaa. Nämä toiminnot delegoitiin tilintarkastajille, jotka tarkastivat, että johdon toimistaan antama taloudellinen informaatio antoi oikeat ja riittävät tiedot organisaation toiminnasta. Omistajien lisäksi myös monet muut sidosryhmät ovat kiinnostuneita yritysten tilinpäätösinformaatiosta.

Tilintarkastajan riippumattomuudella on keskeinen merkitys tilinpäätösinformaation luotettavuudelle. Ainoastaan puolueeton ja riippumaton tilintarkastaja voi uskottavasti antaa luotettavaa informaatiota tarkastettavasta organisaatiosta. Riippumattomuus jaetaan käsitteellisesti kahteen eri osaan. Tosiasiallinen riippumattomuus (mielen riippumattomuus, independence in fact) tarkoittaa tilintarkastajan omaa käsitystä riippumattomuudestaan. Riippumattomuuden ulkoinen kuva (näkyvä riippumattomuus, independence in appearance) taas on muiden tulkintaa tästä riippumattomuudesta.

Riippumattomuuteen voi kohdistua useita erilaisia uhkatekijöitä. Yhteistä näille tekijöille on se, että tilintarkastajan mahdollisuus toimia tehtävässään ilman ulkoisia vaikutteita on heikentynyt. Riippumattomuuteen kohdistuvat uhkatekijät voidaan jakaa muutamaani eri ryhmään, näitä ovat oman intressin, oman työn tarkastamisen, asian ajamisen, läheisyyden sekä painostamisen uhat.

Uhkatekijöiden minimoimiseksi on olemassa useita riippumattomuutta vahvistavia tekijöitä. Näitä ovat esimerkiksi tilintarkastajan tarjoamien tilintarkastuksen oheispalvelujen rajoittaminen, jolla torjutaan sekä oman intressin uhkaa (oheispalvelujen liian suuri osuus verrattuna tilintarkastuspalveluihin) että oman työn tarkastamisen uhkaa. Toimikausien rajoittamisella, valintamenettelyllä, yritysten tilintarkastusvaliokuntien avulla sekä yhteistarkastuksella vähennetään läheisyyden uhkaa. Tilintarkastustyön laadunvarmistuksen avulla pyritään varmistamaan riippumattomuusnormien noudattaminen, ja että tilintarkastustyö suoritetaan tarvittavassa laajuudessa.

Tilintarkastajan riippumattomuutta sääntelemällä pyritään eliminoimaan sellaisten tekijöiden ja riippuvuussuhteiden olemassaolo, joiden voidaan olettaa rajoittavan tilintarkastajan toimintavapautta ja vaikuttavan kielteisesti ulkopuolisen tarkastelijan arvioon tilintarkastajan riippumattomuudesta. Riippumattomuuden sääntely on mahdollista ainostaan havaitun riippumattomuuden osalta, sillä tosiasiallista riippumattomuutta, tilintarkastajan asennoitumistapaa, on mahdoton säännellä.

Tilintarkastusalan ja erityisesti tilintarkastajien riippumattomuussäännösten uudistaminen ja tiukentaminen ajoittuu erilaisten taloudellisten kriisien aikaan. Ennen vuotta 1995 tilintarkastajan riippumattomuutta säänneltiin vain vähän. 1980-luvun lopun merkittävien konkurssien yhteydessä järjestelmän uudistusaineet kasvoivat, ja tilintarkastuslaki tuli voimaan 1995. Säännökset olivat taas muutospaineiden alla Euroopan ja Yhdysvaltojen suurten kirjanpitoskandaalien jälkeen 2000-luvun alussa. Useissa skandaaleissa tilintarkastajien riippumattomuus oli vaarantunut, joten yksi keskeisistä asioista lakia uudistettaessa olivat riippumattomuussäännökset. EU antoi tilintarkastusdirektiivin vuonna 2006, jonka säännökset implementoitiin osaksi kansallista lainsäädäntöä, ja uusi tilintarkastuslaki tuli voimaan 2007.

Kansainvälisen finanssikriisin jälkeen Euroopan Unioni on kiristämässä tilintarkastuksen sääntelyä. Lainsäätäjä on katsonut, että myös tilintarkastajilla on ollut osuutta taluskriisin syntyyn, sillä monet pankit ja luottolaitokset saivat puhtaat tilintarkastuskerromukset juuri ennen kuin ne ilmoittivat valtavista tappioista. EU:n parlamentti julkaisi 2010 Vihreän kirjan, jossa ennakoitiin sääntelyn kiristämistä. Loppuvuodesta 2011 komissio julkaisi Vihreän kirjan saaman palautteen pohjalta ehdotuksensa tilintarkastuksen sääntelyn uudistamisesta. Ehdotus mm. rajoittaisi tilintarkastuksen liitännäispalveluja, joita tilintarkastusyhteisöt voivat tarjota yleisen edun kannalta merkittäville tilintarkastusasiakkailleen. Lisäksi rajoitettaisiin tilintarkastusyhteisön toimikausien kestoja. EU:n ehdotukset ovat saaneet osakseen paljon kritiikkiä niin tilintarkastajien kuin elinkeinoelämänkin taholta.

Tässä tutkielmassa haluttiin tutkia tilintarkastajien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuudesta sekä riippumattomuuden sääntelystä. Tutkielman teoriaosuudessa käsiteltiin tilintarkastuksen merkitystä, tilintarkastajan riippumattomuutta, riippumattomuutta uhkaavia sekä vahvistavia tekijöitä sekä tilintarkastusalan sääntelyä. Empiirinen osio to-

teutettiin kyselytutkimuksena tamperelaisille tilintarkastajille, ja tuloksia analysoitiin sekä määrällisin että laadullisin menetelmin. Kyselylomake oli puolistrukturoitu, eli siinä oli sekä avoimia kysymyksiä että kysymyksiä, joissa oli valmiit vastausvaihtoehdot.

Kysely lähetettiin kymmenelle eri tilintarkastusalan yritykselle Tampereella joulukuussa 2012. Tilintarkastajia kyseisissä yrityksissä oli noin 80. Kyselyyn vastasi 21 tilintarkastajaa, eli vastausprosentti oli 26,3. Matalasta vastausprosentista johtuen johtopäätökset tulee tehdä varovaisesti.

Yhteenvetona riippumattomuutta käsittelevien kysymysten vastauksista voidaan sanoa, että ne tukivat hyvin teoriassa esitettyjä kantoja. Pienestä vastausprosentista johtuen ei kuitenkaan voida tehdä kuin suuntaa-antavia johtopäätöksiä. Kysymykseen siitä, vaikuttaako tilintarkastusyhteisön koko riippumattomuuteen vastaukset jakoutuivat tasaisesti, noin puolet vastasivat kyllä ja toinen puoli ei. Suurten yhteisöjen tilintarkastajat vastasivat hieman helpommin kyllä ja pienten yhteisöjen tarkastajat vastasivat ei. Kauan alalla olleet vastasivat kysymykseen hieman helpommin ei, ja vasta alalle tulleet vastasivat helpommin kyllä.

Ryhmien välillä ei ollut havaittavissa eroja, kun tiedusteltiin tärkeimpiä riippumattomuutta edistäviä tekijöitä. Suurin osa vastanneista piti tärkeimpinä tekijöinä tilintarkastajan omaa etiikkaa ja moraalikäsitteitä, riippumattomuussääntöjä sekä tilintarkastusyhteisön yrityskulttuuria ja asenteita. Suurimpina uhkatekijöinä vastaajat pitivät taloudellisia intressejä sekä läheisiä henkilösuhteita. Kaikilla vastanneilla oli pitkäaikaisia asiakkaita, mutta he pitivät omaa riippumattomuuttaan hyvänä.

Vastaajat olivat tyytyväisiä tilintarkastuksen tämän hetkiseen sääntelyyn. Suurin osa oli sitä mieltä, että sääntelyä ei tulisi kiristää entisestään. Jotkut vastaajat pitivät toisaalta yleisen edun kannalta merkittävissä yhteisöissä hyvänä esimerkiksi toimikausien rajaamista ja pakollista tilintarkastusyhteisön vaihtoa. Joissain vastauksissa nostettiin myös esille tilintarkastus pienissä yrityksissä, joissa johto valitsee itse tilintarkastajan. Tällöin tilintarkastajan etuna ei ole riippumattomuus, vaan ”lempeys”, sillä näissä yhtiöissä ei välttämättä haeta tilintarkastuksella muuta kuin puhdasta tilintarkastuskertomusta.

Vastanneet tilintarkastajat eivät pitäneet tilintarkastajien riippumattomuutta ongelmana Suomessa. Sääntelyn kiristämistä pidettiin pääosin negatiivisena asiana. Useat vastaajat toivat esiin sen, että sääntelyllä ei voida kuitenkaan koskaan poistaa kaikkea riippuvuutta, ja että tilintarkastajien ammattietiikalle tulisi antaa arvoa.

Riippumattomuus on kysymys, jota ei voida lopullisesti ratkaista. Sääntelyä pohdittaessa on hyväksyttävä se, että tilintarkastus on vuorovaikutusta, johon tulee aina kuulumaan tietty määrä riippuvuutta. Riippumattomuuden laajuuden määrittely jää ensisijaisesti ammattikunnalle itselleen, valvontaelimille ratkaisukäytännön kautta ja viime kädessä oikeuslaitokselle. Riippumattomuus on pohjimmiltaan tilintarkastajan mielentila.¹⁷³

---

¹⁷³ Sarja 1999

LÄHTEET

Kirjallisuus:

- Aaltola, J. & Valli, R. 2007: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Aejmelaesus, L. 2008: Henkilökuvassa Yrjö Tuokko. *Tilintarkastus – Revision* 23.09.2008, 8-11
- Ahokas, N. 2007: Sarbanes-Oxley on osa Yhdysvalloissa listattujen suomalaisyritysten sisäistä valvontaa. *Tilintarkastus – Revision* 21.09.2007, 65-70
- Alasuutari, P. 1999: *Laadullinen tutkimus*. Vaajakoski: Vastapaino.
- Anttila, P. 2006: *Tutkiva toiminta ja teos, ilmaisu, tekeminen*. Hamina: Akatiimi
- Arens, A. A., Elder, R. J. & Beasley, M. S. 2008: *Auditing and Assurance Services – An integrated approach*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Cruver, B. 2003: *Enron: Anatomy of greed*. London: Arrow Books.
- Eilifsen, A., Messier, W. F. Jr, Glover, S. M. & Prawitt, D. F. 2006: *Auditing and Assurance Services*, International Edition, The McGraw-Hill Companies.
- Fraktman, M. 2012: Tilintarkastuksen EU-sääntelyyn ehdotetaan merkittäviä muutoksia. *Tilintarkastus – Revision* 17.02.2012, 14-16
- Francis, J. R., Richard, C. & Vanstraelen, A. 2006: *Assessing France's Joint Audit Requirement: Are Two Heads Better Than One?* University of Missouri-Columbia
- Gowthorpe, C., Blake, J. & Dowds, J. 2002: Testing the basis of ethical decision-making: A study of the New Zealand auditing profession. *Business Ethics: A European Review*, vol. 11, issue 2/2002, 143-156
- Grace, D. & Cohen, S. 2005: *Business Ethics*. Singapore: Oxford University Press.
- Hoffman, W. M. & Frederick, R. E. 1995: *Business Ethics: Readings And Cases in Corporate Morality*. United States of America: The McGraw-Hill Companies.
- Ittonen, K. 2004: Tilintarkastajan riippumattomuuden uhkatekijöitä – tutkimustuloksia Suomesta. *Tilintarkastus – Revision* 02.03.2004, 76-78
- Jänkälä, S. 2007: *Tilintarkastajan riippumattomuus ammattilehtikirjoittelun näkökulmasta vuosina 1990-2006*. Tampereen yliopisto. Pro gradu –tutkielma.
- KHT-yhdistys 2008: *Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008*. Helsinki: KHT-Media Oy.

- Korkea-aho, S. 2006: *Tilintarkastusyhteisön taloudellinen riippuvuus merkittävästä asiakkaasta*. Vaasan yliopisto. Laskentatoimen ja rahoituksen laitos. Pro gradu – tutkielma.
- Kuttila, J. 2007: Tilintarkastajan työn laadunvarmistus – HTM-tilintarkastajien kokemukset laaduntarkastuksista. *Tilintarkastus – Revision* 21.09.2007, 60-64
- Laitinen, T. 2007: Tilintarkastusalan tulevaisuus – enteitä vai ennusteita. *Tilintarkastus – Revision* 27.02.2007, 14-19
- Latvala, P. 2007: *Tilintarkastajan riippumattomuus: Tutkimus HTM-tarkastajien ja luotonantajien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuuden ulkoisen kuvan vaarantavista tekijöistä*. Vaasan yliopisto. Laskentatoimen ja rahoituksen laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Lohi, J. 2004: Uskottavuuden kiirastuli; Mitä me tilintarkastajat voimme tehdä luottamuksen palauttamiseksi? *Tilintarkastus – Revision* 02.03.2004, 8-14
- Neilimo, K. & Näsi, J. 1980. *Nomoteettinen tutkimusote ja suomalainen yrityksen taloustiede. Tutkimus positivismiin soveltamisesta*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Niemi, L. 2005: Tilintarkastuksen muutosnäkökulmat. *Tilintarkastus – Revision* 28.06.2005, 49-52
- Palomäki, J. 2000: *Riippumattomuus tilintarkastajan muussa toiminnassa*. Tampereen yliopisto. Pro gradu –tutkielma.
- Palomäki, J. 2001: Riippumattomuus tilintarkastajan muussa toiminnassa. *Tilintarkastus – Revision* 18.06.2001, 43-48
- Pihlanto, P. 2004: Skandia ja muut skandaalit – yritysjohtajan etiikka hukassa? *Tilintarkastus – Revision* 02.03.2004, 31-36
- Raghunandan, K. 2003: Nonaudit services and shareholder ratification of auditors. *Auditing* vol. 22 No. 1 March 2003, 155-163
- Riistama, V. 1999: *Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö*. Porvoo: WSOY - Kirjapainoyksikkö
- Riistama, V. 2007: Tilintarkastaja neuvonantajana ja konsulttina. *Tilintarkastus – Revision* 30.04.2007, 41-45
- Saarikivi, M. 1999: *Tilintarkastajan riippumattomuus*. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu - HeSE Print
- Saarelainen, M. 2006: Tilintarkastajan riippumattomuus luotonannossa. *Tilintarkastus – Revision* 27.06.2006, 12-17
- Sarja, M. 1999: *Tilintarkastajan riippumattomuus*. Helsinki: Oy Edita Ab

- Sorsa, E. 2002: Tilintarkastuslain muutospaineet. *Tilintarkastus – Revision* 16.09.2002, 29-32
- Suomela, E. 2012: PIE-yhteisöjen tilintarkastusta viedään väärille raiteille. *Tilintarkastus – Revision* 15.06.2012, 18-21
- Sviili, T. 2012: Ylisääntelyn varjo laskeutui yritysten ja tilintarkastajien ylle. *Tilintarkastus – Revision* 17.02.2012, 18-20
- Tervo, M. 2005: *Tilintarkastajan riippumattomuus: KHT-tilintarkastajien ja luotonantajien käsityksiä tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantavista tekijöistä*. Vaasan yliopisto. Laskentatoimen ja rahoituksen laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Tilintarkastusuudistus EU:ssa 2011. *Tilintarkastus – Revision* 19.12.2011, 25
- Tonge, A., Greer, L. & Lawton, A. 2003: The Enron Story: You can fool some of the people some of the time. *Business Ethics: A European review*, vol 12 issue 1/2003, 4-22
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Verstraeten, J. 2000: *Business Ethics: Broadening the Perspectives*. Leuven: Peeters.

Virallislähteet:

- Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista 2011/0359 (COD)
- Euroopan komission suositus tilintarkastajan riippumattomuuden peruseriaatteista EU:ssa 2002/590/EY
- Euroopan komission Vihreä kirja: Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset 13.10.2010/KOM (2010) 561
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta 2006/43/EY
- Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Vihreä kirja – Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset KOM (2010) 561 lopullinen” (2011/C 248/16)
- Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624
- Rikoslaki 19.12.1889/39
- Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459
- Valtioneuvoston asetus tilintarkastuksesta 28.6.2007/735

107th Congress of the United States of America: The Sarbanes-Oxley Act of 2002

Muut lähteet:

Deloitte-tilintarkastusyhteisön avoimuusraportti tilikaudelta 2010-2011

http://www.deloitte.com/view/fi_FI/fi/tietoameista/avoimuusraportti/cc16e903781ca210VgnVCM3000001c56f00aRCRD.htm 20.07.2012

Ernst & Young –tilintarkastusyhteisön läpinäkyvyyskertomus 2011

<http://www.ey.com/FI/fi/Newsroom/PR-activities/Articles> 20.07.2012

KPMG-tilintarkastusyhteisön vuosikertomus 2010-2011

<http://www.kpmg.com/FI/fi/Ajankohtaista/Uutisia-ja-julkaisuja/Vuosikertomus/Sivut/KPMG-vuosikertomus-2010-2011.aspx> 20.07.2012

PricewaterhouseCoopers tilintarkastusyhteisön läpinäkyvyyskertomus 2011

<http://www.pwc.fi/fi/julkaisut/pwc-suomen-vuosikertomus.jhtml> 20.7.2012

U.S. Securities and Exchange Commission: Strengthening the Commission's Requirements Regarding Auditor Independence <http://www.sec.gov/rules/final/33-8183.htm>
31.07.2012

<http://www.codeofconduct.fi/> 31.07.2012

Lomakehaastattelut joulukuu 2012

LIITTEET

LIITE 1: Kysymyslomake

Olen laskentatoimen pääaineopiskelija Tampereen yliopistossa ja teen pro gradu – tutkielmaani tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tutkimuksessani haluan kartoittaa tilintarkastajien omia näkemyksiä riippumattomuudesta sekä verrata vastauksia pienten ja suurten tilintarkastusyriytysten välillä sekä tutkia myös mahdollisia eroja kauan alalla olleiden ja vasta alalle tulleiden välillä.

Käsittelen lomakkeet täysin nimettömästi, yhtäkään vastannutta tai yritystä ei voi valmiista työstä tunnistaa. *Ethän siis kirjoita nimeäsi tai muuta tunnistetta lomakkeeseen!*

TAUSTATIEDOT

Sukupuoli mies / nainen

Ikä 25-40 / 41-55 / 56-

Työskennellyt alalla 0-5 / 6-10 / 11- vuotta

Asema assistentti/ tarkastaja/ partner/ manager/ _____

HTM/ KHT/ JHTT/ ei tutkintoa

Tilintarkastajien määrä tilintarkastusyhteisössä 1-20 / 21-50 / 51-

(Mikäli ketjulla useita toimipaikkoja Suomessa, *Suomen kokonaismäärän mukaan*)

KYSYMYKSET

1. Suuren tilintarkastusyhteisön tilintarkastajat pystyvät olemaan riippumattomampia yksittäisistä tilintarkastusasiakkaista kuin pienen yhteisön tilintarkastajat. Kyllä/ Ei
2. Suuret tilintarkastusyhteisöt tarjoavat oheispalveluja asiakkailleen eivätkä siksi voi olla riippumattomia asiakkaista. Kyllä/ Ei
3. Aseta oman mielipiteesi mukaan tärkeysjärjestykseen *kolme* seuraavista tilintarkastajan riippumattomuutta edistävästä asioista (1 tärkein, 2 toiseksi tärkein ja 3 kolmanneksi tärkein).

- a. Koulutus
- b. Tilintarkastusyhteisön koko (pieni vs. iso)
- c. Oma etiikka ja moraalikäsitteet
- d. Riippumattomuussäännökset (KHT-yhdistys, laki, yhteisön omat säännöt)
- e. Tilintarkastusyhteisön yrityskulttuuri ja asenteet
- f. Tilintarkastajien rotaatio
- g. Yritysten tilintarkastusvaliokunnat
- h. Tilintarkastajan nimeää muu taho kuin asiakasyrityksen johto
- i. Tilintarkastustyön valvonta ja laadunvarmistus
- j. Muita riippumattomuutta edistäviä tekijöitä, mitä?

4. Mitkä asiat mielestäsi ovat tärkeimpiä negatiivisesti riippumattomuuteen vaikuttavia asioita?

5. Millaiset ovat oman tilintarkastusyhteisösi riippumattomuussäännökset? Ovatko käytössä KHT-yhdistyksen ohjeet?

6. Ovatko voimassaolevat riippumattomuussäännökset (KHT-yhdistys, laki) mielestäsi tällä hetkellä riittävät, miksi? Vai liian löyhät/tiukat, miksi?

7. Onko omalla tilintarkastusyhteisölläsi sellaisia asiakkaita, joiden kanssa on tehty pitkään (yli kymmenen vuotta) yhteistyötä? Kyllä/ Ei

8. Onko tilintarkastusasiakkaiden kanssa muuta toimintaa kuin tilintarkastusta ja oheispalveluja? Kyllä/ Ei

9. Millaiseksi koet oman riippumattomuutesi?

10. Oletko joskus urasi aikana joutunut tilanteeseen, jossa riippumattomuutesi on ollut uhattuna? Kyllä/ Ei

11. Jos vastasit edelliseen kyllä, mistä syystä? Miten tilanteessa toimittiin?

EU:n uusi ehdotus tilintarkastusasetukseksi sekä tilintarkastusdirektiivin muuttamiseksi

12. Ehdotuksessa esitetään pakollista tilintarkastusyhteisön vaihtamisesta **kuuden** vuoden välein. Onko ehdotettu toimikauden pituus sopiva? Liian lyhyt? Miksi?

13. Mitä mieltä olet yhteistarkastuksesta (joint audit), joka on käytössä esim. Ranskassa? Lisäisikö se riippumattomuutta?

14. Ehdotuksen mukaan tilintarkastuksen liitännäispalvelujen määrän pitäisi rajoittua 10% tarkastettavan yrityksen maksamista tilintarkastuspalkkioista. Onko tämä mielestäsi tarpeellista riippumattomuuden kannalta?
15. Millaisia vaikutuksia asetusehdotuksella olisi omaan työhösi, jos se astuisi voimaan sellaisenaan? Positiivisia/ negatiivisia/ ei vaikutusta
16. Onko riippumattomuuden sääntely menossa mielestäsi oikeaan suuntaan?
17. Muita ajatuksia